

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
APLINKOS POLITIKOS IR VALDYMO KATEDRA

BOŽENA DYŠIENĖ
APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS

APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS VYSTYMASIS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – doc.dr. Alfonsas Vaišnoras

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS FORMAVIMOSI VEIKSNIAI.....	6
2. APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS RAIDA.....	8
2.1. Aplinkos apsaugos politikos užuomazgos.....	8
2.2. Aplinkos apsaugos politika atkūrus Nepriklausomybę.....	13
2.2.1. Instituciniai pokyčiai.....	13
2.2.2. Teisiniai pokyčiai.....	20
2.3. Lietuvos integracija į Europos Sąjungą.....	23
3. FINANSINIŲ PRIEMONIŲ APLINKOS APSAUGOS POLITIKOJE ĮGYVENDINIMAS.....	29
4. APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS TENDENCIJOS IR PERSPEKTYVOS.....	35
4.1. Pereinamųjų laikotarpių direktyvų įgyvendinimas.....	35
4.2. Valstybės ilgalaikės raidos strategija.....	44
4.3. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija.....	47
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS.....	55
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	56
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY.....	63
PRIEDAI.....	64

IVADAS

Visuomenės vystymasis ilgą laiką rėmėsi nuostata, kad tik auganti ekonomika ir didėjanti gamyba yra pagrindinė vertybė ir visuomenės gerovės pagrindas, todėl spartus ekonomikos augimas lėmė vis intensyvesnį gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos teršimą, kuris 7-ajame praeito amžiaus dešimtmetyje pasiekė tokį lygį, kad iškilo akivaizdi ekologinės krizės grėsmė. Tapo aišku, kad atėjo laikas iš esmės peržiūrėti visuomenės raidos prioritetus ir apsispręsti dėl tolimesnės visuomenės vystymosi krypties. Imta aktyviai ieškoti būdų bei priemonių, kaip, neatsisakant tolimesnio ekonominio augimo, išspręsti sparčiai aštrėjančias aplinkosaugos problemas. Taip buvo pradėta vykdyti aktyvi ir intensyvi aplinkos apsaugos politika tiek tarptautiniu, tiek regioniniu mastu.

Visuotinės aplinkosaugos problemos tapo opia bei prioritetine sritimi kiekvienos šalies, ne išimtis ir Lietuvos, aplinkos apsaugos politikoje ir negalėjo būti nevaldomos bei nesprenžiamos. Tai yra viena iš esminių šios temos **aktualumą** apibūdinančių sąlygų. Temos aktualumą lemia ir tai, kad aplinkos apsaugos politikos vystymasis nėra baigtinis procesas, tai yra nuolatinis kryptingas užsibrėžtų tikslų siekimas. Pasirinkta tema, autorės nuomone, šiuo metu yra aktuali dar ir dėl to, jog aplinkosaugos politikos raidą Lietuvoje mažai kas tyrė. Plačiau yra išnagrinėtas sovietmečio aplinkos apsaugos politikos laikotarpis Antano Marcijono, Broniaus Sudavičiaus, Karolio Jankevičiaus, Juozo Stasino ir kitų autorių leidiniuose, o pagrindinė informacija apie aplinkosaugos politikos vystymąsi po 1990 m. Nepriklausomybės atkūrimo yra Lietuvos Respublikos (LR) aplinkos apsaugos srities įstatymai, strategijos, įvairios programos, jų įgyvendinimo ataskaitos ir vertinimai, kuriais ir buvo remtasi rašant šį darbą.

Siekiant darnios, tolygios ir sėkmingos aplinkos apsaugos politikos vystymosi ateityje, būtina žinoti kiekvieną šios politikos plėtros etapą su savais bruožais, ypatumais, su savomis problemomis. Taigi, tuo tikslu būtina išmanyti visą aplinkos apsaugos politikos vystymosi raidą.

Lietuvos aplinkos apsaugos politikos užuomazgų kai kuriose srityse galima aptikti dar XVI a. priimtuose Lietuvos Statutuose. Didesnis dėmesys aplinkosaugos klausimams imtas skirti jau po Pirmojo pasaulinio karo. Tačiau tai dar nebuvo ta „tikroji“ vieninga politika. Lietuvos aplinkosaugos politikos, kaip dar visai „jaunos“ ir savarankiškos srities, kryptingas ir tolygus vystymasis prasidėjo tik 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Pradėta formuoti aplinkos apsaugos valdymo, reguliavimo bei kontrolės sistema: nacionalinės teisinės bazės kūrimas, naujų valstybinių institucijų bei įstaigų steigimas. Netrukus imta integruotis tarptautiniu mastu, prisijungiant prie tarpautinių aplinkosaugos konvencijų reikalavimų vykdymo, bei regioniniu mastu, įsipareigojant įgyvendinti daugumos Europos Sąjungos (ES) direktyvų, reglamentų bei kitų teisės aktų reikalavimus. Vienu reikšmingiausių įvykių Lietuvos aplinkosaugos politikos

vystymesi tapo Lietuvos stojimas į ES (2004.05.01). Praėjusi ilgą pasiruošimo, prisitaikymo kelią, Lietuva šiandien jau ES narė ir gana sėkmingai įgyvendina daugybę reikalavimų, įsipareigojimų bei sąlygų. „Mūsų ateitis – mūsų pasirinkimas“ – taip galima būtų įvardinti dabartinę aplinkos apsaugos politikos etapą, kurio vizijoje: „Lietuva – visateisė ir lygiavertė ES narė, išsaugojusi kultūros savitumą ir sėkmingai prisitaikiusi prie globalizacijos sąlygų, nuosekliai įgyvendinanti darnaus vystymosi politiką, užtikrinančią sveiką aplinką, tinkamą gamtos ir intelektualinių išteklių naudojimą, nuosaikų, bet stabilų ekonomikos augimą, visuotinę visuomenės gerovę ir patikimas socialines garantijas.“

Taigi, šio darbo **tikslas** – nagrinėjant esmines aplinkos apsaugos problemas bei siekiant numatyti aplinkos apsaugos politikos tendencijas ir perspektyvas, išanalizuoti aplinkosaugos politikos raidą Lietuvoje.

Tyrimo **objektas** yra aplinkos apsaugos politikos vystymasis. Tyrimo **dalykas** – administraciniai ir teisiniai pokyčiai atskirais istoriniais tarpsniais, finansinių priemonių aplinkos apsaugos politikoje įgyvendinimo efektyvumas.

Šiame darbe keliamas **hipotezė**, kad aplinkos apsaugos politika Lietuvoje įgyvendinama nepakankamai efektyviai.

Siekiant užsibrėžto tikslo, darbe mėginama išspręsti tokius **uždavinius**:

- aptarti aplinkos apsaugos politikos formavimosi Lietuvoje veiksnius;
- išanalizuoti aplinkosaugos politikos vystymąsi atskirais etapais, t.y. aplinkos apsaugos politikos užuomazgas, aplinkos apsaugos politiką teisinės bazės bei institucijų kūrimosi pradžioje, integracijos į ES pasirengimo kelyje ir įstojus į ES;
- aptarti finansinių priemonių įgyvendinimo efektyvumą;
- atskleisti aplinkos apsaugos politikos tendencijas bei perspektyvas.

Pagrindinis tyrimo metodas, kuriuo vadovautasi renkant informaciją šiam darbui, – Lietuvos, ES ir tarptautinių teisės dokumentų analizė. Ši analizė leis atsirinkti esminius bei svarbiausius teisės aktus aplinkosaugos politikoje, o tai savo ruožtu įgalins kryptingai siekti užsibrėžto tikslo. Dokumentų analizė taip pat padės įvertinti aplinkos apsaugos politiką skirtingais istoriniais periodais. Tyrimo metodu, pagrįstu istorinių duomenų analize, siekiama įsigilinti į aplinkos apsaugos politikos vystymąsi skirtingais istoriniais laikotarpiais. Šis metodas padės nustatyti praeities įvykių priežastingumą, sudarys sąlygas prognozuoti ateities kitimo tendencijas aplinkosaugos politikoje.

Autorės atlikto kokybinio tyrimo – aplinkosaugos ekspertų apklausos – tikslas yra įvertinti esamą aplinkos apsaugos politikos situaciją bei šios politikos įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje. Siekiant šio tikslo, iškeliami tokie apklausos uždaviniai: 1) išsiaiškinti šiuo metu

Lietuvoje kylančias aplinkosaugos politikos vystymosi problemas įgyvendinančiose institucijose bei jas susieti su aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo efektyvumu, 2) sužinoti ekspertų nuomonę apie finansinės paramos įsisavinimą Lietuvos aplinkosaugoje, 3) atskleisti galimas prielaidas ir tolimesnius žingsnius sėkmingam aplinkos apsaugos politikos formavimui. Atlikto tyrimo rezultatai padės patvirtinti arba paneigti suformuluotą hipotezę.

Tyrimo respondentų atranka atlikta stengiantis parinkti po keletą atstovų iš skirtingų aplinkosaugos politikos vykdymo institucijų (įgyvendinimo ir kontrolės, regioninio ir savivaldybių lygmens), šitaip siekiant reprezentuoti aplinkosaugos politikos įgyvendinimą šalies mastu. Atsakynėdami į klausimus respondentai išsakyta nuomone atstovavo savo instituciją.

Darbą sudaro 4 skyriai. Pirmajame skyriuje supažindinama su veiksniais, skatinusiais pradėti vykdyti aplinkos apsaugos politiką Lietuvoje. Antrasis skyrius skirtas aplinkosaugos politikos raidos apžvalgai nuo pačių seniausių laikų iki šiandienos aplinkos politikos vystymosi. Šiame skyriuje smulkiau analizuojamos aplinkosaugos politikos užuomazgos, šios politikos vystymasis atkūrus Lietuvos nepriklausomybę bei integruojantis į ES. Trečiajame skyriuje analizuojamas finansinių priemonių aplinkosaugos politikoje įgyvendinimas, ypatingai išryškinant ES finansinius šaltinius. Ir paskutiniajame, ketvirtajame skyriuje, atskleidžiamos Lietuvos aplinkos apsaugos politikos tendencijos ir perspektyvos, siejamos su ES direktyvų, kurioms buvo sutarti pereinamieji laikotarpiai, reikalavimų įgyvendinimu, Valstybės ilgalaikės raidos strategijos bei Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos reikalavimų vykdymu.

Aplinkosaugos ekspertų apklausos rezultatai pateikiami ir apibendrinami visame darbe. Darbo pabaigoje padarytos išvados bei pateiktos rekomendacijos, atsižvelgiant į iškeltus tikslus bei suformuluotus uždavinius. Prieduose patalpintos darba papildančios schemos, lentelės, ekspertų apklausos anketa ir kt.

Rašant šį darbą buvo susidurta su tam tikrais apribojimais: apklausos metu aplinkos apsaugos ekspertai buvo nepakankamai aktyvūs ir keletu atveju nepilnai atsakė į pateiktus klausimus bei beveik visi iš jų pageidavo būti neįvardintais.

1. APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS FORMAVIMOSI VEIKSNIAI

Visuomenės vystymosi istorija neatskiriama nuo vis didėjančio ir dažniausiai neigiamo poveikio aplinkai. Žmogus – individas, sugebantis ne tik prisitaikyti prie jį supančios gamtinės aplinkos, bet ir galintis ją keisti, pritaikyti savo reikmėms. Tad siekiant išryškinti veiksnius, skatinusius kurtis aplinkos apsaugos politikai Lietuvoje, tikslinga išnagrinėti žmogaus poveikio aplinkai istorinę raidą bei išryškinti esmines skirtingų istorinių etapų problemas.

Romualdas Juknys savo darbe „Aplinkotyra“ [40] išskiria keturias kiekybiškai bei kokybiškai skirtingas žmogaus poveikio aplinkai epochas, beveik sutampančias su pagrindiniais visuomenės vystymosi etapais:

- 1) medžioklės epocha,
- 2) žemdirbystės epocha,
- 3) pramonės epocha,
- 4) informacijos epocha.

Žmogaus poveikio aplinkai istorinė raida pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Žmogaus poveikio aplinkai istorinė raida

Epocha	Laikmetis	Žmogaus poveikis aplinkai	Poveikio pobūdis
Medžioklės	Ankstyvasis ir vidurinis akmens amžiai	Miškų naikinimas; stambiųjų žinduolių (mamutų, gigantiškųjų bizonų ir kt.) naikinimas	Silpnas; vietinis
Žemdirbystės	Nuo vėlyvojo akmens amžiaus iki XVIII a. vidurio	Miškų naikinimas; intensyvus žemės dirbimas; gyvulių ganymas; dirvų erozija; organinės atliekos; vandens teršimas	Vidutinis; vietinis ir regioninis
Pramonės	Nuo XVIII a. vidurio iki XX a. vidurio	Miškų naikinimas; aplinkos teršimas; neorganinės ir toksiškos atliekos; kraštovaizdžio niokojimas	Stiprus; vietinis
Informacijos	Nuo XX a. vidurio	Iki 1970 m. yč spartus poveikio aplinkai augimas; poveikio aplinkai mažėjimo tendencijos; link darnaus vystymosi	Stiprus; regioninis; pasaulinis

Šaltinis: Juknys R. Aplinkotyra. – Kaunas: VDU leidykla, 2005. P. 14-35.

Dar pirmykščiai žmonės, norėdami išgyventi, privalėjo sau ieškoti maisto, vaistų, pasirūpinti drabužiais, būstu. Jų poreikius puikiai tenkino gamta. Gamtos turtai tapo jų pragyvenimo šaltiniu. Žmogus sėmėsi iš gamtos visko: naudojami miškai, vandeniu, žemės gelmėmis, dirvožemiu, rinko augalus, medžiojo gyvūnus, neatsižvelgdamas į to pasekmes, nepaisydamas aplinkos apsaugos. Tokiu būdu tarpininkaudamas su gamta žmogus darė nemažą

poveikį jai. Ugnies įvaldymas paspartino žmonijos progresą, leido jiems išgyventi ir plisti. Tačiau šis atradimas sudarė žmogui galimybes dar labiau padidinti poveikį aplinkai. Šis žmogaus poveikio aplinkai tarpsnis įvardinamas *medžioklės epocha*. Medžioklės epochoje vykę aplinkos pokyčiai dar tik vietinio masto, poveikis aplinkai palygti nedidelis.

Išmokęs dirbti žemę, žmogus dar labiau sumažino savo priklausomybę nuo gamtos, gamtinių išteklių. Tačiau intensyvėjantis žemės ūkis, greitai augantis žmonių skaičius, spartesnis gyvenviečių augimas skatino didesnę gamtos išteklių naudojimą, miškų naikinimą, o tai vedė prie augalijos ir gyvūnijos tam tikrų rūšių nykimo. Ėmė kauptis atliekos. Nors šios aplinkosauginės problemos, būdingos *žemdirbystės epochai*, rimtų ekologinių pasekmių nesukėlė, visgi jas prie aplinkosaugos politikos formavimosi veiksnių būtina priskirti.

Ypatingą poveikį aplinkai padarė pramonės, transporto, energetikos vystymasis. *Pramonės epochoje* sukūrus vidaus degimo variklius labai išaugo organinio kuro poreikis, o šio kuro deginimas sukelia kone daugiausiai aplinkos problemų. Esminė šio visuomenės vystymosi tarpsnio problema – aplinkos tarša toksiškomis, atspariomis biologiniam pasisavinimui medžiagomis. Didžiulį poveikį gamtai darė žemės ūkio industrializacija, miestų augimas, kelių, geležinkelių, elektros perdavimo linijų tiesimas. Blogiausia tai, kad pats žmogus tinkamai nesuvokė ir neskyrė pakankamo dėmesio iš jo ūkinės veiklos kylančių aplinkos problemų sprendimui. Tačiau, nors ir buvo daromas neigiamas poveikis augmenijai, gyvūnijai, biologinei įvairovei, šalies kraštovaizdžiui, visi aplinkos pokyčiai tebuvo vietinio pobūdžio.

Naujų visuomenės vystymosi perspektyvų suteikė *informacijos epocha*. Mokslo ir technikos pažanga suteikė galimybių žmogui veikti sparčiau, įvairiapusiškiau. Tokiu būdu užsikūręs pažangos variklis darbavosi vis greitesniu tempu ir vis labiau kenkdamas gamtai. Ženklus žmonių skaičiaus išaugimas, beribiai jų poreikiai įtakojo besaikį išteklių naudojimą, gamybos augimą. Galiausiai aplinkos būklė pasiekė kritinę būseną ir ekologinės problemos iš vietinio lygmens peraugo į regioninį ir netrukus į globalųjį. Atsiranda būtinybė rimtai apmąstyti susidariusią padėtį ir imtis griežtų veiksmų bei priemonių aplinkos apsaugai užtikrinti.

Bendrosios aplinkosauginės problemos – biologinės įvairovės nykimas, klimato kaita, ozono sluoksnio mažėjimas, dykumėjimas, atliekų ir pavojingų atliekų kiekių augimas, patvarūs organiniai teršalai, didžiųjų upių bei ežerų apsauga bei kitos – tapo ir Lietuvos aplinkos apsaugos problemomis.

Poreikį pradėti reguliuoti aplinkos apsaugos santykius ES lygmeniu taip pat lėmė valstybėse narėse nustatytų aplinkosaugos reikalavimų sąsaja su sąžiningos konkurencijos užtikrinimu ir bendrosios rinkos veikimu. Šalia ekologinių problemų svarbiomis tapo ir ekonominės bei socialinės, t.y. regionų išsivystymo netolygumai, skurdas, maisto kokybės prastėjimas ir kt.

2. APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS RAIDA

2.1. Aplinkos apsaugos politikos užuomazgos

Dar gilioje senovėje lietuviai pagonys rūpinosi gamta, tikėjo įvairiausiais augalais, gyvūnais bei juos garbino. Senieji mūsų protėviai turėjo daugybę dievų, atsakingų už skirtingą gamtos stichiją. Svarbiausias dievas Perkūnas valdė orą ir dangaus vandenį, augalijos derlingumą ir teisingumą. Mitologinė būtybė – deivė Žemyna turėjo užtikrinti derlių. Ypatingai gerbiami buvo miškų dievai ir deivės – Medeinė, Miškinis, Samanėlis.

Grybaudami ar uogaudami protėviai pirmąją rastą uogą ar grybą numesdavo ant žemės, aukodavo dievybėms sakydami: „Miškinėli, Samanėli, aš girelės nekertu, lizdelių neplėšau, aš paukštelių nemušu, man kelio nepastok, manęs girioje nevedžiok, namo grįžti nekliudyk“ [39. P. 35]. Jau šie žodžiai daug pasako apie senolių požiūrį į gamtą, jos apsaugą. Tikėdami vandens šventumu, priskirdami jam gydomųjų savybių, žmonės bijojo vandenį teršti, mat įsirūstinę dievai galėsią net mirtimi nubausti. Taigi, tikėjimas dievais tuo metu buvo svarbiausias gamtos apsaugos užtikrinimo veiksnys.

Žvėrių, bičių, drevinių medžių, apynynų ir kitų miško bei medžioklės ūkio šakų apsauga susiformavo dar lietuvių paprotinėje teisėje. Šia gamtos turtų apsauga labiausiai rūpinosi valdovai, kunigaikščiai. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais girios, šilai ir ažuolynai, pievos ir lankos, upės, ežerai ir tvenkiniai turėjo svarbią ūkinę ekonominę reikšmę, o miškas tapo žemės gėrybių simboliu.

Pirmieji mėginimai apsaugoti miškus ir laukinius žvėris išryškėjo jau XIV a. 1398 m. Salyno sutartyje minimos „Šventosios girios“ palei Nevėžį. Tai buvo miškai, svarbūs kulto, taip pat ūkiniu ir gynybiniu požiūriu. Juose buvo draudžiama medžioti, kirsti medžius, be reikalo po juos vaikščioti, daryti takus ir pan. [cit. pagal [46. P. 15]].

Kaip liudija Lietuvos Metraštis (Bychovco kronika) [42] XV a. pradžioje kunigaikščių dvaruose dažnai vykstančiose puotose vaišėms išeidavo po kelias dešimtis stumbrų, briedžių, įvairios kitos žvėrienos. Miško gėrybių saugos Lietuvoje priežastis puikiai įamžino ir Mikalojus Husovianas savo veikale „Giesmė apie stumbrą“ [38. P. 108]:

„[saka]is savo griežtais kunigaikštis stumbres ten apsaugo

Ir savo rūpesčiu jis sergi gėrybes miškų.

Šioji tauta jas labiau ir už gelsvajį auksą brangina (...).

Nors ši tauta ir labai turtinga visokių gėrybių,

Bet ji už viską labiau vertina savo girias“.

Saugoti gamtos gėrybes teisinėmis priemonėmis Lietuvoje buvo bandoma jau feodalizmo laikais. XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje nusistovėjo pakankamai tvirtos teisinės normos, kuriomis buvo vadovautasi sprendžiant kylančius ginčus dėl žemės naudmenų naudojimo ir valdymo. Ir tai ko gero įtakojo Pirmojo Lietuvos Statuto parengimą 1529 m.

Pirmasis Lietuvos Statutas [58] aplinkosauginiu požiūriu reikšmingas tuo, kad tai yra pirmoji teisinė aplinkos apsaugos užuomazga, iš kurios pamažu išsirutulioja visa dabartinė Lietuvos aplinkos apsaugos politikos sistema. „Lietuvos Statutas virto lyg ir mūsų konstitucija, nes teisiškai įtvirtino visuomenės ir valstybinės santvarkos pagrindus...“ – teigia Kazimieras Liudvikas Valančius savo knygoje „Lietuvos valstybės konstitucijos“ [57. P. 3]. Pirmojo Statuto IX-asis skyrius labai nuodugniai ir visapusiškai reglamentuoja miško bei medžioklės teisės normas, taip pat žemės naudmenų nuosavybės teisių apsaugą bei naudojimosi tomis naudmenomis tvarką. Pirmasis Statutas vėliau buvo tobulinamas: 1566 m. priimtas Antrasis Statutas (papildytas vienu nauju straipsniu „Apie gaisrus giriose“), o 1588 m. – Trečiasis. Tačiau išnagrinėjus visus tris statutus, galima teigti, kad Pirmasis aplinkosauginiu požiūriu yra išsamiausias.

Jau pats IX-ojo skyriaus pavadinimas Pirmajame Statute smulkiai nusako, ką reglamentuojas: „Apie gaudymvietes, apie girias, apie drevinį medį, apie ežerus, apie bebrynus, apie apynynus, apie sakalų lizdus“. Pagrindiniu straipsniu galima būtų laikyti trečiąjį („Apie dreves, ežerus ir apie pievas, kas kieno nors girioje turi, kaip turi ten tvarkytis“), įteisinusį miško, vandens, pievų naudmenų servitutinio valdymo normas. Bausmėms už žalą, baudoms skiriama nemažai dėmesio. Jau pirmajame straipsnyje įvardijama griežta bausmė už vagystę svetimame miške: 12 rublių grašių bauda miško savininkui ir 12 rublių grašių bauda valdovui bei sumedžioti žvėries vertės atlyginimas. Už žvėrių užmušimą svetimame miške buvo numatyta netgi mirties bausmė. Ir visa tai rodo medžioklės ūkio svarbą to meto visuomenėje.

1557 m. išleistame Valakų reformos įstatyme buvo numatyta medžioklės ir žvejybos tvarka. Šio dokumento 33-asis straipsnis leido valstiečiams medžioti smulkiuosius gyvūnus, nepranešant apie tai urėdijai, tačiau už stimos ir kito stambaus žvėries sumedžiojimą jiems grėsdavo mirties bausmė.

Taigi, nors feodaliniu laikotarpiu ir buvo atitinkamų įstatymų, saugančių gamtą, tačiau jie buvo nukreipti prieš valstiečius, o feodalams, kurie savo valdose stambiu mastu medžiojo, kirto miškus, jie nebuvo taikomi [45. P. 14]. Kita vertus, šių teisinių dokumentų, o ypač Lietuvos statutų, parengimas ir priėmimas XVI a. aplinkosauginiu požiūriu buvo reikšmingas ir pažangus reiškinys mūsų tautoje, įteisinęs svarbiausius LDK visuomenės pokyčius bei teisinės minties plėtrą.

XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje taipogi buvo išleista nemažai teisinių aktų, reguliuojančių medžioklės ir miškų ūkius bei jų apsaugą. Tačiau detalesnė normatyvinių teisės dokumentų, skirtų gamtos teisinei apsaugai, analizė rodo, kad gamtos teisinė apsauga minėtu laikotarpiu dar buvo ribota. Ribotumą apsprendė tuometinės gamybos išsivystymo lygis, bet didžiausiu stabdžiu išsamesniam gamtos teisinės apsaugos išvystymui vis dar buvo feodaliniai nuosavybės santykiai.

Nors didelės žalos gamtai padarė Pirmasis pasaulinis karas, o po poros dešimtmečių ir Antrasis pasaulinis karas, nepriklausomoje Lietuvoje apie valstybinio aplinkos apsaugos valdymo reikalingumą dar buvo mažai galvojama. Tuo metu Lietuva dar neturėjo didesnių pramonės įmonių, automobilių taip pat nebuvo daug, dėlto ir atmosferos oro švaros reikalai rūpesčių nekėlė, o upės ir ežerai irgi buvo palyginus švarūs. Užteko to, kad buvo reguliuojamas kai kurių gamtos išteklių naudojimas. Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos Miškų departamentas administravo miškus ir miškų ūkį, taip pat rūpinosi medžiojamąja fauna, valstybinių vandenų priežiūra ir eksploatavimu, žuvų ištekliais. Nepriklausomoje Lietuvoje gamtosaugos reikalais aktyviai rūpinosi miestų ir miestelių savivaldybės. Jos leido privalomus įsakymus ir nutarimus aktualiais to meto gamtos apsaugos ir tvarkymo klausimais.

Tačiau pasaulinių karų pasekmės – sugriautus ir sudegintus daugumą ūkinių ir gyvenamųjų pastatų, iškirstus didžiulius miškų plotus, suniokotą kraštovaizdį, išdarkytas derlingas žemes ir pasėlius – reikėjo atstatyti. Šiam darbui atlikti susibūrė negausi, tačiau veikli gamtosaugininkų grupelė. Didžiausią indėlį nepriklausomos Lietuvos gamtosauginėje veikloje paliko profesorius Tadas Ivanauskas. Jis pagrįstai teigė, kad „tik giliai moksliškas, o ne ūkiškai savanaudiškas gamtos pertvarkymas atneš naudą žmonijai“. Žymusis gamtosaugininkas rūpindamasis medžiojamosios faunos išsaugojimu, jos gausinimu, 1920 m. įsteigia „Medžiotojų klubą“, o 1921 m. jo siūlymu įkuriamą „Lietuvos taisyklingosios medžioklės ir žūklės draugiją“. 1923 m. T. Ivanauskas įsteigia ir pradeda vadovauti Medžių sodinimo komitetui, kurio rūpestyje buvo vykdyti apželdinimo darbus medžių apsodinimo šventėse. Jo iniciatyva 1937 m. įsteigiamas Žuvinto rezervatas, po metų – Kauno zoologijos sodas.

Faunos apsaugoje reikšmingais tapo 1925 m. priimtas naujasis Medžioklės įstatymas [47] ir šiam įstatymui vykdyti patvirtintos taisyklės. Medžioklės įstatymas nustatė medžioti draudžiamų žvėrių ir paukščių sąrašą, terminus ir neleistinus medžioklės būdus. O medžioklės priežiūra privalėjo pasirūpinti policija, miškų administracijų valsčių viršaičiai bei kaimo seniūnai. Vis dėlto šiuo dokumentu nepavyko pažaboti nykstančios faunos.

Nuo 1927 m. leidžiamas žurnalas „Medžiotojas“ nemažai prisidėjo ugdydamas medžiotojų kultūrą, supažindindamas su racionalios medžioklės taisyklėmis, faunos globa ir apsauga. Tačiau 1928 m. viename iš šio leidinio straipsnių rašoma: „Laukinių žvėrių ir paukščių

fauna visais atžvilgiais pas mus menkėja ir paskutiniu metu rodo pavojų galutinai išnykti.“ [48. P. 7].

Nors į šalies biudžetą suplaukdavo pajamos iš medžioklės leidimų rinkliavos ir pajamos iš grobuoniškai naikinamų ir eksportuojamų į užsienį žvėrių kailių, iki 1936 m. tuometinė Vyriausybė praktiškai jokių įdėjimų į medžioklės ūkį nedarė. Tik 1935 m. priėmus naująjį Medžioklės įstatymą, buvo įsteigtas medžioklės fondas, kurio lėšomis buvo finansuojamas medžioklės apsaugos organizavimas, medžioklinės literatūros įsigijimas ir spaudos rėmimas.

Apibendrintai galima teigti, kad 1918 – 1940 m. Lietuvos Vyriausybės priemonės teisinės gamtos saugos srityje buvo sporadiško pobūdžio, labiausiai skirtos miškų ir faunos išteklių eksploatavimui, privatinės nuosavybės interesų gynimui, neužtikrinusios racionalaus gamtos eksploatavimo ir reikiamos teisinės apsaugos bei rekreacijos. O tai savo ruožtu neleido įgyvendinti visų gamtos apsaugos uždavinių.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvai, atsidūrusiai Sovietų Sąjungos sudėtyje, buvo užkirsti visi keliai savarankiškam valstybės vystymuisi. Okupacija Lietuvai ne tik trukdė vystytis ir plėtotis, bet ir pridarė milžiniškos žalos.

Kolektyvizacija ir intensyvi melioracija sunaikino natūralias pievas ir ganyklas, didžiumą pelkių, sunaikintos ūkininkų sodybos ir jų želdiniai, suformuotos didžiulės Lietuvai nebūdingos atviros erdvės, sureguliuoti ir paversti kanalais dauguma upių ir upelių, tai labai nuskurdino Lietuvos kraštovaizdį, sumažino biologinę įvairovę. Dėl intensyvaus prastos kokybės mineralinių trąšų naudojimo tuo laikotarpiu labai padidėjo pasklidusi žemės ūkio tarša, todėl dauguma paviršinių vandens telkinių ir nemaža dalis gruntinių vandenų stipriai eutrofikuoti [49].

Pokaryje valstybinių valdymo organų struktūrą apsprendė tai, kad, pirma, kai kuri veikla, kai kurios funkcijos buvo priskirtos išimtinai sąjunginių institucijų kompetencijai ir Respublikoje veikė tik šių institucijų padaliniai; antra, steigti Respublikoje savitas valstybines institucijas, kokių dar nėra kitur (ypač jei jų nėra Rusijos Federacijoje), nebuvo skatinama ir dargi dažniausiai nebuvo toleruojama [39. P. 15]. Sovietų Sąjungos valstybinių organų struktūroje aplinkos apsaugos specialios institucijos ilgai nebuvo (ji įsteigta tik 1987 m.), tad atskiri aplinkos apsaugos klausimai buvo bandomi spęsti kai kuriose šakinėse ministerijose, komitetuose, valdybose, t.y. žemės ūkio, miškų ūkio, melioracijos ir vandens ūkio, hidrometeorologijos, sveikatos apsaugos ir pan., steigiant šiose institucijose specializuotus gamtos saugos padalinius.

Nepaisant to, Lietuvoje, kaip sąjunginėje valstybėje, per gana ilgą penkiasdešimties metų laikotarpį buvo vykdoma pakankamai aktyvi veikla aplinkos apsaugos srityje, o tai, be abejo, prisidėjo prie tolesnio Lietuvos aplinkosaugos politikos vystymosi. Dar pačioje okupacijos pradžioje buvo siekiama po Antrojo pasaulinio karo atkurti krašto ūkį, gamtos turtus. Pirmąja oficialia gamtos apsaugos institucija laikytina 1947 m. įkurta Medžioklės ūkio valdyba, kuriai

buvo pavesta planuoti, organizuoti bei ūkiškai operatyviai tvarkyti verslinę ir megėjišką medžioklę, rūpintis žvėrių ir paukščių apsauga, rezervatų organizavimu.

Didelės reikšmės aplinkos apsaugos vystymuisi turėjo 1957 m. įkurtas Gamtos apsaugos komitetas, kuris ėmė rūpintis augalijos ir gyvūnijos, vandens, oro, kraštovaizdžio, geologinių ir kultūrinių paminklų apsauga. Tačiau komiteto veiklos sfera iš pradžių buvo gana siaura, iš esmės apėmė tik gyvosios gamtos reikalus. Kitų gamtos komponentų apsaugos, naudojimo, priežiūros ir tvarkymo klausimai liko „išbarstyti“ po įvairias kitas ministerijas ir žinybas. Tik 1979 m. Gamtos apsaugos komitetas reorganizuojamas į LTSR valstybinį gamtos apsaugos komitetą, pertvarkant ir papildant jo organizacinę struktūrą. Gamtos apsaugos komitetas tapo kontroliuojančia institucija, privalėjusia uždrausti savavališkus gamtovaizdžio keitimus, teikti leidimus ežerų nuleidimui, miškų kirtimui, gyvūnijos sudėties pakeitimui ir kt. Kaip jau minėta, tik 1987 m. Sovietų Sąjungoje pripažįstama gamtos apsaugos svarba ir įkuriamas TSRS valstybinis gamtos apsaugos komitetas. Ši institucija tampa centriniu valstybinio valdymo gamtos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo srityje organu, visiškai atsakingu už gamtos apsaugą, racionalų gamtos išteklių naudojimą bei atkūrimo organizavimą visoje Respublikoje.

Svarbų vaidmenį pokario aplinkosaugoje atliko teisiniai aktai faunos ir floros racionalaus naudojimo, jų apsaugos ir kitais klausimais. Šiuo laikotarpiu Vyriausybė priėmė svarbius nutarimus, – dėl miškų apsaugos nuo grobstymo ir naikinimo, dėl priemonių vandens šaltinių teršimui likviduoti ir juos sanitariškai saugoti, dėl priemonių atmosferos teršimui mažinti ir dėl sanitarinių higienos sąlygų gerinimo gyvenamosiose vietose [39. P. 40]. Taip pat patvirtinamos pirmosios pokarinės Medžioklės taisyklės, o 1947 m. įkuriamas Medžiotojų draugija.

Tačiau bene svarbiausias to meto gamtos apsaugos įvykis – Gamtos apsaugos įstatymo [43] priėmimas. Šis įstatymas, paskelbtas 1959 m., atliko svarbų vaidmenį ugdant racionalaus ir taupaus mūsų krašto gamtos turtų naudojimo įgūdžius. Jis padėjo išplėsti draustinių ir rezervatų tinklą, nemažai objektų paskelbti gamtos paminklais, patvirtinti įvairių gamtos išteklių eksploatavimo ir reguliavimo nuostatus. Toks įstatymas Lietuvos istorijoje priimtas pirmą kartą [39. P. 42]. Pirmas jis buvo ir Sovietų Sąjungoje.

1960 m. įsteigiama Lietuvos gamtos apsaugos draugija, kuri daugiausia dėmesio skyrė vandens apsaugos ir racionalaus naudojimo, oro apsaugos, dirvų apsaugos, miškų ir augalų apsaugos bei rekreacijos, kraštovaizdžio apsaugos ir jos formavimo, gamtinės aplinkos sanitarijos ir kovos su triukšmu, faunos apsaugos, teisinių ir ekonominių gamtos apsaugos problemų, informacijos teikimo klausimams. Draugijos pastangomis, bendradarbiaujant su miškų ūkio, žemės ūkio, vandens ūkio, automobilių transporto, švietimo bei kultūros, statybos reikalų bei kitų institucijų atstovais, buvo organizuojami renginiai aktualioms gamtos apsaugos problemoms nagrinėti. 1991 m. jos pavadinimas buvo pakeistas į Lietuvos gamtos draugija.

Iki 1990 m. Lietuva praktiškai neturėjo galimybės glaudžiau bendradarbiauti su užsienio valstybėmis, o informacija apie aplinkos būklę buvusioje Sovietų Sąjungoje buvo laikoma valstybine paslaptimi. Tačiau jau ir tada, naudojantis dvišaliais JAV, Švedijos susitarimais su Sovietų Sąjunga aplinkos apsaugos srityje, buvo užmegzti Lietuvos ir užsienio aplinkos specialistų ryšiai, imta perimti jų patyrimą bei idėjas, atliekami kai kurie bendri eksperimentai, bendri aplinkos užterštumo matavimai [54].

Taigi, apžvelgus Lietuvos aplinkos apsaugos vystymąsi nuo pačių seniausių laikų iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, galima teigti, jog aplinkos apsaugos politikos užuomazgų aptinkama jau lietuvių paprotinėje teisėje. Pirmasis Lietuvos Statutas laikytinas pirmąja teisine aplinkosaugos užuomazga. Įtakos aplinkos apsaugos politikos kūrimui, be abejo, padarė visuomeniniai gamtosaugininkų judėjimai prasidėję nuo XVI a. Tačiau daugiausia buvo nuveikta pokario laikotarpiu: įkurtos gamtos apsaugos klausimais besirūpinančios organizacijos, valstybinės institucijos, o taip pat parengta nemažai gamtos apsaugą, kontrolę, tvarkymą ir kitus klausimus reglamentuojančių teisės aktų. Taip pradeda vystytis bendroji Sovietų Sąjungos aplinkos apsaugos politika.

Vis dėlto, tai dar nebuvo savarankiška Lietuvos aplinkos apsaugos politika.

2.2. Aplinkos apsaugos politika atkūrus Nepriklausomybę

Padėtis aplinkosaugoje iš esmės pasikeitė tik 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Pradėtos esminės politinės ir ekonominės reformos. Jų tikslas – sukurti demokratinę tvarką ir sąlygas rinkos ekonomikai. Jau tuo metu pradėta peržiūrėti aplinkosaugos sritį ir imta formuoti teisinė, institucinė bei administracinė bazė. Tuometinė valdžia ėmė vis aktyviau žvelgti į vieningos ir kryptingos Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymą, kurio tikslas buvo atstatyti sovietmečiu padarytą žalą aplinkai ir šią sritį integruoti į tarptautinę bei regioninę aplinkos apsaugos politiką.

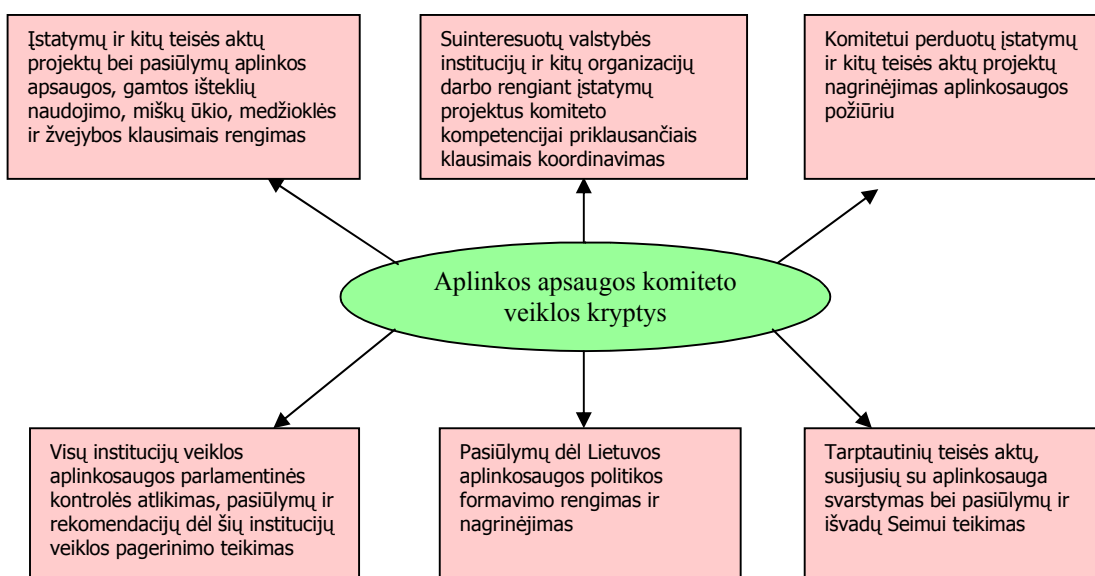
2.2.1. Instituciniai pokyčiai

Ypatingai svarbūs buvo nuo 1990 m. prasidėję instituciniai pokyčiai.

LR Seimas ėmė spręsti ir priimti svarbiausius Respublikos įstatymus, ekonominio ir socialinio vystymo planus, valstybinį biudžetą ir jų vykdymo ataskaitas. LR Seimui teko ne tik atitinkamų įstatymų rengimas, bet ir jų vykdymo organizavimas. Šios institucijos kompetencija aplinkos apsaugos srityje apibrėžta 1992 m. Aplinkos apsaugos įstatyme [2]. LR Seimas,

formuodamas aplinkos apsaugos valstybės politiką, numato pagrindines aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo politikos kryptis, tvirtina aplinkos apsaugos strategiją, tvirtina valstybės biudžeto asignavimus aplinkos apsaugos priemonėms finansuoti bei ratifikuoja ir denonsuoja svarbiausias Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos bei gamtos išteklių naudojimo tarptautines sutartis.

1990 m. LR Atkuriamajame Seime (Aukščiausioje Taryboje) buvo suburta Gamtos apsaugos komisija, kuri 1992 m. tampa Gamtos apsaugos komitetu, o po ketverių metų persivadina Aplinkos apsaugos komitetu. Pagrindinės Aplinkos apsaugos komiteto veiklos kryptys pateiktos 1 paveiksle. Atlikdamas savo funkcijas pagal apibrėžtas veiklos kryptis, Aplinkos apsaugos komitetas kuruoja šias aplinkosaugos sritis: aplinkos orą, vandenį, atliekas, žvejybą ir medžioklę bei gyvūnijos apsaugą, aplinkos apsaugą nuo fizikinės taršos, kraštovaizdžio apsaugą ir saugomas teritorijas, subalansuotos plėtros, statybos, projektavimo, žemės, nekilnojamų kultūros vertybių apsaugą, taip pat ryšius su visuomene ir ekologinį švietimą. Komiteto rūpestyje yra ekonominiai aplinkos apsaugos klausimai, darbas su savivaldybių asociacija, apskritimis gamtos saugos srityje, ryšiai su užsieniu, ES fondai bei kitos programos. Svarstydamas aplinkosaugos ūkinėje veikloje problemas, komitetas nagrinėja pesticidų ir trąšų naudojimo, užterštų teritorijų bei jų valymo, racionalaus gamtos išteklių naudojimo, monitoringo klausimus. Žemėnaudos ir miškų struktūros optimizavimo srityje komitetas ypatingą dėmesį kreipia į racionalų žemės naudmenų bei miškų naudojimą ir apsaugą, netinkamų žemdirbystei plotų apželdinimą.

1 pav. Aplinkos apsaugos komiteto veiklos kryptys

Šaltinis: LR Seimo Aplinkos apsaugos komiteto veiklos kryptys//

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_k=1&p_r=146; prisijungimo laikas: 2006-10-06

Aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimui 1990 m. buvo įsteigtas Aplinkos apsaugos departamentas prie LR Atkuriamojo Seimo, 1994 m. savo pagrindines funkcijas perdavęs susikūrusiai Aplinkos apsaugos ministerijai (1 priede pateikta Aplinkos ministerijos vystymosi raidos schema ir institucijų, kurių pagrindu įsteigta Aplinkos ministerija, vystymosi raidos schema). Aplinkos apsaugos departamento pagrindinės funkcijos buvo gamtos išteklių naudojimo reguliavimas ir aplinkos apsaugos kontrolė. 1990 m. vietoje Valstybinio statybos komiteto įsteigta Statybos ir urbanistikos ministerija, kurios sudėtyje buvo Valstybinė statybos inspekcija (nuo 1996 m. – Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie šos ministerijos). Statybos ir urbanistikos ministerija vykdė aplinkos apsaugos politiką teritorijų planavimo ir statybos srityse, t.y. organizavo Lietuvos bendrojo plano rengimą, derinimą ir tvirtinimą, koordinavo valstybės institucijų ir įstaigų veiklą rengiant teritorijų planavimo ir statybos norminius dokumentus, tvirtino statybos techninius reglamentus ir kt. **Aplinkos ministerija** (AM) įsteigta 1998 m., perdavus Aplinkos apsaugos ministerijai daugelį Statybos ir urbanistikos ministerijos funkcijų bei Žemės ir miškų ministerijos miškų ūkio reguliavimo funkcijas.

Šiuo metu galima išskirti du aplinkos valdymo institucinius lygius: valstybinis ir vietinis (savivaldybių). Aplinkos ministerija yra pagrindinė Lietuvos Respublikos Vyriausybės valdymo institucija, formuojanti šalies aplinkos apsaugos, miškų ūkio, gamtos išteklių naudojimo, geologijos ir hidrometeorologijos, teritorijų planavimo, statybos, gyventojų apsirūpinimo būstu, butų ir komunalinio ūkio paslaugų valstybės politiką ir koordinuojanti jos įgyvendinimą. AM ir jai pavaldžių institucijų uždaviniai, įvertinus aplinkos stebėjimų duomenis, atsižvelgus į mokslo institucijų išvadas bei visuomenės nuomonę ir vadovaujantis turimais strateginiais dokumentais bei rengiant teisinę bazę, yra:

- ✓ įgyvendinti subalansuotos plėtros principą;
- ✓ sudaryti racionalaus gamtos išteklių naudojimo, apsaugos ir atkūrimo prielaidas;
- ✓ užtikrinti visuomenės informavimą apie aplinkos būklę bei jos prognozes;
- ✓ sudaryti sąlygas statybų verslui plėsti bei gyventojams būstu aprūpinti;
- ✓ užtikrinti tinkamą aplinkos kokybę, atsižvelgiant į Europos Sąjungos normas ir standartus [76].

AM uždavinius įgyvendina jos departamentai, tarnybos, inspekcijos, įsteigtos prie ministerijos ar kitų jai pavaldžių institucijų (žr. 2 pav.). AM yra pavaldūs vienuolika departamentų ir jiems atskaitingi atitinkamų aplinkos apsaugos sričių skyriai. 2 priede pavaizduota išsami AM administracinės struktūros schema, o 3 priede pateikta Lietuvos AM pavaldžių institucijų struktūra bei šių institucijų pagrindinės veiklos kryptys.

Aplinkos strategijos departamentas formuoja gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir subalansuotos plėtros valdymo strategiją ir ekonominę sistemą. Aplinkos kokybės departamentas, vykdydamas jam priskirtas funkcijas, privalo užtikrinti tinkamą aplinkos kokybę Lietuvos gyventojams. Svarbiausias Europos Sąjungos paramos administravimo departamento uždavinys – ES fondų administravimas. Miškų departamento užduotis – formuoti miškų ūkio politiką ir strategiją, organizuoti ir koordinuoti jos įgyvendinimą bei siekti, kad miškai būtų tvarkomi pagal tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus. Visuomenės informavimo ir viešųjų ryšių departamentas dalyvauja formuojant visuomenės informavimo, švietimo ir viešųjų ryšių politiką AM kompetencijai priskirtais klausimais ir koordinuoja bei įgyvendina darbo su žiniasklaida ir viešųjų ryšių projektus.

2 pav. LR Aplinkos ministerijai pavaldžių institucijų struktūra

Šaltinis: LR Aplinkos ministerijos administracinės struktūros schema//

<http://www.am.lt/VI/index.php#r/335>; prisijungimo laikas: 2006-10-09

Valstybinį aplinkos apsaugos administravimą Lietuvos regionuose atlieka apskritys, kurių yra dešimt. Pagal savo kompetenciją apskritys diegia teritorijų planavimo, žemės naudojimo ir apsaugos bei gamtos apsaugos valstybės politiką. Apskrities administratorius savo valdomoje teritorijoje nustato gamtinių išteklių naudojimo limitus.

Aplinkos teisės aktų priežiūra ir aplinkos politikos įgyvendinimas regioniniame lygmenyje yra 8 regioninių Aplinkos apsaugos departamentų (RAAD), esančių Lietuvos administraciniuose centruose, uždavinys [52]. Tai yra svarbiausia aplinkos apsaugos valdymo institucija regioniniame lygyje. Pagrindinės RAAD funkcijos: analizuoti aplinkosaugos būklę regione, įgyvendinti aplinkosaugos pagerinimo priemonės ir teikti pasiūlymus gamtinių išteklių naudojimui reguliuojantiems teisės aktams.

Šalia RAAD regioniniame lygyje darbuojasi ir 3 regioniniai Hidrometeorologijos tarnybos padaliniai, atsakingi už regioninių monitoringo stočių darbą. Sveikatos apsaugos ministerijai pavaldūs regioniniai Visuomenės sveikatos centrai rūpinasi savo apskrities gyventojų sveikatos išsaugojimu, gražinimu bei stiprinimu. Regioninių Valstybinės Maisto ir veterinarijos tarnybos padalinių uždavinys – veiksmingos higienos ir veterinarijos kontrolės visuose maisto tvarkymo etapuose užtikrinimas, taip pat gyvulių ir kitų gyvūnų apsaugos nuo užkrečiamų ligų organizavimas bei vykdymas.

Vietiniame lygyje už aplinkos apsaugą atsakingos savivaldybėse esančios 52 Regioninių departamentų agentūros. Savivaldybės yra atsakingos už aplinkosaugą savo teritorijose, atitinkamų įstatymų ir teisės aktų įdiegimą bei bendradarbiavimą su kitomis valstybinėmis ir regioninėmis institucijomis.

Aplinkos apsaugos politikoje dalyvauja ir kitos ministerijos, t.y. Sveikatos apsaugos, Žemės ūkio, Ūkio, Susisiekimo, Vidaus reikalų ir kt. Žemės ūkio ministerija turi didelę įtaką vandens kokybei, reguliuodama žemės ūkio taršą iš išsklaidytų šaltinių bei eksploatuodama sausinimo tinklus (80 proc. dirbamos žemės yra sausinama). Ministerija nustato leidžiamas trąšų ir pesticidų naudojimo žemės ūkyje sąlygas ir rengia rekomendacijas dėl aplinkai palankaus žemės ūkio vystymo [52]. Ūkio ministerija rūpinasi pavojingų atliekų, kai kurių oro taršos ir triukšmo reguliavimo klausimų sprendimu. Taip pat rengia ilgalaikes ir trumpalaikes ūkio vystymo ir investicijų programas. Ši ministerija koordinuoja užsienio techninę pagalbą ir prioritetus, analizuoja paraiškas investicijoms (atliekų tvarkymo sistemų kūrimo, nuotekų valymo įrenginių finansavimą) ir ruošia pasiūlymus Vyriausybei dėl šių investicijų finansavimo iš valstybės biudžeto. Susisiekimo ministerijos rūpestyje yra taršos iš mobiliųjų taršos šaltinių, kai kurie triukšmo reguliavimo klausimai. Vidaus reikalų ministerija aplinkos apsaugos valdyme dalyvauja netiesiogiai, bet ministerijai pavaldus Civilinės saugos departamentas atsakingas už

ekstremalių ekologinių situacijų prevenciją ir nelaimingų atsitikimų (avarijų) pasekmių pašalinimą.

Siekiant objektyviau įvertinti esamą aplinkos apsaugos politikos situaciją, aplinkosaugos politikos įgyvendinimo efektyvumą, kitaip tariant aplinkos apsaugos politikos vystymosi kryptingumą Lietuvoje, buvo atliktas kokybinis tyrimas – neatsitiktinė aplinkos apsaugos ekspertų apklausa, kurios metu savo nuomonę pateikė 9 šios srities atstovai (jiems pateiktą anketą žr. 4 priede). Beveik visi respondentai pageidavo būti anoniminiai, dėlto 5 priede pateikiamas šių ekspertų atstovaujimų institucijų sąrašas, o paminimas tik vienas konkretus tyrime dalyvavęs asmuo. Į vieną iš anketos klausimų dėl Lietuvos aplinkos apsaugos politikos valdymo sistemos struktūros sulaukta kone vienodų atsakymų: *LR Seimas yra aplinkosaugos politiką formuojanti institucija, LR AM, RAAD, Aplinkos projektų valdymo agentūra (APVA), Aplinkos apsaugos agentūra (AAA) – pagrindinės šios politikos įgyvendintojos, o Valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija (VAAI), Finansų ministerija (FM), RAAD inspekcinė veikla užtikrina įgyvendinamos aplinkosaugos politikos kontrolę. Prie aplinkos apsaugos politiką įgyvendinančių institucijų iš dalies priskirtina ir teisminė valdžia. Pvz.: LR Konstitucinis Teismas, konstatuodamas, kad konkretus LR teisės aktas prieštarauja LR konstitucijai, netiesiogiai įpareigoja įstatymų ar kitų teisės aktų leidėjus priimti naujus ar pakeisti esamus šalies teisės aktus.*

Tačiau bandant išsiaiškinti, kaip minėtos institucijos vykdo joms priskirtas funkcijas, sulaukta įvairiausių nuomonių ir net nutylėjimų. O keletu atvejų išsakyta respondentų nuomonė papildė kitą anketos klausimą apie šiuo metu kylančias aplinkosaugos politikos vystymosi problemas. Vilniaus RAAD atstovo nuomone, *šiai institucijai priskirtų funkcijų vykdymas galėtų būti daug efektyvesnis, jei būtų sumažinta šios institucijos kuruojamų veiklos sričių.* Pasak respondento, *šiuo metu Departamentas turi rūpintis beveik 140 veiklos sričių, kurios daugeliu atveju galėtų būti perduotos kitoms institucijoms. „Tai yra mokesčiai už aplinkos taršą, miškų priežiūra, užterštumas, laboratorinė kontrolė, žemės ūkio valdų mokesčiai...“* – teigė Vilniaus RAAD atstovas. Su šia nuostata respondentas sieja ir *pagrindines Vilniaus RAAD aplinkosaugos politikos vystymosi problemas. Tačiau čia pat pabrėžiamas ir per mažas etatų skaičius Departameto funkcijoms įgyvendinti.*

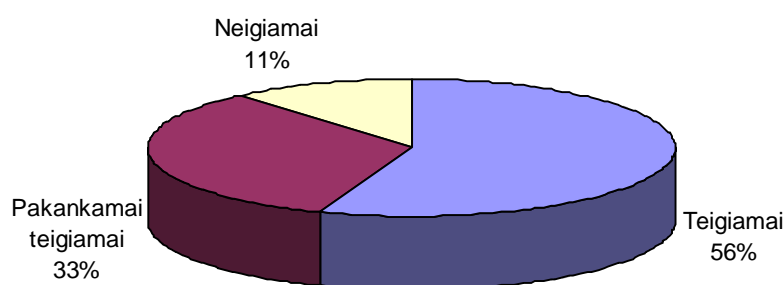
Vilniaus rajono savivaldybės Vietinio ūkio ir teritorijos planavimo skyriaus atstovo manymu, *visos Lietuvos aplinkos apsaugos politikos valdymo grandys, pradėdant nuo AM, joms paskirtas funkcijas vykdo neefektyviai. „Tarp visų šios politikos vykdymo grandžių trūksta „susišnekėjimo“, kompromisų... O gal tai vyksta dėl išgalėjusios korupcijos mūsų šalyje? – samprotavo respondentas – Savivaldybėje iki šiol nėra griežtos kontrolės vykdant aplinkosaugos*

politiką savivaldybių lygmenyje. Taip pat nėra glaudaus bendradarbiavimo ir susikalbėjimo su apskrities viršinininko administracija.“

AM Aplinkos strategijos departamento ES reikalų koordinavimo skyriaus ir ES paramos administravimo departamento ES fondų valdymo skyriaus atstovų požiūriu *jiems pavestos aplinkosaugos politikos įgyvendinimo funkcijos vykdomos pakankamai gerai. Tačiau Iš ES reikalų koordinavimo pusės kartais kyla tam tikrų sunkumų, susijusių su ES teisės aktų perkėlimu į nacionalinę teisę. „Sunkumai kyla tada, kai ES teisės aktą perkelia kelios institucijos. Tuomet kyla klausimas, kaip suderinti skirtingus politikos sektorius ir institucijų interesus,“* – teigė respondentas, atstovaujantis AM Aplinkos strategijos departamentą.

APVA Struktūrinių fondų skyriaus atstovo manymu, *jiems pavestos funkcijos vykdomos taipogi gana gerai, tačiau problematiškiausia vieta – sudėtingos ir ilgai trunkančios projektų vertinimo ir tvirtinimo procedūros. „Dažnai praeina mėnesių mėnesiai kol patvirtinamas finansuotinas projektas,“* – teigė APVA atstovas.

Išanalizavus respondentų nuomones, daryti kiekybinių išvadų netikslinga, kadangi atlikta apklausa yra kokybinio pobūdžio. Tačiau interpretavus ekspertų atsakymus į pateiktą klausimą dėl Lietuvos aplinkosaugos institucijoms priskirtų funkcijų vykdymo efektyvumo galima teigti, jog 5 iš 9 respondentų jų atstovaujamos institucijoms priskirtų funkcijų vykdymo efektyvumą vertina teigiamai, 3 iš 9 – pakankamai teigiamai (AM Aplinkos strategijos departamento, Vilniaus RAAD ir Kelmės rajono savivaldybės atstovai) ir 1 respondento nuomone (Vilniaus rajono savivaldybės atstovas) šios funkcijos vykdomos neefektyviai (tai pavaizduota grafiškai 3 paveiksle).

3 pav. Respondentų atstovaujamos institucijoms priskirtų funkcijų vykdymo vertinimas

Šaltinis: Autorės atlikto tyrimo rezultatai

Taigi, apibendrinus aplinkos apsaugos ekspertų nuomones, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje yra sukurta pakankamai efektyvi aplinkosaugos valdymo sistema, kurioje aplinkos apsaugos politikos vykdymo funkcijos pasiskirsčiusios tarp šią politiką formuojančių,

įgyvendinančiųjų ir kontroliuojančiųjų institucijų. Tačiau problemų šioje sistemoje kyla vykdant numatytas atitinkamos institucijos funkcijas. Vienu atveju šių funkcijų vykdymą varžo per didelis kuruojamų veiklos sričių skaičius, kitu atveju – tarpinstitucinis nesusikalbėjimas ne tik tarp atskirų institucijų, bet net ir toje pačioje (Vilniaus rajono savivaldybės atveju), dar gi kitu atveju – netobuli teisiniai aktai (ES finansinės paramos administravimo atveju) ar aplinkosaugos specialistų trūkumas.

2.2.2. Teisiniai pokyčiai

Atgavusi valstybinį savarankiškumą Lietuva iš naujo pradėjo kurti šalies teisinę bazę, nes 1959 m. Gamtos apsaugos įstatymas ir kiti aplinkosaugos teisės aktai, pagrįsti valstybine gamtos išteklių nuosavybe ir socialistine ūkininkavimo sistema, naujų gyvenimo sąlygų nebetenkino.

1992 m. priimtas pamatinis šalies teisės dokumentas, LR Konstitucija [1], įtvirtino aplinkos apsaugą savarankiška nacionalinės politikos sritimi, o kartu ir savarankiška teisinio reguliavimo sfera. 53-ajame straipsnyje Konstitucija valstybę ir kiekvieną asmenį įpareigojo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių. 54-uoju straipsniu valstybei pavedė rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūrėti, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Taip pat įstatymu uždrausta „niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją“ [1].

Pagrindinis Lietuvos aplinkos apsaugą reglamentuojantis įstatymas – Aplinkos apsaugos įstatymas [2] – buvo priimtas 1992 m. (pakeistas 1996, 2004 m.). Šis įstatymas įtvirtino prioritetingą kryptį, kuriomis turi būti formuojama nacionalinė aplinkosaugos politika ir nacionalinė ekologinės teisės sistema išreikšta aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reguliuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų visuma. Aplinkos apsaugos įstatymas numatė įvairių institucijų pareigas ir atsakomybę aplinkos apsaugos srityje, nustatė funkcijų pasiskirstymą tarp centrinės valdžios institucijų ir vietos savivaldos institucijų, t.y. tarp AM ir AM RAAD. Valstybės valdymo institucijos įpareigojamos nustatyti sąlygas ir kontroliuoti, kaip jų laikomasi, o vietos savivaldos institucijos privalo įgyvendinti konkrečias aplinkos apsaugos priemones savo teritorijose. Tokiu būdu šis įstatymas perkelia daugelio ES direktyvų reikalavimus dėl atsakingų institucijų paskyrimo.

1994 m. priimtas Žemės įstatymas (pakeistas 2004 m.) [9], nustatęs žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius. Šis įstatymas įpareigojo žemės santykius reguliuoti taip, kad būtų sudarytos sąlygos gyventojų poreikių tenkinimui, visų ūkio šakų racionaliam teritoriniam

išdėstymui ir plėtojimui, gamtinės aplinkos išsaugojimui ir gerinimui, racionaliam žemės naudojimui.

Miškų įstatymo, priimto taipogi 1994 m. (pakeisto 2001 m.) [4], paskirtis – reglamentuoti miškų atkūrimą, apsaugą bei naudojimą ir sudaryti teisinės prielaidas, kad visų nuosavybės formų miškai būtų tvarkomi pagal vienodus tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus, užtikrinant racionalų miškų išteklių naudojimą aprūpinant pramonę žaliava, biologinės įvairovės išsaugojimą, miškų produktyvumo didinimą, kraštovaizdžio stabilumą ir aplinkos kokybę, galimybę dabar ir ateityje atlikti ekologines, ekonomines ir socialines funkcijas nedarant žalos kitoms ekosistemoms [4].

1996 m. priimtas Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas [7] buvo pakeistas 2000 m. ir 2005 m. Šiuo įstatymu reglamentuotas planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procesas ir šio proceso dalyvių tarpusavio santykiai.

Aplinkos monitoringo įstatymas (priimtas 1997 m. ir pakeistas 2006 m.) [3] nustatė institucijų pareigas ir atsakomybę už gamtinės aplinkos būklės stebėjimus.

Vandens telkinių apsaugą reglamentuojantis dokumentas – Vandens įstatymas – taip pat buvo priimtas 1997 m. (papildytas 2000, 2003, 2004 m.) [8]. Šis įstatymas nustatė vandens telkinių nuosavybės formas, vandens išteklių valdymą, naudojimą, apsaugą, vandens telkinių naudotojų teises ir pareigas.

Be šitų pagrindinių aplinkos apsaugą bei jos politiką reglamentuojančių įstatymų buvo priimta begalė kitų teisės aktų. Kiekvieną įstatymą lydi poįstatyminiai dokumentai ir Vyriausybės ar ministerijų teisės aktai.

Lietuva yra pasirašiusi ir ratifikavusi nemažai tarptautinių konvencijų, sutarčių įvairiose aplinkos apsaugos srityse, t.y. oro kokybės apsaugos, gamtos, biologinės įvairovės apsaugos ir kt. Tarptautiniame kontekste Lietuvai aktuali 1979 m. Ženevos konvencija dėl tolimųjų atmosferos teršalų pernašų, kurią Lietuva ratifikavo 1994 m. Prisijungus prie šios konvencijos siekiama bendradarbiauti tolimųjų pernašų srityje, mažinti aplinkos rūgštėjimą, eutrofikaciją, apsaugoti pažemio ozono sluoksnį bei vykdyti teršalų inventorizaciją.

1992 metų Helsinkio konvenciją dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos Lietuva ratifikavo 1997 m., siekdama apsaugoti Baltijos jūrinę aplinką, t.y. jūros vandenį, dugną ir gyvuosius išteklius, nuo visų taršos šaltinių, atstatyti Baltijos jūros baseino ekosistemą ir išlaikyti jos pusiausvyrą.

Taip pat svarbi JT Bendrosios klimato kaitos konvencija, Lietuvos ratifikuota 1995 m. Bendrosios klimato kaitos konvencija įpareigoja stabilizuoti vadinamąjį šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentracijas tokiu lygiu, kuris apsaugotų klimatą nuo neigiamo antropogeninio poveikio. Įgyvendinant šią konvenciją 1996 m. parengta Nacionalinės klimato

kaitos strategija ir veiksmų programa, daromi nacionaliniai pranešimai apie esamą būklę bei nuolat vykdomas šiltnamio efektą sukeliančių išmetamų dujų kiekio inventorizavimas. Trečiojoje klimato kaitos konferencijoje Lietuva įsipareigojo iki 2012 m. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimus 8 proc. palyginti su 1990 m. [36. P. 44].

1993 m. Lietuva prisijungė prie Tarptautinės reikšmės šlapžemių konvencijos (Ramsaro konvencijos). 1995 m. buvo ratifikuota Biologinės įvairovės konvencija (Rio de Žaneiro konvencija). 1995 m. Lietuva pasirašė Vienos konvenciją ir Monrealio protokolą dėl ozono sluoksnio apsaugos ir ozono sluoksnį ardančių medžiagų.

Tarptautinės konvencijos reikalavimus padeda įgyvendinti tarptautinės bendradarbiavimo programos. Bendro įgyvendinimo projektai, kaip priemonė Kioto protokolo įgyvendinimui, Lietuvoje pradėti 1993 m. Švedijos Vyriausybės pagalba. Visų vykdytų projektų tikslas – padidinti energijos efektyvumą centrinio šildymo sistemose ir kartu sumažinti CO₂ išmetimus [36. P. 44].

Lietuvai, be abejo, svarbios ES direktyvos, nutarimai, reglamentai ir kiti teisės aktai, perkelti į nacionalinę teisę (apie ES teisės perkėlimą žr. 2.3 poskyryje *Lietuvos integracija į ES*).

1992 m. buvo parengta Lietuvos aplinkos apsaugos programa, kuri apėmė svarbiausias to meto gamtosaugos problemas, numatė jų sprendimo būdus bei eiliškumą. Dauguma programoje numatytų priemonių buvo kryptingai realizuojamos, kai kurios jų tęsiamos ir šiuo metu. Tačiau valstybės ekonominė politika, ūkio restruktūrizavimas bei būtinumas neatidėliotinai spręsti kai kurias aplinkos apsaugos problemas reikalavo aiškiai apibrėžti aplinkos apsaugos tikslus, nustatyti prioritetus, parinkti efektyviausias priemones aplinkos apsaugos tikslams pasiekti [41]. Tuo tikslu 1995 m. buvo parengtas trijų tomų programinis aplinkosaugos dokumentas, netrukus tapęs Lietuvos aplinkos apsaugos strategija (LAAS) [41].

1996 m. priimta ir Rio de Žaneiro deklaracijoje išvardintais principais pagrįsta Strategija tapo vienu iš svarbiausių dokumentų aplinkosaugos politikoje, suformulavusiu ilgalaikius aplinkos apsaugos tikslus ir prioritetus, parengusiu Strategijos įgyvendinimo priemonių programą bei numačiusiu lauktinus rezultatus. LAAS nustatė, kad svarbiausios spręstinos problemos vandens kokybės, oro kokybės, atliekų tvarkymo ir gamtinių išteklių, kraštovaizdžio bei biologinės įvairovės apsaugos srityse. Šios prioritetinės aplinkosaugos sritys atitiko ES reikalavimus. Parengtos veiksmų programos tikslas – nukreipti šalį į subalansuotą plėtrą, kad būtų išsaugota švari ir sveika gamtinė aplinka, biologinė ir kraštovaizdžio įvairovė, užtikrintas efektyvus gamtinių išteklių panaudojimas. Čia bene pirmą kartą mūsų šalyje oficialiai buvo paminėtas subalansuotos plėtros terminas. Taigi, šioje strategijoje buvo numatytos pagrindinės aplinkosaugos politikos vystymosi kryptys, o remiantis suformuluotais subalansuotos plėtros principais, buvo parengtos kai kurių sričių strategijos, pvz., Nacionalinė Bendrosios klimato

kaitos konvencijos įgyvendinimo strategija, Biologinės įvairovės išsaugojimo strategija ir veiksmų planas, Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija, Energetikos strategija ir kt.

Įgyvendinant Aplinkos apsaugos strategijos tikslus pabrėžiamas dėmesys administracinėms teisinio aplinkosaugos reguliavimo priemonėms, aplinkos apsaugos reikalavimų vykdymo kontrolei, stiprinant prevencines funkcijas, kuriant nacionalinių aplinkos kokybės standartų sistemas. Kaip viena iš svarbiausių prevencinių priemonių, įgalinančių išvengti neigiamų aplinkos pokyčių, nurodomas poveikio aplinkai vertinimas, o taip pat ir aplinkos monitoringas. Taipogi Strategijoje nusakoma ekonominių, finansinių priemonių svarba. Galiausiai akcentuojamas visuomenės informavimas ir jos švietimas aplinkosaugos srityje.

2002 m. buvo parengta nacionalinė Subalansuotos plėtros įgyvendinimo ataskaita [54], kurioje smulkiai išanalizuoti Lietuvos pasiekimai ir trūkumai aplinkosaugos, ekonomikos bei socialinio vystymosi srityse „nuo pereinamojo laikotarpio link subalansuotosios plėtros“¹. Nacionalinėje ataskaitoje aptariami subalansuotos plėtros aplinkosauginiai elementai, t.y. aplinkos kokybė bei gamtos išteklių (oras, vanduo, dirvožemis, biologinė įvairovė, kraštovaizdis, atliekos). Šis dokumentas atspindėjo Lietuvos aplinkosaugos politikos vystymosi gaires, ypatingai akcentuojant subalansuotąją plėtrą vietos lygmeniu. Šios ataskaitos pagrindu 2003 m. parengta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija [49], kuri šiandien yra vienas svarbiausių planavimo dokumentų aplinkos apsaugos politikoje (žr. 4.3. poskyrį).

2.3. Lietuvos integracija į Europos Sąjungą

Pasirengimą narystei ir integraciją į ES, kuri aplinkos apsaugos srityje buvo ilgas ir sudėtingas procesas, galima įvardinti kaip atskirą istorinį tarpsnį Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymesi. Jau pačioje pasiruošimo narystei į ES pradžioje buvo numatyta keletas pasirengimo narystei etapų:

- bendrasis derinimosi prie ES aplinkos apsaugos srityje planavimas,
- sektorinis planavimas,
- direktyvų įgyvendinimo planavimas,
- integruotas planavimas,
- derybinės pozicijos parengimas,
- detalūs direktyvų įgyvendinimo ir finansavimo planai,
- investicinių ir kitų projektų planavimas ir įgyvendinimas.

¹ Ataskaitoje aprėpiamas V-osios ES aplinkos apsaugos veiksmų programos laikotarpis 1993-2000 m.

Jau nuo 1998 m. Aplinkos ministerija daug dėmesio skyrė aplinkosauginių integracijos priemonių planavimui. Tais pačiais metais buvo patvirtinta Lietuvos teisės normų derinimo su ES reikalavimais strategija aplinkos apsaugos srityje ir preliminariai įvertintos ES reikalavimų įgyvendinimo sąnaudos. Strategijoje taip pat numatyti teisės aktų derinimo prioritetai, pagrindinės įgyvendinimo priemonės ir tikslios datos bei numatyti institucinės infrastruktūros stiprinimo poreikiai. Pagrindiniai prioritetai bei svarbiausios aplinkosaugos priemonės siejamos su nuotekų valymo įrenginių statyba, modernių atliekų tvarkymo sistemų kūrimu bei oro taršos mažinimu. Ypatingai pabrėžtinas dėmesys kai kurių gaminių kontrolei, griežtesniems atliekų tvarkymo reikalavimams, integruotai pramonės taršos kontrolei.

Taip pat buvo parengtos derinimo strategijos atskiriems aplinkos apsaugos sektoriams, t.y. vandens kokybės gerinimo, atliekų tvarkymo, cheminių medžiagų valymo ir kt.; parengti kai kurių sudėtingų direktyvų įgyvendinimo planai, pvz.: direktyvų, reglamentuojančių integruotą pramonės taršos kontrolę ir prevenciją, vandenių taršą nitratais, sąvartynų įrengimą, paukščių ir kitų gyvūnų apsaugą.

Integruoto planavimo etape apjungiami atskirų sektorių planavimo rezultatai. 1999 m. buvo patvirtinta Lietuvos pasirengimo narystei ES programa – Nacionalinė *acquis*² priėmimo programa (NAPP) [72], kuri tapo pagrindiniu pasirengimo narystei proceso planavimo ir valdymo dokumentu. Šią programą buvo numatyta įgyvendinti iki 2003 m. pabaigos, t.y. iki planuojamos narystės ES datos – 2004 m. sausio 1 d. NAPP buvo integruota į Vyriausybės strateginio valdymo ir biudžetinio planavimo sistemas. Kiekvienais metais Lietuvos Vyriausybė tvirtino patikslintą NAPP, kurioje buvo pateikiami Teisės derinimo priemonių bei *Acquis* įgyvendinimo priemonių planai. *Acquis* įgyvendinimo priemonių plane pateikiamos organizacinės, institucijų plėtros, ekonominės reformos, infrastruktūrinės ir kt. priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti sėkmingą *acquis communautaire* įgyvendinimą. Teisės derinimo priemonių plane pagal sektorius nurodomos *acquis communautaire* perkėlimo teisinės priemonės, už derinimą atsakingos institucijos, numatomi įvykdymo terminai. Taigi programa apėmė visus pasirengimo narystei etapus – teisės transpoziciją, institucinę plėtrą ir įgyvendinimą (investicinis-finansinis aspektas).

² *Acquis Communautaire* - tiksliausias pažodinis termino vertimas į lietuvių kalbą iš prancūzų kalbos – „Bendrijos įgytis“. Gali būti vartojamas tik terminas *acquis*. *Acquis communautaire* apima rašytinę pirminę (Bendrijų steigimo sutartis) ir antrinę Bendrijų teisę (Bendrijų institucijų teisės aktai: reglamentai, direktyvos, sprendimai), taip pat taisykles, rezoliucijas, pozicijas, nuomones, teisminę praktiką, bendruosius teisės principus, Bendrijų teisės kūrimo techniką, tikslų ir praktikos visumą nepriklausomai nuo to, ar ją įtvirtina teisės aktai, ar ne [59]. *Acquis* yra dabartinis Bendrijų teisės būvis, kurį valstybės, stojančios į Europos Sąjungą, privalo perimti visą. Tai bene svarbiausia narystės ES sąlyga.

Aplinkos apsaugos *acquis* sudaro apie 350 direktyvų, reglamentų, sprendimų ir rekomendacijų, kurie daugiausiai nustato aplinkosauginius kokybės standartus ir teršalų iš įvairių šaltinių emisijos ribinę vertę. *Acquis* taip pat reikalauja nustatyti leidimų išmesti teršalus į aplinką išdavimo procedūras, įgyvendinti taršos mažinimo programas, įdiegti taršos monitoringo sistemą, teikti informaciją apie taršą ir apsaugos nuo taršos priemonės visuomenei ir Europos Sąjungos institucijoms. Šio derybinio skyriaus *acquis* taip pat apima branduolinės saugos ir apsaugos nuo radiacijos priemonės [19].

Tęsiant pasirengimą narystei ES aplinkos apsaugos srityje NAPP iškelti tokie aplinkosauginiai prioritetai:

- tęsti ES ir Lietuvos teisės aktų derinimą;
- tęsti aplinkos apsaugos reikalavimų įgyvendinimo institucinės sistemos stiprinimą;
- tęsti ES aplinkos apsaugos reikalavimų įgyvendinimą.

Derinant ES ir Lietuvos teisės aktus numatyta subalansuotos plėtros principus integruoti į kitų sektorių politiką. Taip pat iškelti konkretūs uždaviniai institucinės sistemos plėtrai, t.y. sustiprinti įstatymų įgyvendinimo priežiūros institucijas (VAAI, RAAD), įsteigti Aplinkos apsaugos agentūrą, įkurti upių baseinų valdymo tarnybas, sustiprinti investicinių projektų rengimo ir įgyvendinimo priežiūros institucijas centriniame ir savivaldos lygiuose bei baigti kitų institucijų, kurios bus atsakingos už specialių ES reikalavimų įgyvendinimą, reorganizavimą. Savivaldos institucijoms iškeltas uždavinys – stiprinti planavimą ir investicinių projektų sudarymą bei jų įgyvendinimą. Parengti Aplinkos apsaugos investicinių projektų sudarymo ir įgyvendinimo vadovas bei Atliekų tvarkymo planų rengimo vadovas turėtų padėti savivaldos institucijoms įgyvendinti ES reikalavimus. NAPP numatyta, jog įgyvendinant ES aplinkos apsaugos reikalavimus būtina tęsti investicijas vandenvals srityje, iki 2009 m. pabaigos įgyvendinant Miestų nuotekų valymo direktyvą. Taipogi tęsti investicijas į regioninių atliekų tvarkymo sistemas, iki 2011 m. pabaigos uždarant ir sutvarkant visus neatitinkančius ES reikalavimų sąvartynus bei spartinti pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo sistemos kūrimą, kad iki 2006 m. pabaigos būtų įgyvendinta Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyva.

Integruoto planavimo etape parengiama Lietuvos aplinkos apsaugos finansavimo strategija, kuri pateikė aplinkos apsaugos investicijų planus, identifikavo investicinius projektus ir nustatė šių projektų vykdymo grafiką. Taip pat parengiama Vietos savivaldos institucijų įtraukimo į ES reikalavimų įgyvendinimo procesą strategija, kurios siekis – stiprinti vietos savivaldos institucijų pajėgumus ES aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimo proceso metu. Paminėtini ir 2000 m. patvirtinti Lietuvos pasirengimo narystei ES pagrindai [20], kuriuose

išnagrinėtos sėkmingo Lietuvos pasirengimo narystei ES išankstinės sąlygos ir apibrėžti pasirengimo narystei ES prioritetai. Tarp pasirengimo narystei ES prioritetų pabrėžiamas „Gyvenimo kokybės ir aplinkos apsaugos“ prioritetas. Jame akcentuojama investicijų į aplinkos apsaugą svarba: „Investicinio proceso sėkmė labai priklausys nuo gebėjimo parengti investicinius projektus ISPA ir kitų fondų finansavimui. Todėl vienas prioritetinių šio etapo uždavinių yra pajėgumų investiciniams projektams rengti stiprinimas“ [20].

Detalių direktyvų įgyvendinimo ir finansavimo planų etape vėlgi detalai nagrinėjamos bei su Lietuvos padėtimi palyginamos nenagrinėtos direktyvos, sudaryti šių direktyvų įgyvendinimo planai bei apskaičiuotos tam reikalingos išlaidos. Investicinių ir kitų projektų planavimo ir įgyvendinimo etape buvo rengiami investiciniai projektai naujų aplinkos apsaugos infrastruktūros objektų statybai bei esančių modernizavimui.

Ypatingai reikšmingas buvo derybinės pozicijos parengimo etapas, kurio metu buvo parengti deryboms reikalingi dokumentai. LR Derybinė pozicija [19] – tai dokumentas, kuriame išdėstoma LR Vyriausybės pozicija dėl galimybių vykdyti kiekvieno atskiro derybinio ES teisės skyriaus reikalavimus, Lietuvai tampant tikrąja ES nare. Aplinkosaugai skirtas 22-asis derybinis skyrius „Aplinka“.

1999 m. pabaigoje Helsinkyje vykusiame Europos šalių viršūnių susitikime Lietuva buvo oficialiai pakviesta derybų su ES. O po kelių mėnesių, 2000 m. vasario 15 d., Lietuva pradėjo oficialias derybas dėl narystės ES. Pirmasis žingsnis derybose buvo 2000 m. lapkričio 15 d. – pradėta derėtis dėl Aplinkos skyriaus. Derybų pradžioje Lietuva, vertindama savo galimybes įgyvendinti aplinkosaugos teisės aktus, kuriems reikia didelių investicijų, siekė išsiderėti pereinamųjų laikotarpių aštuonių direktyvų įgyvendinimui. Tačiau vėliau buvo nuspręsta, kad *Direktyvą dėl geriamo vandens kokybės, Direktyvą dėl nitratų, atsirandančių dėl žemės ūkio veiklos, kontrolės, Direktyvą dėl sąvartynų, Direktyvas, susijusias su laukinių paukščių ir buveinių apsauga*, turi pavykti įgyvendinti ir be oficialių pereinamųjų laikotarpių. Likusių direktyvų reikalavimams įgyvendinti buvo prašoma ilgesnių pereinamųjų laikotarpių, tačiau laikotarpiai buvo susiaurinti ir galiausiai buvo susitarta tik dėl keturių pereinamųjų laikotarpių (žr. 2 lentelę).

2001 m. birželio 27 d. derybos dėl Aplinkos skyriaus preliminariai baigtos, susitarus dėl ES teisės aktų įgyvendinimo Lietuvoje plano.

Lietuvos integracijos į ES proceso organizavimu rūpinosi Aplinkos ministerijos Integracijos į Europos Sąjungą skyrius, kurio pagrindinė funkcija – bendras integracijos proceso organizavimas ir veiksmų koordinavimas. Teisės derinimo ir ES reikalavimų atskirose srityse įgyvendinimo organizavimas buvo pavestas už šią sritį atsakingiems Aplinkos ministerijos skyriams.

2 lentelė. Prašyti ir suderėti pereinamieji laikotarpiai ES direktyvų reikalavimams įgyvendinti

	Pereinamojo laikotarpio ES direktyva	Prašytas pereinamasis laikotarpis	Sutartas pereinamasis laikotarpis
1.	Pakuočių ir pakavimo atliekų direktyva (94/62/EC)	Iki 2010 m.	Iki 2006 m. pabaigos
2.	Lakiųjų organinių junginių emisijos kontrolės, saugant ir paskirstant benzina terminaluose ir degalinėse, direktyva (94/63/EB)	Iki 2010 m.	Iki 2007 m. pabaigos
3.	Miestų nuotekų valymo direktyva (91/271/EEB)	Iki 2015 m.	Iki 2009 m. pabaigos
4.	Tam tikrų teršalų, išmetamų į orą iš didelių kurą deginančių įrenginių, kiekio apribojimo direktyva (2001/80/EB)	Iki 2015 m. pabaigos	Iki 2015 m. pabaigos

Šaltinis: Derybos dėl narystės ES – Lietuvos derybų situacijos kitimas 31 derybų skyriuose 2000-2002 m. Pereinamieji laikotarpiai//

<http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=2&MenuItemID=8&ItemID=1333&LangID=1;>

prisijungimo laikas: 2006-10-09

Nuo 1998 m. Europos komitetas prie LR Vyriausybės vykdė Lietuvos pažangos rengiantis narystei ES monitoringą. Jo pagrindu buvo ruošiami Lietuvos metinis arba ketvirtinis pažangos pranešimai, formuluojantys išvadas apie šalies pasirengimą narystei.

Europos Komisija, vertindama Lietuvos NAPP įgyvendinimą apinkos apsaugos srityje, 2002 m. pateikė Reguliaraus pranešimo apie Lietuvos pažangą išvadas [68]: „*Acquis* perkėlimas aplinkos srityje pasiekė santykinai gerą lygį, tačiau įgyvendinimas dar nėra visiškai patenkinamas. Lietuva turi sutelkti visą dėmesį ties *acquis* perkėlimo užbaigimu ir administracinių gebėjimų stiprinimu. Būtina skirti dėmesį *acquis* įgyvendinimui atliekų tvarkymo, vandens kokybės, pramoninės taršos kontrolės, cheminių medžiagų ir GMO (genetiškai modifikuotų organizmų) bei gamtos apsaugos srityse.“

2003 m. Išsamiajame vertinimo pranešime apie Lietuvos pasirengimą narystei [63] taip pat pabrėžiama šalies pažanga vykdant numatytus reikalavimus bei įsipareigojimus aplinkos apsaugos srityje. Tačiau ir šiame dokumente pažymima, jog reikia ir toliau dėti nuoseklias pastangas stiprinant administracinius gebėjimus, ypatingai – vykdant mokymus bei personalo perkvalifikavimą, užtikrinant efektyvų tarpžinybinį koordinavimą.

2006 m. Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (ERP) Strategijoje Lietuvai [69] teigiama, jog „Lietuvos įstojimo į ES proceso metu šalies įstatymai buvo harmonizuoti su Europos Sąjungos aplinkos apsaugos įstatymais, nustatyti konkretūs uždaviniai aplinkos apsaugos srityje. Iš esmės Lietuva įgyvendino *acquis* visose aplinkos apsaugos politikos srityse prieš įstojimą į ES 2004 m. gegužę. Tam tikri pereinamojo laikotarpio susitarimai, susiję su ES aplinkos apsaugos įstatymų ir standartų įgyvendinimu iki 2015 m., nustatyti Lietuvos stojimo į ES sutartyje.“

Šiuos teiginius leidžia patvirtinti ir suformuluota aplinkosaugos ekspertų nuomonė. Į klausimą „Kaip ES aplinkos apsaugos *acquis communautaire* reikalavimai perkeliama į Lietuvos teisę?“ sulaukta teigiamų atsakymų, kitaip tariant – *jog acquis reikalavimai jau yra perkelti į nacionalinę teisę iki Lietuvai tapus ES nare, išskyrus tuos dėl kurių derybų dėl narystės ES eigoje buvo suderėti pereinamieji laikotarpiai.*

Siekiant sužinoti aplinkos apsaugos ekspertų nuomonę apie ES aplinkos apsaugos politikos įtaką Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymuisi, vėlgi sulaukta įvairiausių atsakymų. AM Aplinkos strategijos departamento ES reikalų koordinavimo skyriaus atstovo teigimu, *ES vykdoma aplinkosaugos politika negali neveikti Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymosi. „Juk dar prieš tapdama pilnateise ES nare, Lietuva įsipareigojo perimti ir įgyvendinti visą Acquis Communautaire, tame tarpe ir aplinkos apsaugos. <...> Po to kai Lietuva tapo pilnateise ES nare, Lietuva turi įgyvendinti perkeltus ES teisės aktus. Taip pat Lietuva įgijo teisę dalyvauti ES teisės aktų kūrimo procese, teikti savo derybines pozicijas bei įtakoti derybinio proceso eigą. Formuodamos Lietuvos aplinkos apsaugos politiką, šalies atsakingos institucijos privalo užtikrinti, kad priimami sprendimai bus suderinti su ES teisės aktų nuostatomis.“*

APVA Struktūrinių fondų skyriaus atstovo požiūriu, *visi pokyčiai, susiję su ES aplinkos apsaugos politikos veiksmais kiekvienoje ES šalyje, žinoma ir Lietuvoje, linksta tik į gerąją pusę ir, pirmoje vietoje, tai siejama su ES finansine pagalba. Finansinių lėšų ir techninės pagalbos svarbą, kaip ES aplinkosaugos politikos įgyvendinimo instrumentą, taipogi akcentavo aplinkosaugos ekspertas, atstovavęs Vilniaus RAAD. „ES aplinkosaugos politiniai veiksmai jau tikrai pastebimi Departamento veikloje. Vien gauta kompiuterių techninė ir programinė įranga labai prisidėjo prie inspekcinio darbo kontrolės,“ – teigė respondentas.*

Taigi, rengiantis narystei ES aplinkosaugos srityje buvo nuveiktas didelis darbas, derinant ES ir Lietuvos teisės aktus bei prioritetus, reorganizuojant aplinkos apsaugos valdymo struktūrą, skatinant institucinių ir administracinių pajėgumų plėtrą, derantis dėl narystės sąlygų bei įgyvendinant jau priimtus įsipareigojimus. Tačiau šis darbas nebuvo užbaigtas. O 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus pilnateise ES nare, nacionalinė aplinkosaugos politika pasipildė papildomom sąlygom ir naujais reikalavimais.

3. FINANSINIŲ PRIEMONIŲ APLINKOS APSAUGOS POLITIKOJE ĮGYVENDINIMAS

Aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimas neatsiejamas nuo nuolatinio poreikio finansinėms priemonėms. Finansinių išlaidų reikalauja aplinkosauginių strategijų, programų, planų ir kitų teisės aktų reikalavimų vykdymas. Investicijomis į aplinkos apsaugos infrastruktūrą siekiama mažinti vandens, dirvožemio ir oro taršą, užgydyti ekologines piktžaidzes, užtikrinti žmonių teisę į švarią aplinką. Dėlto aplinkosaugos finansavimo tikslai yra orientuoti į tinkamos aplinkos komponentų būklės, atitinkančios ES ir Lietuvos aplinkos apsaugos reikalavimus, užtikrinimą ir palaikymą.

Finansinės priemonės traktuojamos kaip būtinas jau egzistuojančių aplinkos apsaugos politikos mechanizmų papildymas.

Vykdam aplinkos apsaugos politiką Lietuvoje svarbus vaidmuo tenka tiek vietos, tiek ir užsienio finansinėms priemonėms.

Vietos šaltiniai apima bendras valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamas, mokesčius ir baudas už aplinkos taršą, mokesčius už valstybinius gamtos išteklius, vartotojų mokesčius už savivaldybių paslaugas, įmonių nuosavus išteklius, komercinį kapitalą ir lizingo rinkas. Aplinkosaugai skiriamos valstybės biudžeto lėšos naudojamos pagal LR Vyriausybės nustatytas prioritetines kryptis bei programas. Iki 2003 m. valstybės biudžetas buvo kone pagrindinis vietinis aplinkos apsaugos finansavimo šaltinis. Beveik visos finansinės išlaidos aplinkos apsaugos sektoriuje tekdavo nuotekų tvarkymui ir tik labai maža dalis buitinėms atliekoms.

Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas (LAAIF) yra pagrindinis šalies aplinkosaugos fondas, finansiškai remiantis visuomeninį ir privatų sektorių, įgyvendinant aplinkos apsaugos projektus, mažinančius neigiamą ūkinės veiklos įtaką aplinkai. Per šį fondą, tarpininkaujant su bankais ir lizingo bendrovėmis, įmonėms yra teikiamos lengvatinės paskolos, subsidijos. Šiomis lėšomis finansuota beveik 160 investicinių projektų atliekų tvarkymo, vandenių taršos mažinimo bei atmosferos taršos mažinimo srityse.

Šalia nacionalinių lėšų aplinkos apsaugos srityje reikšmingas yra užsienio šaltinių finansavimas. Tai susiję su tarptautinių institucijų, tokių kaip Pasaulio bankas, Šiaurės investicijų bankas, Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas (ERPB), Šiaurės šalių aplinkos apsaugos finansų korporacija, Europos investicijų bankas, veikla bei įvairių užsienio valstybių parama Lietuvos aplinkos apsaugai. Per šešerius pastaruosius metus ERPB Lietuvoje įgyvendino 3 projektus savivaldybių ir aplinkos apsaugos infrastruktūros sektoriuje ir bendra šio banko įtaka minėtajam sektoriui vertinama reikšmingai. Pagal dvišales sutartis iš Danijos, Švedijos, Suomijos, Norvegijos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir kitų šalių gauta techninė pagalba siekia

beveik 30 mln. eurų. Finansinės lėšos įsisavintos rengiant aplinkosaugos strategijas, programas, o taip pat stiprinant įstatymų įgyvendinimo gebėjimus bei investicijas.

Ypatingai svarbi ES finansinė pagalba įgyvendinant Lietuvos aplinkosaugos politiką. Lietuvai, integruojantis į ES ir siekiant įgyvendinti ES aplinkos apsaugos reikalavimus, atsivėrė naujos finansinės galimybės, leidžiančios šaliai pasinaudoti ES sukurtomis finansavimo programomis – PHARE, ISPA ir SAPARD. Šios finansinės galimybės dar labiau padidėjo Lietuvai įstojus į ES. Tai susiję su sanglaudos politikos įgyvendinimu, siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp ES šalių narių ar atskirų regionų. Įgyvendinant numatytąjį tikslą, šiuo metu skiriamos lėšos per 4 ES struktūrinius fondus (Europos regioninės plėtros fondas (ERPF), Europos socialinis fondas (ESF), Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas (EŽŪOGF) ir Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI)), Sanglaudos fondą, taip pat remiantis programomis PHARE ir LIFE. ES fondų parama remiasi principu, kad teikiamos lėšos skiriamos ne kompensuoti pačių valstybių išlaidas tam tikrose srityse, bet jas papildyti, t.y. valstybės narės turi prisidėti prie remiamų projektų finansavimo.

PHARE programos finansinė parama Lietuvai pradėta teikti nuo 1991 m. ir tęsėsi iki 2003 m., kai buvo patvirtintas paskutinių projektų paraiškų, tame tarpe ir aplinkos apsaugos, finansavimas. Šių projektų įgyvendinimas numatytas iki 2006 m. pabaigos. PHARE dėka buvo formuojamos aplinkos apsaugos politikos kryptys ir stiprinamos aplinkos apsaugos institucijos. Iki 2003 m. iš viso per šią programą aplinkos sektoriui buvo skirta apie 65 mln. eurų, iš kurių virš 70 proc. buvo investuota į vandentvarką ir atliekų tvarkymą. Likusi dalis buvo skirta aplinkos apsaugos institucijoms stiprinti ir ES teisinei bazei perkelti į Lietuvos teisę. PHARE programą nuo 2004 iki 2006 metų pakeitė ES parama pagal Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonę. PHARE/Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonės įgyvendinimas atsispindi ES finansuojamų programų ar projektų tarpinio vertinimo ataskaitose³. 2005 m. Suvestinėje šalies vertinimo ataskaitoje Nr. 2 [71] programų ar projektų įgyvendinimas vertinamas vadovaujantis 5 kriterijais (tinkamumas, naudingumas, efektyvumas, poveikis, tęstinumas), o remiantis vertinimo išvadomis yra teikiamos rekomendacijos atitinkamą programą ar projektą įgyvendinančioms, įgyvendinimą kontroliuojančioms institucijoms. Ir tuo siekiama gerinti PHARE programos įgyvendinimo kokybę.

Lietuva, ruošdamasi tapti ES šalimi nare, nuo 2000 m. finansinę paramą aplinkosaugos srityje gavo per ES sukurtą finansavimo instrumentą ISPA. Šiuo pasirengimo narystei

³ 2004 m. lapkričio mėn. – 2006 m. kovo mėn. laikotarpiu buvo atliktas visų sektorių tarpinis vertinimas bei parengta 14 sektorių tarpinio vertinimo ataskaitų. Tęsiant PHARE/Pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonės tarpinį vertinimą numatoma 2006 – 2007 m. laikotarpiu įvertinti visus sektorius ir parengti ne mažiau kaip 6 tarpinio vertinimo ataskaitas bei pateikti 3 šalies suvestines ataskaitas.

sanglaudos politikos instrumentu buvo siekiama padėti Lietuvai greičiau suderinti savo teisės aktus su *acquis communautaire*, galiojančiu aplinkos apsaugos sektoriui septynerius metus (2000-2006). 2004 m., šaliai įstojus į ES, ISPA fondą pakeitė Sanglaudos fondas.

Sanglaudos fondas – neformaliai vadinamas penktuoju Struktūriniu fondu šalia jau minėtų keturių ir jo paskirtis – finansuoti stambius kelių tiesimo ir aplinkos apsaugos projektus. Iki narystės ES įgyta patirtis bei sukurtos ISPA įgyvendinimo sistemos toliau naudojamos iš Sanglaudos fondo finansuojamiems projektams įgyvendinti bei paramai valdyti. Siekiant užtikrinti efektyvų ir veiksmingą Sanglaudos fondo paramos lėšų 2004–2006 m. laikotarpiu įsisavinimą šalyje 2004 m. buvo patvirtinta Sanglaudos fondo strategija 2004–2006 m. [17], detalai nusakanti aplinkosaugos ir transporto plėtros kryptis, tikslus, jų įgyvendinimą, panaudojant ES finansines priemones. Per Sanglaudos fondą finansuojami stambūs projektai vandentvarkos, oro apsaugos ir atliekų tvarkymo srityse. Kita dalis aplinkos apsaugos priemonių, kurių neapima Sanglaudos fondas, finansuojami per ERPF ir EŽŪOGF.

ISPA/Sanglaudos fondo finansuojamų projektų vykdymo eiga, su projektų įgyvendinimu susijusios problemos, galimi jų sprendimų būdai, lėšų įsisavinimo klausimai nagrinėjami nuo 2005 m. vykstančiuose Sanglaudos fondo priežiūros komiteto posėdžiuose. 2006 m. spalio mėn. vykusiame IV-ajame posėdyje akcentuota didesnė pažanga įsisavinant ES paramą nuo 2000 m. įgyvendinamuose aplinkos apsaugos projektuose lyginant su 2005 m. (tuomet ES lėšų įsisavinimas buvo įvertintas kaip nepakankamas). 2000-2006 m. laikotarpyje Lietuvai buvo suteikta 2783 mln. Lt finansinė parama 49 transporto ir aplinkosaugos infrastruktūros atnaujinimo projektams įgyvendinti, o iš jų 32 projektai pradėti įgyvendinti kaip ISPA projektai dar Lietuvai tampant ES nare. Ši parama naudojama aplinkai kenksmingų sąvartynų ir šiukšlynų sutvarkymui ir įkūrimui, geriamojo vandens ir nuotekų valymo sistemų atnaujinimui.

Iš 4 ES struktūrinių fondų aplinkosaugai aktualiausias ir didžiausias yra ERPF, teikiantis finansinę paramą aplinkos apsaugos ir jos kokybės gerinimui, atsižvelgiant į prevencinį principą ir prevencines priemones. Šio fondo, kaip ir kitų ES struktūrinių fondų, parama Lietuvai skiriama pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrajį programavimo dokumentą (BPD) [22]. BPD – tai ES struktūrinių fondų investicijų planavimo dokumentas, nustatantis Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros strategiją, ES struktūrinės paramos investavimo kryptis ir priemones bei paramos administravimo principus. BPD išdėstytos plėtros planas siejamas su kitais šalies strateginiais dokumentais, tokiais kaip Valstybės ilgalaikės raidos strategija, Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija, Nacionalinė darnaus vystymosi strategija ir kt. Aplinkos sektoriui ERPF parama skiriama pagal BPD 1 prioriteto „Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra“ 3 priemonę „Aplinkos kokybės gerinimas ir žalos aplinkai prevencija“.

Papildomos investicijos aplinkos apsaugos sektoriui yra numatytos pagal BPD energetikos, transporto, turizmo ir paramos verslui priemones.

Įgyvendinant aplinkosauginius projektus geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, praeities taršos teritorijų tvarkymo, saugomų teritorijų įsteigimo ir tvarkymo, aplinkos monitoringo ir prevencijos gerinimo, informavimo apie aplinką bei Lietuvos gyventojų supratimo apie aplinką skatinimo srityse, jau galima pasidžiaugti keletu sėkmingų ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo pavyzdžių. Paminėtinas vykdomas projektas „Šiaulių miesto Talkšos ežero pietinės dalies valymas, I etapas“, kurį įgyvendinant tvarkoma ir valoma ežero pakrantė išsaugant unikalias gamtines vertybes, atkuriant kraštovaizdį bei siekiant ežerą pritaikyti rekreacijai.

Nuo BPD įgyvendinimo pradžios iki 2006 m. rugpjūčio pabaigos iš ES struktūrinių fondų jau yra įsisavinta – 798 mln. litų, iš kurių – 570 mln. litų ES lėšos [60]. Investicijos į 25 aplinkos apsaugos projektus yra pasiskirsčiusios tarp 14 vandentvarkos ir 11 atliekų tvarkymo projektų. Už 1,08 mlrd. litų rekonstruojama ir kuriama geriamojo vandens ir nuotekų infrastruktūra Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Plungėje, Radviliškyje, Kėdainiuose ir kituose mažesniuose miesteliuose. Už 0,5 mlrd. litų tvarkomi aplinkai kenksmingi sąvartynai ir šiukšlynai bei kiekvienoje apskrityje kuriami ES reikalavimus atitinkantys regioniniai sąvartynai [67].

LIFE – vienintelė ES programa, teikianti paramą išskirtinai aplinkos apsaugai. Šis finansavimo instrumentas yra ES struktūrinius fondus papildanti finansavimo priemonė. Per LIFE programą siekiama skatinti aplinkosaugos vystymąsi ir įgyvendinimą bei integruoti aplinkos apsaugą į bendrąją ES strategiją. Šios programos prioritetai: klimato kaita, biologinės įvairovės išsaugojimas, darnus gamtos išteklių ir atliekų valdymas, aplinkosauginis švietimas ir kt. LIFE III programa, kurią sudaro 3 dalys (LIFE gamta, LIFE aplinka, LIFE trečiosios šalys), turėjo baigtis 2004 m. pabaigoje, tačiau buvo pratęsta iki 2006 m. pabaigos. Nuo 2007 m. pradžios LIFE programa kartu su kitomis programomis bus integruota į LIFE+ finansinį instrumentą aplinkos apsaugai 2007-2013 m. laikotarpiui.

Per pastaruosius 11 metų pagal LIFE programą Lietuvoje buvo finansuoti trys projektai. Du iš šių projektų skirti gamtos apsaugai, o trečiasis – pajėgumų stiprinimui [73]. Šiuo metu įgyvendinami du „LIFE gamta“ projektai, kuriems skirtos 3 milijonų eurų investicijos. Šių lėšų įsisavinimas išryškės tik po kurio laiko, kadangi projektų įgyvendinimas pradėtas tik praėjusiais metais ir turėtų pasibaigti 2008-2009 m.

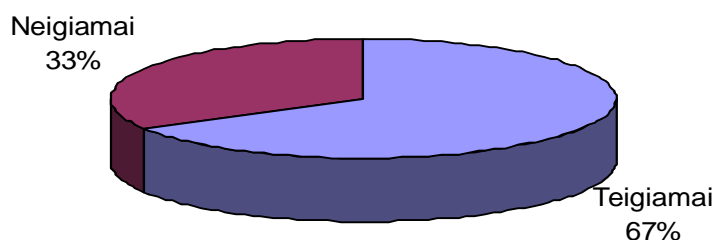
Įgyvendinant ES sanglaudos politiką Lietuvoje vadovaujančia ir mokačiaja institucija paskirta Finansų ministerija. Vadovaujančios institucijos perduotas paramos valdymo funkcijas aplinkosaugos srityje vykdo tarpinė institucija – Aplinkos ministerija. Už Sanglaudos fondo ir

ES struktūrinių fondų administravimą yra atsakingas AM ES paramos administravimo departamento ES fondų valdymo skyrius. O tiesioginį šių fondų paramos administravimą įgyvendina Aplinkos projektų valdymo agentūra (APVA) (buvusi ISPA Įgyvendinimo agentūra). APVA administruoja projektus, finansuojamus iš Sanglaudos fondo ir Struktūrinių fondų, taip pat toliau prižiūri, kaip vykdomi ISPA fondo finansuojami projektai.

Formuojant Sanglaudos fondo ir 2004–2006 m. Struktūrinių fondų investicijų prioritetus buvo atsižvelgiama į svarbiausius šalies aplinkosaugos srities darnaus vystymosi prioritetus, t.y. efektyvesnę gamtinių išteklių naudojimą ir atliekų tvarkymą, pavojų žmonių sveikatai mažinimą, pasaulio klimato pokyčių ir jų poveikio mažinimą, efektyvesnę biologinės ir kraštovaizdžio įvairovės apsaugą.

Taigi, iš įvairiausių ES ir kitų šalių fondų yra finansuota nemažai aplinkosauginių projektų ir jie yra vykdomi. Tačiau šių projektų įgyvendinimas – ilgalaikis procesas. Dėlto išvadas apie finansinių lėšų įsisavinimą aplinkos apsaugos srityje galima daryti tik iš tarpinių vertinimų apie pasiektus rezultatus. Analizuojant aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo ataskaitas, vertinimus, įvairiausių leidinius, kyla mintis, jog aplinkosaugai skiriamos lėšos įsisavinamos efektyviai.

Tačiau atlikta aplinkosaugos ekspertų apklausa privertė nuomonę šiek tiek pakeisti. Į klausimą „Kaip įsisavinama finansinė ES parama aplinkos apsaugos srityje?“ atsakymus pateikė ne visi respondentai: ekspertai atstovaujantys Vilniaus RAAD, VAAI ir AM Aplinkos strategijos departamentą nuomonės nepateikė, teigdami, jog šia informacija jie nedisponuoja. 67 proc. respondentų, t.y. 4 iš 6, *finansinės paramos įsisavinimą aplinkosaugoje vertina teigiamai* (respondentų vertinimas pavaizduotas grafiškai 4 paveiksle), t.y. *finansinė pagalba panaudojama tikslingai ir sėkmingai, tačiau dar esama nemažai lėšų įsisavinimo problemų susijusių su administracinių gebėjimų stoka*.

4 pav. Finansinės paramos įsisavinimo aplinkosaugoje vertinimas

Šaltinis: Autorės atlikto tyrimo rezultatai

„ES finansinė parama, ypač vandenių apsaugos srityje, skiriama per savivaldybių rengiamus projektus. Dėl įvairių priežasčių ne visada aktyviai parengiamos paraiškos, pateikiami kokybiški projektai, – samprotavo ekspertas, atstovaujantis VAAI Kontrolės organizavimo skyrių, – savivaldybėse stokojama intelektualinių ir žmogiškųjų resursų vykdyti jiems pavestas aplinkotvarkos funkcijas“.

Kad savivaldybėms trūksta kompetentingų aplinkosaugos specialistų patvirtino ir Vilniaus rajono savivaldybės Vietinio ūkio ir teritorijos planavimo skyriaus atstovas, teigdamas, jog dauguma šių specialistų yra vyresnio amžiaus ir jų pažiūros yra pasenusios. Su tuo, be abejo, sietinas ir finansinės paramos įsisavinimo efektyvumas savivaldybių lygyje (geru pavyzdžiu paminėtas Vilniaus regiono komunalinių atliekų tvarkymo sistemos kūrimas). „Tuo tarpu įmonių lygyje finansinė parama įsisavinama puikiai,“ – pabrėžė ekspertas.

Kita dalis respondentų (APVA, Kelmės rajono savivaldybės atstovas) finansinių lėšų įsisavinimą įvardijo kaip neefektyvą. Tai siejama su projektų darbų pradžios vėlavimu, to pasekoje nukeliant projektų įgyvendinimo pabaigą. Kaip pilno lėšų įsisavinimo kliūtį APVA Struktūrinių fondų skyriaus atstovas įvardino taip pat žinių ir įgūdžių trūkumą patiems projektų pareiškėjams, o dažniausi projektų pareiškėjai – savivaldybės. Nors finansinės paramos teikimo ir gavimo procesas yra gana smulkiai ir tiksliai reglamentuotas, vis dėlto jis yra pernelyg ilgas. Kita spraga įsisavinant finansines lėšas – viešumo apie įgyvendinamus projektus bei lėšų panaudojimą trūkumas.

Apibendrinus Lietuvos aplinkos apsaugos politikos formavimo, įgyvendinimo ir kontrolės institucijų atstovų nuomones apie šalies finansinės ES paramos įsisavinimą aplinkosaugos sektoriuje, galima teigti, jog finansinės lėšos šioje srityje įsisavinamos pakankamai efektyviai. Tačiau siekiant pasirengti po 2007 m. Lietuvą pasiekiančios dar didesnės apimties ES paramos įsisavinimui bei laiku įgyvendinti visus finansinių fondų projektus, būtina toliau tobulinti teisinius aktus ir ypatingai stiprinti institucijų, rengiančių ir įgyvendinančių projektus, administracinius gebėjimus. Vienas iš savalaikio šių fondų lėšų įsisavinimo būdų – suteikti daugiau įgaliojimų savivaldybėms ir sustiprinti jų atsakomybę už įgyvendinamus projektus, tobulinti teisės aktus bei diegti rizikos valdymo sistemą, kuri paspartintų aplinkos apsaugos projektų įgyvendinimą. Taipogi savivaldybės turėtų būti labiau įtraukiamos į viešuosius pirkimus projektų tikslams įgyvendinti, šitaip sutrumpinant pirkimams reikalingą laiką.

4. APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS TENDENCIJOS IR PERSPEKTYVOS

Šiuo metu Lietuva, kaip ES narė, gyvena VI-ojoje 2001 – 2010 m. aplinkos apsaugos veiksmų programoje „Mūsų ateitis – mūsų pasirinkimas“. Šioje strateginėje programoje, kaip ir kituose aplinkos apsaugos strateginiuose dokumentuose, apibrėžtos prioritetinės veiklos sritys tam, kad būtų galima veiksmingai spręsti tiek visą pasaulį varginančias globalines problemas, tiek specifines problemas, sutinkamas Europos Sąjungoje, nacionaliniame ar vietiniame lygiuose. Akcentuojami keturi pagrindiniai aplinkosaugos sektoriai: klimato kaita, unikalių gamtos išteklių ir biologinės įvairovės apsauga, aplinka ir sveikata bei subalansuotos gamtos išteklių ir atliekų valdymas. Aktualiausi klausimai Lietuvos aplinkos apsaugos politikoje šiandien yra efektyvus gamtos išteklių valdymas ir atliekų tvarkymas, pavojaus žmonių sveikatai mažinimas, klimato kaitos ir jos padarinių sušvelninimas, biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos užtikrinimas, šalies miškingumo ir miškų aplinkosaugos vertės didinimas, darnaus vystymosi principų įgyvendinimas ir kt. Šių problemų sprendimą reikėtų sieti su direktyvų, kurioms sutarti pereinamieji laikotarpiai, reikalavimų įgyvendinimu, Valstybės ilgalaikės raidos strategijos iki 2015 m. bei Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslų siekimu. O tai, be abejo, sietina su aplinkos apsaugos politikos tendencijomis ir perspektyvomis.

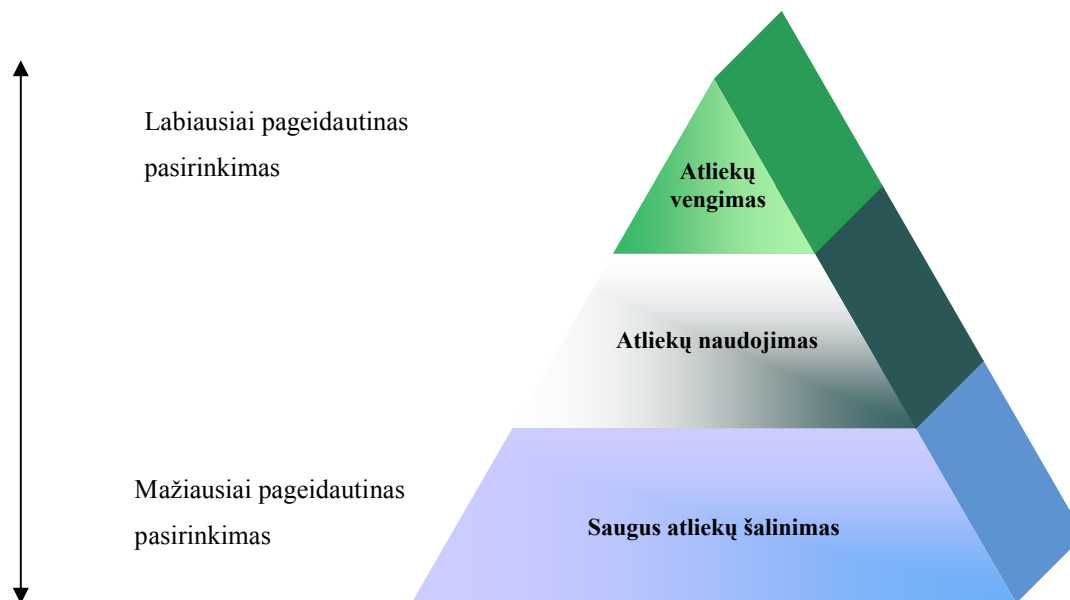
4.1. Pereinamųjų laikotarpių direktyvų įgyvendinimas

ES aplinkosaugos reikalavimų įgyvendinimas yra vienas sudėtingiausių ir brangiausių, kadangi per gana trumpą laikotarpį reikia sukurti ES standartus atitinkančią infrastruktūrą – atliekų tvarkymo sistemas, nuotekų surinkimo ir valymo įrenginius bei įdiegti pažangias technologijas. Šie nemažos apimties ir nemažai išlaidų reikalaujantys darbai numatyti įgyvendinant direktyvas, kurioms yra sutarti pereinamieji laikotarpiai.

Atliekų tvarkymo sistema apima atliekų surinkimo, rūšiavimo ir naudojimo sistemų planavimą ir sukūrimą ar modernizavimą, senų sąvartynų uždarymą, naujų atliekų šalinimo įrenginių statybą, efektyvų atliekų tvarkymo infrastruktūros eksploatavimą ir administravimą. Atliekų tvarkymo sistema pagrįsta atliekų tvarkymo principų hierarchija (pavaizduota 5 paveiksle), o tai reiškia, kad atliekų tvarkymo pastangos pirmiausia sutelkiamos didesnį prioritetą turinčiam tvarkymo principui įgyvendinti. Atliekų prevencija yra didžiausias taršos politikos prioritetas. Saugus atliekų šalinimas – mažiausiai pageidautinas pasirinkimas lyginant su atliekų vengimu bei panaudojimu.

„Darbotvarkėje 21“ [37. P. 203-204] akcentuojama, kad netinkami gamybos ir vartojimo būdai sparčiai didina gamtoje nesuyrančių atliekų kiekius ir jų įvairovę. Atliekų vengimas, siekiant pakeisti gyvenimo, gamybos bei vartojimo būdus, būtų geriausia galimybė pakeisti dabartines tendencijas.

Tačiau ten, kur atliekų išvengti neįmanoma, turi būti skatinamas atliekų perdirbimas ir antrinis jų panaudojimas.

5 pav. Atliekų tvarkymo principų hierarchija

Šaltinis: LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1499

Siekiant tausoti gamtos išteklius ir kuo efektyviau panaudoti atliekas, reikia surinkti ir perdirbti kuo daugiau šalyje susidarančių antrinių žaliavų, tuo pačiu stengtis, kad kuo mažiau jų patektų į sąvartynus. Lietuvoje atliekų rūšiavimas ir perdirbimas imtas propaguoti visai neseniai – įsipareigojus įgyvendinti *Pakuočių ir pakavimo atliekų direktyvos (94/62/EC)* [23] reikalavimus. Įgyvendinant šią direktyvą Lietuvoje buvo priimta nemažai pakuočių atliekų tvarkymą reglamentuojančių teisės aktų. 2001 m. priimtas (įsigaliojęs nuo 2003 m. pradžios) *Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas* [6] nustatė pakuočių ir jų atliekų apskaitos, ženklinimo, surinkimo, naudojimo reikalavimus, taip pat gamintojų, importuotojų, pardavėjų, vartotojų, atliekų tvarkytojų teises ir pareigas tvarkant pakuotes bei pakuočių atliekas. Įstatyme apibrėžti pagrindiniai pakuotės gamybos reikalavimai bei numatyta, kad atliekos turi būti tvarkomos pagal principą „teršėjas moka“.

Tvarkant pakuotes ir pakuočių atliekas, ypač svarbus vaidmuo tenka pakuočių gamintojams ir importuotojams. Gamintojų atsakomybė neapsiriboja finansine atsakomybe, t.y.

pakuočių atliekų tvarkymo išlaidų padengimu. Gamintojai gali naudotis savivaldybių institucijų organizuotomis atliekų tvarkymo sistemomis arba patys kurti pakuočių ir jų atliekų tvarkymo sistemą, prisiimdami atsakomybę už nustatytą užduočių įvykdymą, bei sumažinti atliekų tvarkymo išlaidas.

Tam, kad pakuočių atliekų tvarkymo sistema būtų ekonomiškai efektyvi, įstatymo⁴ 8 straipsnis nustato pardavėjų pareigą surinkti pakuotes ir jų atliekas. Tam tikslui pardavėjai privalo priimti parduodamų gaminių pakuotes ir gali patys organizuoti pakuočių bei jų atliekų surinkimo ir rūšiavimo sistemas [80].

2002 m. patvirtintos Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklės [13], nustačiusios ribinius leistinus kenksmingų medžiagų kiekius pakuotėse, pakuočių ženklavimo, pakuočių reikalavimus organizuojant pakuočių atliekų rūšiavimą ir tvarkymą. Tais pačiais metais buvo priimtas Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas [5], keičiantis 1999 m. įstatymą, taip pat įsigaliojęs nuo 2003 m. pabaigos. Šio įstatymo paskirtis – „ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupti lėšas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti“ [5]. Gamintojams ir importuotojams numatytos kelios alternatyvos: mokėti valstybei mokesčių už aplinkos teršimą arba įvykdyti nustatytas pakuočių atliekų tvarkymo užduotis.

2002 m. buvo patvirtintas Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas [21], kuriame numatytos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo užduotys iki 2006 m. pabaigos. Trijų metų pereinamuoju laikotarpiu (2004 – 2006 m.) dėl pakuočių ir pakavimo atliekų panaudojimo ir perdirbimo numatyta pasiekti, kad kiekvienais metais būtų perdirbama ar kitaip panaudojama ne mažiau kaip pusė šalyje susidarančių pakavimo atliekų atitinkamai pagal pakuočių medžiagas – stiklą, popierių, plastiką ir metalą. Taip pat numatyta įdiegti ES reikalavimus atitinkančią pakuočių ir pakuočių atliekų apskaitos sistemą, padidinti pakuočių atliekų perdirbimo pajėgumus bei iki 2010 m. įdiegti atskirą kombinuotųjų pakuočių surinkimą ir perdirbimą pagal vyraujančią medžiagą bei pradėti tokias atliekas deginti energijos išgavimui.

2004 m. ES patvirtinta *2004/12/EB* direktyva [27] šiek tiek keičianti Pakuočių ir pakavimo atliekų direktyvos (94/62/EC) reikalavimus ir joje numatyta, kad „tam tikroms valstybėms narėms, kurioms dėl konkrečių aplinkybių buvo leista atidėti nustatytą terminą Direktyvoje 94/62/EB išdėstytiems tikslams, susijusiems su naudojimu ir perdirbimu, pasiekti, turėtų būti leista dar šiek tiek atidėti terminą“. Tokiu būdu Lietuvai pereinamojo laikotarpio terminas prailgintas iki 2012 m. Direktyvoje dar kartą pabrėžiama, kad pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymui valstybėms narėms reikia sukurti gražinimo, surinkimo ir naudojimo sistemas.

⁴ Kalbama apie Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymą.

Atsižvelgiant į atnaujintus 2004/12/EB direktyvos reikalavimus, Lietuvoje 2005 m. patvirtinamas Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymas.

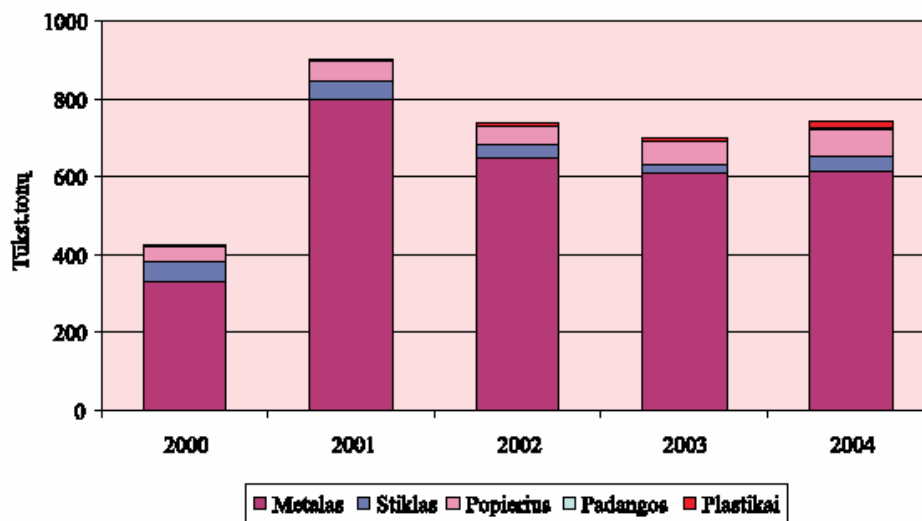
Įgyvendinant minėtą direktyvą, palaipsniui kuriamas ekonominis mechanizmas, užtikrinantis antrinių žaliavų surinkimo ir naudojimo rentabilumą. Šio mechanizmo svarbiausieji aspektai nusakyti 2002 m. Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane:

- ✓ gamintojų atsakomybės įtvirtinimas šalies teisinėje bazėje ir reikiamų verslo struktūrų veiklos šioje srityje sąlygų sudarymas;
- ✓ įvairūs ekologiniai gaminių (medžiagų) mokesčiai, iš kurių gautomis lėšomis subsidijuojamas, dotuojamas ir kredituojamas antrinių žaliavų surinkimo, rūšiavimo, parengimo perdirbti, perdirbimo verslas, skatinamas atliekų naudojimas;
- ✓ sąvartyno mokestis, skatinantis aktyviau ieškoti atliekų naudojimo būdų;
- ✓ savanoriški valstybės ir savivaldybės institucijų arba įmonių įsipareigojimai pirkti iš antrinių žaliavų pagamintus gaminius;
- ✓ pagalba smulkaus ir vidutinio verslo subjektams, siekiantiems išvien spręsti atliekų tvarkymo problemas [21].

Nemažai pastangų, įgyvendinant pakuočių ir jų atliekų tvarkymo projektus, dėjo Lietuvos apskritys bei savivaldybės. Vilniaus rajono savivaldybė, dalyvaudama Vilniaus apskrities atliekų tvarkymo projekte, nuo 2002 m. diegė atskirų popieriaus, plastiko, stiklo atliekų surinkimo sistemas, statė naujus minėtų atliekų rūšiavimo įrenginius atsižvelgiant į ES reikalavimus. Pradėta naudoti antrinių žaliavų (popieriaus, stiklo, pastmasės) konteinerinė atliekų surinkimo sistema padėjo taupyti lėšas. Antrinių žaliavų atskyrimas nuo bendro atliekų srauto sumažina nerūšiuotų buitinių atliekų kiekį, tuo pačiu – jų išvežimo dažnumą. Iki 2007 m. pabaigos yra numatytas atliekų surinkimas iš visų Vilniaus rajono gyventojų. Atliekų surinkimą, perdirbamų atliekų panaudojimą numatyta vykdyti ne valstybės sektoriui, o šias užduotis paskirti privačiam sektoriui. Tokiu būdu bus skatinama stiklo, popieriaus, plastmasės bei metalo perdirbimo pramonės plėtra, bus kuriamos naujos darbo vietos.

Alytaus mieste antrinių žaliavų išvežimą ir tvarkymą taip pat vykdo privati antrines žaliavas tvarkanti įmonė. Nuo 2005 m. šiame mieste tvarkant antrines žaliavas yra teikiama nauja paslauga – nemokamas atliekų surinkimas iš privačių namų valdų. Šių valdų savininkams išdalinami geltoni maišai skirti kaupti plastikinėms atliekoms. Šitaip tvarkant atliekas gaunama dviguba nauda – mažiau atliekų patenka į sąvartyną ir už atskirtą atliekų dalį gyventojui nereikės mokėti.

2004 m. buvo perdirbta (panaudota) 5,4 proc. antrinių žaliavų daugiau nei ankstesniais metais. Net 63 proc. išaugo plastiko, 50 proc. – stiklo, 23 proc. – popieriaus atliekų perdirbimas (panaudojimas), o metalo atliekų – tik 2 proc. [33. P. 54] (6 pav.). Tačiau, nors pakuočių atliekų tvarkymo ir antrinių žaliavų panaudojimo tendencijos, vykdant numatytas užduotis, vertinamos teigiamai⁵, vis dėlto Lietuvoje dar nėra suformuota racionali ir efektyvi pakuočių atliekų tvarkymo ir apskaitos sistema. Būtina prisiminti, kad pakuočių panaudojimo ir perdirbimo užduotys vis didėja.

6 pav. Antrinių žaliavų panaudojimo struktūra ir dinamika Lietuvoje 2000-2004 m.

Šaltinis: Aplinkos būklė 2005. Tik faktai. – Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2006. P. 54.

Kad numatytos užduotys būtų atliktos, reikia pagerinti komunalinių atliekų rūšiavimą. Ypač daug dėmesio reikėtų skirti stiklinių ir metalinių pakuočių atliekų surinkimui bei tvarkymui. Taip pat būtina sparčiau plėtoti antrinių žaliavų surinkimą, kad būtų išnaudojami visi žaliavas perdirbančių įmonių gamybiniai pajėgumai ir gerokai sumažėtų sąvartynuose šalinamų atliekų kiekis [33. P. 54]. Numatomas sąvartynų skaičiaus mažinimas turėtų sudaryti sąlygas surinkti daugiau antrinių žaliavų. Būtina dėti kuo daugiau pastangų kompleksiskam problemų sprendimui, dalyvaujant pirmiausia aplinkosaugos bei pakavimo sričių specialistams, atstovaujantiems verslui, mokslui, valstybinėms ir kitoms suinteresuotoms institucijoms. Laikantis atliekų kiekį mažinančios pakavimo politikos galima išsaugoti ne tik švaresnę aplinką, bet ir skatinti ekonomikos augimą, mažinant gamybos sąnaudas ir netgi stimuliuojant darbo vietų kūrimą atliekų naudojimo ir perdirbimo pramonės šakose.

Lietuvoje 2006 m. buvo patvirtintas Pakuočių ir apmokestinamųjų gaminių bei jų atliekų tvarkymo sistemos tobulinimo priemonių planas [16]. Šiame dokumente išryškintos pakuočių ir apmokestinamųjų gaminių bei jų atliekų tvarkymo sistemos problemos, jų sprendimo būdai bei

⁵ Aplinkos būklė 2005. Tik faktai, - Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2006.

priemonės, priemonių įgyvendinimo terminai 2006 m. antrajam pusmečiui bei numatytą priemonių vykdytojai.

Pakuočių atliekų susidarymas labai priklauso nuo gyvenimo būdo, vartojimo struktūros, užimtumo ir pajamų lygio, taipogi nuo daugybės kitų socialinių, ekonominių ir kultūrinių faktorių. Tad į atliekų tvarkymą reikėtų žiūrėti platesniu socialinės, ekonominės plėtros ir išteklių valdymo požiūriu.

Bendrojoje pozicijoje, parengtoje užbaigus derybas su Europos Komisija dėl derybinio skyriaus *Aplinka*, Lietuva įsipareigojo visus ES vandens apsaugos sektoriaus reikalavimus, išskyrus reikalavimus miestų nuotekų surinkimui ir valymui (*Miestų nuotekų valymo direktyva 91/271/EEB* [28]), vykdyti nuo įstojimo ES dienos.

Reikalavimus miestų nuotekų surinkimui ir valymui Lietuva įsipareigojo įgyvendinti etapais iki 2010 metų. Miestuose, kuriuose gyvena daugiau nei 10 tūkstančių gyventojų, nuotekų valymo įrenginius atitinkančius direktyvos reikalavimus numatyta pastatyti iki 2008 m., o miestuose, kuriuose gyvena daugiau nei 2 tūkstančiai gyventojų, – iki 2010 m. Iki 2010 m. taip pat turėtų būti atnaujinti ir išplėsti nuotekų surinkimo tinklai. Taigi ketverių metų pereinamuoju laikotarpiu, pradedant nuo 2005 m. pabaigos, dėl miestų nuotekų išvalymo pagal ES reikalavimus numatyta sukurti reikiamą miestų nuotekų surinkimo ir valymo infrastruktūrą.

Miestų nuotekų valymo direktyvos nuostatos perkeltos į 2001 m. *Aplinkosaugos reikalavimus nuotekoms tvarkyti* [12]. Šis teisinis dokumentas nustatė reikalavimus nuotekų surinkimui, valymui ir išleidimui į gamtinę aplinką siekiant apsaugoti aplinką nuo žalingo poveikio. Taip pat pateikiamos į gamtinę aplinką išleidžiamų nuotekų užterštumo normos. Šie reikalavimai nustojo galioję 2006 m. gegužės mėn., kai buvo priimtas *Nuotekų tvarkymo reglamentas* [15]. Reglamente yra išskirti reikalavimai komunalinių ir gamybinių nuotekų išleidimui į gamtinę aplinką, gamybinių nuotekų išleidimui į nuotakyną. Taipogi numatyta, kad gyvenvietėms, kuriuose gyventojų skaičius nesiekia 2 tūkstančių, centralizuota nuotekų surinkimo sistema turi veikti iki 2015 m. Reglamentuotos ir pavojingų medžiagų didžiausios leidžiamos koncentracijos. Išleidžiant į aplinką gamybines nuotekas, kurių sudėtyje yra viršijamas leidžiamas pavojingų medžiagų kiekis, turi būti rengiamos ir įgyvendinamos vandens taršos šiomis medžiagomis mažinimo programos. Šiose programose turi būti pateikiamas pavojingų medžiagų sąrašas ir jų kiekiai, pavojingų medžiagų išleidimo su nuotekomis kontrolės priemonės ir programa bei priemonės mažinančios vandens nuo pavojingų medžiagų taršą.

Miestų nuotekų valymo direktyvos įgyvendinimas tuo pačiu užtikrins *Bendrosios vandens politikos direktyvos (2000/60/EB)* [25] reikalavimų įgyvendinimą. Vadovaudamasi pastarosios direktyvos reikalavimais Lietuva iki 2015 m. pabaigos įsipareigojo visuose šalies

vandens telkiniuose pasiekti „gerą“ būklę. O tokios būklės pasiekimui įtakos, be abejo, turės nuotakynų sutvarkymas bei nuotekų valymo įrenginių rekonstravimas ir modernizavimas.

Bendrosios vandens politikos direktyvos nuostatos yra perkeltos į 2003 m. pakeistą Vandens įstatymą. Šiame įstatyme teigiama, jog šalies vandens apsauga ir valdymas organizuojami upių baseinų rajonų pagrindu. Tokiu būdu Lietuvos teritorija suskirta į keturis upių baseinų rajonus – Nemuno, Ventos, Lielupės ir Dauguvos. Kiekvienam upių baseinų rajonui parengiamas upių baseinų rajono valdymo planas. Šiuose planuose turės būti numatytos priemonių programos, padėsiančios pasiekti gerą vandens telkinių būklę.

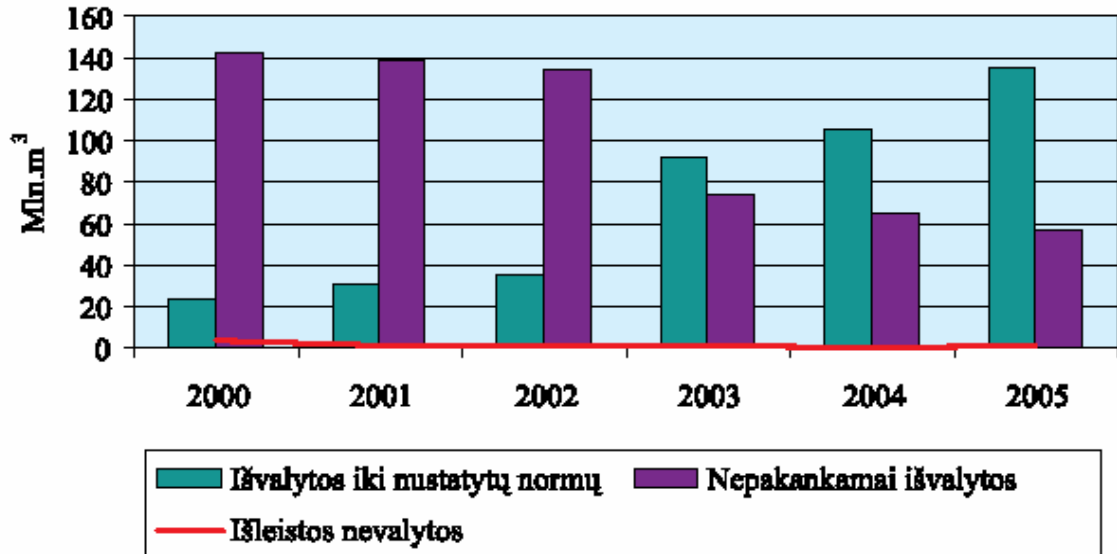
Baseininis valdymas iš esmės reiškia, kad vandens ir jo telkinių valdymas ir administravimas vyks upės baseino, o ne savivaldybės, apskrities ar regiono ribose, kaip tai buvo daroma iki šiol [61]. Taigi, miestų ir rajonų savivaldybės, įgyvendindamos Miestų nuotekų valymo direktyvos reikalavimus, turi taikyti priemones vandens telkinių tikslams pasiekti atsižvelgdamos į baseinų ribas, koordinuodamos ir derindamos savo veiksmus su kitomis miestų ar rajonų savivaldybėmis, patenkančiomis į bendrą baseiną.

Nuo 2003 m. Vilniaus miesto ir rajono savivaldybės dalyvauja Neries upės baseino⁶ bendrajame investicijų plano 2003–2012 m. įgyvendinimo projekte. Neries baseino vandentvarkos bendrojo investicijų plano 2003–2012 metams tikslas – techniškai, finansiškai ir ekonomiškai pagrįsti ir parinkti prioritėtines priemones siekiant iki 2009 m. įgyvendinti ES Miestų nuotekų valymo direktyvą [66]. Įgyvendinant šį planą, yra numatyti vandens tiekimo ir gerinimo darbai, t.y. naujų vandens gerinimo, nuotekų valymo įrenginių statyba, naujų gręžinių įrengimas arba senų rekonstrukcija. Minėtų darbų atlikimas yra skirtas privačioms bendrovėms. Įgyvendinus projektą, turėtų pagerėti sanitarinės, higieninės, ekologinės sąlygos Vilniaus apskrityje, o taip pat nuo taršos apsaugoti požeminiai vandenys bei aplinkiniai vandens telkiniai.

Į Miestų nuotekų valymo direktyvos reglamentavimo sferą patenka 87 Lietuvos miestai. Pagal direktyvos reikalavimus visuose juose nuotekos turi būti valomos taikant biologinius valymo metodus, o didesniuose miestuose (45 miestai) – taikant azoto ir fosforo šalinimo technologijas [36. P. 53].

Per pastaruosius šešerius metus (2000-2005 m.) dėl naujų nuotekų valymo įrenginių statybų ar senų rekonstrukcijos nevalytų ir nepakankamai išvalytų nuotekų, išleistų į paviršinius vandenį, labai sumažėjo, o išvalytų iki nustatytų normų nuotekų kiekis sparčiai didėja [33. P. 45]. (žr. 7 pav.).

⁶ Neries upės baseiną sudaro 10 rajonų, priklausančių Utenos, Vilniaus bei Kauno apskritims, taip pat Vilniaus ir Visagino miestai.

7 pav. Ūkio ir buitines bei gamybinių nuotekų išvalymas Lietuvoje 2000-2005 m.

Šaltinis: Aplinkos būklė 2005. Tik faktai. – Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2006. P. 45.

2005 m. į paviršinius vandens telkinius buvo išleista išvalytų iki nustatytų normų ūkio ir buitines bei gamybinių nuotekų 27 proc. daugiau nei 2004 m., o nepakankamai išvalytų – 14 proc. mažiau nei 2004 m., visai nevalytų – 75 proc. daugiau nei 2004 metais. Tačiau pastarasis rodiklis padidėjo dėl avarijų nuotekų surinkimo sistemose, išaugusio nuotekų kiekio miestuose, kur nuotekos išleidžiamos nevalytos.⁷

Panagrinėjus ES šalių nuotekų tvarkymo sistemų diegimą, ryškėja tokia tendencija: šalys, kuriose yra nustatytas mažas arba neadekvatus mokestis už vandens taršą (pvz.: Ispanija, Prancūzija, Estija) ar ne visų pilnųjų išlaidų nuotakyno sistemoms apskaičiavimas (pvz.: Ispanija, Estija, Lenkija), gali santykinai pernelyg daug investuoti į miestų nuotekų valymo įrenginius, jei nesiims mažinti taršos jos susidarymo vietoje. Tokiu būdu atsiranda tikimybė, jog dalis šalių, turinčių teisę į ES finansinę paramą, sudarančią 75-85 proc. investicijų, ją gali panaudoti nepakankamai efektyviai.

Taigi, nors miestų nuotekų valymo tendencijos Lietuvoje vertinamos teigiamai, vis dėlto ir šiai sričiai numatoma dar daug darbų, o ypatingai investicijų. Nuotekų valymo įrenginių statyba sudaro tik dalį išlaidų. Didelės dalies investicijų reikalauja ir nuotekų surinkimo sistemų sukūrimas ar renovacija.

Ribotos finansinės galimybės – tai ko gero pagrindinė kliūtis, neleidžianti laiku įgyvendinti direktyvos reikalavimų. Todėl ypatingai dėmesio reikėtų skirti ekologiniam efektyvumui ir taršos jos susidarymo vietoje mažinimui.

⁷ Pagal Aplinkos būklė 2005. Tik faktai, - Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2006.

Trečiasis pereinamasis laikotarpis *Lakiųjų organinių junginių emisijos kontrolės saugant ir paskirstant benzina terminaluose ir degalinėse direktyvos (94/63/EB)* [24] reikalavimams įgyvendinti turi būti įvykdytas iki 2007 metų pabaigos. Direktyvos nuostatos perkeltos į 2000 m. normatyvinį dokumentą LAND 35-2000 dėl lakiųjų organinių junginių sklidimo į aplinkos orą ribojimo reikalavimų naujiems benzino laikymo, perpylimo bei transportavimo įrenginiams [10], kuris iš dalies buvo pakeistas 2001 m. Šiais reikalavimais, atsižvelgiant į geriausių prieinamų gamybos būdų ir technologijų diegimo aplinkos oro apsaugos prioritetą bei pasaulinę jų diegimo patirtį, siekiama mažinti aplinkos oro teršimą iš benzino išsiskiriančiais lakiaisiais organiniais junginiais, taip pat mažinant neigiamą poveikį oro kokybei bei žmonių sveikatai, bei mažinti paties benzino tiek ekonominiu, tiek ir aplinkosauginiu požiūriu brangiai kainuojančių pagaminti degalų, nuostolius. Šiuo dokumentu siekiama reguliuoti teršimą lakiaisiais organiniais junginiais vykstant tokiems procesams, kaip benzino paskirstymas naftos perdirbimo įmonėse, benzino laikymas ir paskirstymas terminaluose bei jo transportavimas, taip pat ir degalinių rezervuarų pildymas, benzino juose laikymas ir transporto priemonių degalų bakų pildymas.

2001m. buvo patvirtinti Reikalavimai benzinui vežti naudojamoms mobilioms talpykloms bei naujoms degalinėms [11], nurodantys, jog nuo 2005 m. pabaigos būtų eksploatuojamos tik normatyvinio dokumento LAND 35-2000 nustatytus mobiliųjų talpyklų reikalavimus atitinkančios benzinui vežti naudojamos mobiliosios talpyklos. O naujose degalinėse benzinai į stacionariąsias talpyklas turėtų būti pilamas tik iš tų mobiliųjų talpyklų (autocisternų), kurias galima sandariai užpildyti iš užpildomos stacionariosios talpyklos išsiskiriančiais benzino garais ir išlaikyti juos iki kito pildymo terminale.

Vertinant nuo 2004 m. prasidėjusį ketverių metų pereinamąjį laikotarpį dėl lakiųjų organinių junginių išmetimų ribojimo pervežant ir laikant benzina, jau dabar yra ribojamas šių teršalų išsiskyrimas visoje benzino pervežimo ir laikymo grandinėje: terminalai – mobilios pervežimo priemonės (pvz.: benzovežiai, geležinkeliais pervežamos cisternos) – benzino kolonėlės.

Kadangi direktyvoje numatyti aukšti oro taršos mažinimo rodikliai, maži benzino nuostoliai (0,005 proc. pagal masę) pripildant ir ištuštinant mobiliąsias talpyklas, taip pat kiti techniniai reikalavimai, o esamos techninės priemonės šito negali garantuoti, neišvengiamai bus atliekama mobiliųjų cisternų parko modernizacija arba atnaujinimas. Ūkio subjektai privalės skirti lėšų naujai technikai arba esamos modernizavimui, o smulkūs mobiliųjų talpyklų savininkai turės ekonomiškai pagrįsti modernizavimo tikslingumą arba atsisakyti šio verslo [62].

Siekiant laiku ir veiksmingai įgyvendinti 94/63/EC direktyvos reikalavimus, būtinas kompleksiškas organizacinių, teisinių ir techninių priemonių įgyvendinimas.

Paskutinis ir ilgiausias Aplinkos skyriuje išsiderėtas pereinamasis laikotarpis dėl sieros dioksido ir azoto oksidų išmetimų ribojimo Vilniaus, Kauno ir Mažeikių elektrinėse, įgyvendinant *Tam tikrų teršalų, išmetamų į orą iš didelių kurą deginančių įrenginių, kiekio apribojimo direktyvos (2001/80/EB)* [26] reikalavimus, numatytas nuo 2008 m. iki 2015 m. pabaigos. Įgyvendinant šią direktyvą numatyta griežčiau riboti taršą, kurią sukelia didelių deginimo įrenginių, tokių kaip elektrinės ir katilinės, veikla.

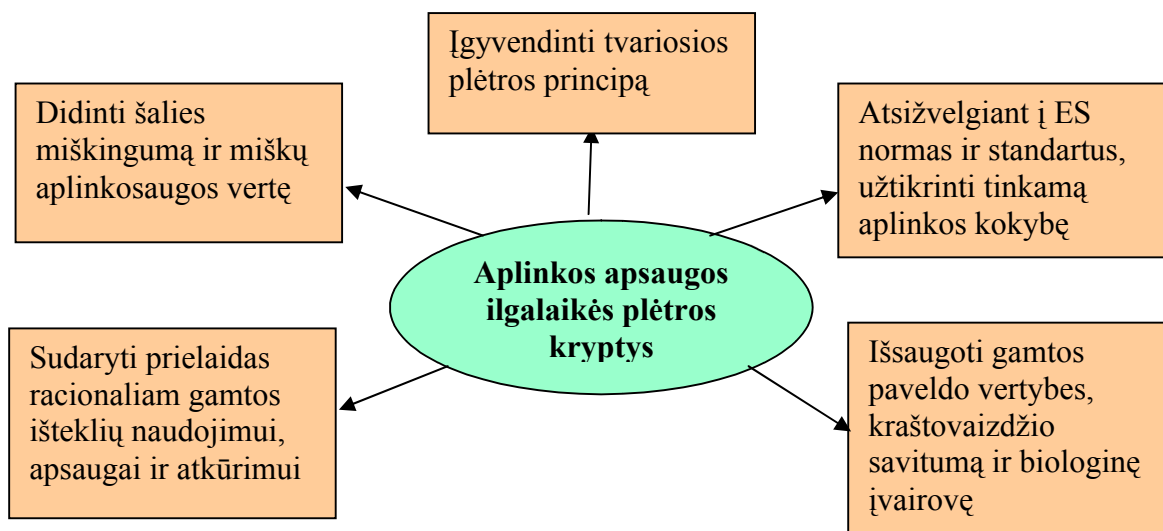
2009 m. uždarius Ignalinos atominę elektrinę, elektros energijos tiekimą užtikrins Vilniaus, Kauno ir Mažeikių šiluminės elektrinės ir elektrinė Elektrėnuose. Dėlto, įvertinant išaugšiančias elektros gamybos apimtis po Ignalinos atominės elektrinės (AE) uždarymo ir siekiant užtikrinti galimybę deginti ne tik dujas, bet ir sieringą mazutą (tiekimo saugumo motyvas, vengiant priklausomybės nuo vienintelio tiekėjo), Vilniaus, Kauno ir Mažeikių elektrinėse numatoma statyti nusierinimo įrenginius [64]. Pagal direktyvos reikalavimus nuo 2008 m. pačios didžiausios Lietuvos elektrinės turėtų septynis kartus griežčiau nei 2002 m. riboti sieros dioksido išmetimus, kurie susidaro deginant mazutą.

Direktyvos 2001/80/EB nuostatomis remiasi 2003 m. pakeistas nacionalinis normatyvinis dokumentas LAND 43-2001 (2001 m.) [14], nustatantis išmetamų teršalų iš didelių kurą deginančių įrenginių normas. Šeštajame Normų skyriuje nurodyti terminai ir atitinkamų išmetamų teršalų ribinės vertės. Reikalavimų įgyvendinimo kontroliuojančiomis institucijomis paskirtos RAAD ir VAAI.

Apibendrinus galima teigti, kad pereinamasis laikotarpis Lietuvos elektrinėms suteiks daugiau laiko modernizuotis, siekiant atitikti aukštesnius aplinkosaugos standartus.

4.2. Valstybės ilgalaikės raidos strategija

Valstybės ilgalaikės raidos strategijos [18] (VIRS) parengimas – tai esminis žingsnis įgyvendinant šalies strateginį valdymą, kaip valstybės funkciją, bei numatant pagrindinius šalies plėtros ilgalaikės perspektyvos tikslus. Ši strategija, parengta 2002 m. lapkričio 12 d., nustato ekonomines, socialines ir aplinkos apsaugos bei kitų sričių politikos gaires iki 2015 m. bei atitinka Lisabonos ES viršūnių tarybos išvadų nuostatas ir iškeltus strateginius tikslus. Strategijoje numatoma valstybės ilgalaikės raidos vizija, atspindinti tarpusavyje suderintas visų sektorių ilgalaikės plėtros kryptis. 8 paveiksle pateiktos aplinkos apsaugos ilgalaikės plėtros kryptys iškelia skirtingų aplinkos apsaugos sektorių, t.y. vandens, oro, dirvožemio, atliekų, saugomų teritorijų, miškų, kraštovaizdžio ir rekreacinės aplinkos apsaugos tikslus bei numato pagrindinius veiksmus bei priemones šiems tikslams pasiekti.

8 pav. Aplinkos apsaugos ilgalaikės plėtros kryptys

Šaltinis: LR Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5029

Siekiant užtikrinti harmoningą, darnią Lietuvos raidą, suderintą su programiniais oro, vandens, biologinės įvairovės, Baltijos jūros bei Kuršių marių apsaugos ir atliekų tvarkymo tikslais, tarptautiniais įsipareigojimais bei ES standartais, taip pat su šalies ekonominėmis galimybėmis, Lietuvoje įgyvendinama suderinta ekonominių, administracinių ir teisinių aplinkos apsaugos svertų sistema. Šios sistemos įgyvendinimui VIRS yra numatytos teisinio aplinkos apsaugos reguliavimo, aplinkos apsaugos valdymo, ekonominės ir kitos priemonės. Įvykdžius numatytus veiksmus, aplinkosaugoje bus sukurta lanksti, ekonominius ir aplinkosaugos siekius suderinanti mokesčių už taršą sistema, aprėpianti ir suderinanti mokesčius už teršalų išmetimus, gaminio ir naudotojo mokesčius. Taip pat bus sukurta užstatų ir gražos sistema, taikoma perdirbamoms daugkartinio naudojimo atliekoms. Išduodami apyvartiniai taršos leidimai, taikomi vienaarūšės bei vietinės taršos atvejams, skatins ekonomiškai efektyvų išmetamo šiltnamio dujų kiekio mažinimą. Aplinkos apsaugos srityje bus siekiama, kad visų ūkio šakų plėtra būtų suderinta su švarios ir sveikos aplinkos išsaugojimu.

2005 m. Ūkio ministerija, stengdamasi užtikrinti sėkmingą Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo stebėsenos (monitoringo) sistemos sukūrimą, parengė pirmąją Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo ataskaitą už 2003-2004 m. [81]. 2006 m. rugsėjo mėn. VIRS įgyvendinimo ataskaitos projektas parengtas ir už 2005 m. [82]. Aplinkos ministerijai, įgyvendinant *Saugios visuomenės prioritetą*, buvo pavesta kuruoti aplinkos apsaugos sritį. Taipogi jai pavesta paruošti aplinkos apsaugos srities nacionalinių strategijų, programų ir kitų strateginių dokumentų, reikalingų VIRS įgyvendinimui, sąrašą (žr. 6 priedą).

Sąrašė vardijami strateginiai dokumentai apima įvairių aplinkosaugos sričių strategijas, programas, planus, papildančius VIRS ir padedančius organizuoti bei užtikrinti jos įgyvendinimą.

2005 m. ir 2006 m. VIRS įgyvendinimo ataskaitose išryškintos Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo išvados, taip pat pasiūlymai tolesniam jos įgyvendinimui ir atnaujinimui.

Įgyvendinant aplinkos apsaugos sektoriaus tikslus ir uždavinius iškeltus VIRS, per pastaruosius dvejus metus buvo padaryta ženkli pažanga vandenių apsaugos, atliekų tvarkymo, oro apsaugos, saugomų teritorijų sistemos, miškų ūkio plėtros ir kitose aplinkos apsaugos srityse.

Per 2005 m. oro taršai mažinti Vyriausybė numatė mokesčių lengvatas įmonėms, kurios naudoja ekologiniu požiūriu švaresnį kurą ar diegia teršalų išmetimą mažinančias aplinkosaugos priemones. 2005 metais Lietuvoje, pirmojoje iš Baltijos šalių, pradėjo veikti Šiltnamio dujų apyvartinių taršos leidimų registras. Nemažai nuveikta mažinant vandenių taršą komunalinėmis nuotekomis, renovuojant ir plėtojant centralizuoto vandens tiekimo sistemas – buvo vykdomi 9 stambūs vandentvarkos investiciniai projektai, panaudojant ES paramos lėšas. Tęsimas gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimas: detalizuojami reikalavimai pakuočių, apmokestinamųjų gaminių (padangos, akumuliatorių, galvaninių elementų ir kt.), alyvų, elektros ir elektroninės įrangos, transporto priemonių apskaitai bei pakuočių atliekų apskaitai ir ataskaitoms apie įvykdytas šių atliekų tvarkymo užduotis, kuriama atskira šių gaminių ir pakuočių atliekų surinkimo (rūšiavimo) ir perdirbimo (naudojimo) sistema. Siekiant padidinti šalies miškingumą, išsaugoti ir pagausinti miško išteklius, užtikrinti jų racionalų naudojimą, parengtos ir patvirtintos Lietuvos miškingumo didinimo, Valstybinė miškų priešgaisrinės apsaugos ir Valstybinė miškų sanitarinės apsaugos programos [82].

Tačiau, nepaisant 2005 m. įgyvendintų priemonių, prioritetiniais ir toliau išlieka vandenių apsaugos, vandens paslaugų kokybės ir plėtros bei atliekų tvarkymo klausimai. Tam, kad aplinkosaugos vizija taptų realybe, būtina ir toliau dėti pastangas, kad visoje šalies teritorijoje viešai tiekiamas geriamasis vanduo bei teikiamos nuotekų tvarkymo paslaugos atitiktų sveikatos ir aplinkos apsaugos reikalavimus, kad atliekų tvarkymo paslaugos būtų prieinamos visiems gyventojams bei būtų įgyvendinamos priemonės, skatinančias antrinių atliekų surinkimą, rūšiavimą ir perdirbimą. Sprendžiant problemas vandentvarkos srityje būtina ir toliau tobulinti teisinę bazę ir tokiu būdu užtikrinti sėkmingą vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo ūkio valdymo reformos įgyvendinimą. Būtina skatinti komunalinių atliekų tvarkymo sektoriaus plėtrą, aktyvinant savivaldybių dalyvavimą, kuriant komunalinių, taip pat ir pavojingų atliekų tvarkymo sistemas.

Taigi, aplinkos apsaugos sektoriaus plėtros gairės – tai pagrindas, įgyvendinant svarbiausią saugios visuomenės prioriteto tikslą – šaliai integruojantis į modernios ekonomikos erdvę išlaikyti stabilią aplinką, išspręsti visas opiausias mūsų dabarties problemas Lietuvos piliečiams [82].

4.3. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija

Darnusis vystymasis – tai ilgametis ir kompleksinis šalies ekonominių, socialinių bei aplinkosauginių sričių vystymosi tikslas, užsibrėžus pasiekti visuotinę gerovę tiek dabartinei, tiek ir ateinančioms kartoms.

Lietuva savo Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (NDVS) parengė 2003 m. rugsėjo 11 d. [49], remdamasi 2001 m. Geteborge priimta Darnaus vystymosi strategija bei atsižvelgdama į savo tikslus bei ypatybes. Šia strategija Lietuva užsibrėžė pagal ekonominio ir socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 m. pasiekti esamą ES vidutinį lygį, o pagal aplinkos taršos rodiklius – neviršyti ES leistinių normų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Tuo pačiu užsibrėžė siekti, kad šalies gamtinių resursų būtų sunaudojama dvigubai mažiau, nei auga pramonė, gamyba (BVP).

Aplinkosauga darnaus vystymosi kontekste yra horizontalaus pobūdžio, kadangi priemonių taikymu vien tik fizinės aplinkos apsaugos srities infrastruktūrai plėtoti neapsiribojama. Daug dėmesio skiriama ūkio, pramonės ir bendrosios infrastruktūros plėtrai, kuri neabejotinai veiks aplinką, dėlto pagrindinių ūkio šakų – transporto, pramonės, energetikos, žemės ūkio, turizmo – poveikio aplinkai mažinimas didinant šių ūkio šakų ekologinį veiksmingumą ir integruojant jų aplinkos apsaugos interesus į jų plėtros strategijas yra ypatingai svarbi Lietuvos darnaus vystymosi prioritentinė kryptis.

Siekdama tapti visateise ir lygiaverte ES nare, su savita kultūra, sveika aplinka, stabiliai augančia ekonomika, racionaliai naudojamais gamtos ištekliais, darniu regionų išsivystymu, nuolatiniu visuomenės gerovės palaikymu, Lietuva Strategijoje išskėlė trijų lygmenų tikslus, užduotis bei priemones šiems tikslams pasiekti. Numatytyjų tikslų bei priemonių įgyvendinimo terminai derinami su pagrindiniais integracijos į ES etapais: trumpalaikiai tikslai apima laikotarpį iki 2005 m., t.y. laikotarpį iki stojimo į ES ir pirmuosius narystės metus, vidutinės trukmės tikslai numatyti iki 2010 m., t.y. iki baigsis dauguma stojimo į ES pereinamųjų laikotarpių, bei ilgalaikiai tikslai – iki 2020 m., t.y. šios strategijos įgyvendinimo pabaigos.

NDVS lyginant su VIRS išvelgiama ir bendrumo, ir skirtingumo. Tiek viename, tiek kitame strateginiame dokumente numatytos tos pačios aplinkos apsaugos vystymo kryptys

vandens, oro, atliekų tvarkymo, gamtos išteklių naudojimo, saugomų teritorijų, rekreacinės aplinkos apsaugos srityse. Tačiau Darnaus vystymosi strategijoje aplinkosauginiai tikslai ir priemonės pateikiami platesniame socialiniame-ekonominiame kontekste. Ekonomikos augimas ir socialinis išsivystymas ne tik neprieštarauja aplinkos išsaugojimui, o netgi priešingai – sudaro realias prielaidas diegti veiksmingesnes aplinkosaugines priemones ir visai kitaip žvelgti į aplinkos apsaugą. Tad tik ekonomiškai ir socialiai stipri visuomenė gali sėkmingai spręsti aplinkosaugos problemas, ir tik išsprendus aplinkos apsaugos problemas, galimas sėkmingas ekonomikos vystymasis ir socialinė plėtra.

NDVS įgyvendinama pasitelkus įstatymų sistemą ir institucijų struktūrą bei vykdant subalansuotą aplinkos apsaugos, ekonominę ir socialinę plėtrą [69].

Už Strategijos įgyvendinimo koordinavimą yra atsakinga Aplinkos ministerija. Jos rūpestyje taipogi yra dvimečių Strategijos įgyvendinimo ataskaitų rengimas. 2005 m. buvo parengta pirmoji Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo 2003-2004 m. ataskaita [78]. Ataskaitoje pateikta įvairiuose aplinkos, ekonomikos ir socialiniuose sektoriuose įvykusių pokyčių analizė, atspindinti bendrasis atitinkamų sektorių kitimo tendencijas.

Per keletą Strategijos įgyvendinimo metų buvo padaryta ženkli pažanga visuose trijuose sektoriuose. Įgyvendinant pagrindinį trumpalaikį tikslą – sukurti teises, ekonomines ir organizacines sąlygas darniam aplinkos, ekonominių ir socialinių sričių vystymuisi – nuo 2003 m. buvo parengta daugybė atitinkamos srities teisės aktų, taršos mažinimo programų, buvo kuriamos informacinės išteklių naudojimo ir kokybės vertinimo sistemos, siekiant į gamtos išteklių apsaugą ir valdymą įtraukti visuomenę, savivaldybių ir regionų valdžios institucijas.

Vykdant vidutinės trukmės uždavinius vandens apsaugos srityje buvo pradėta kurti baseinų principu pagrįsta vandens išteklių valdymo sistema. Oro apsaugos srityje pradėta taikyti prekybos šiltnamio dujų apyvartiniais leidimais sistema, taip pat buvo patvirtintos Kioto protokolo bendro įgyvendinimo mechanizmo įgyvendinimo strateginės kryptys ir tarpinstitucinis funkcijų pasiskirstymas, įgyvendinant šį mechanizmą. Saugomų teritorijų sistemos srityje nuo 2002 m. pradėtas paukščių apsaugai svarbių teritorijų, įeinančių į teritorijų tinklą NATURA 2000, steigimas ir galima sakyti jau pabaigtas 2005 m. Užtikrinant saugomų teritorijų apsaugą ir tvarkymą, taip pat parengtas ir patvirtintas Savivaldybių draustinių steigimo ir savivaldybių gamtos paveldo objektų skelbimo tvarkos aprašas.

Pramonės srityje, vykdant numatytas vidutinės trukmės priemones, pastebimas vis didesnis darnaus pramonės vystymosi priemonės diegiančių pramonės įmonių skaičius. Labiau diegiamos aplinkos ir kokybės vadybos sistemos bei taikomos švaresnės gamybos priemonės. Nuolat yra skatinama daugkartinio naudojimo pakuočių gamyba. Įgyvendinant transporto vidutinės trukmės uždavinius yra skatinama visuomeninio transporto plėtra, mažiau taršių bei

triukšmą keliančių susisiekimo priemonių naudojimas. Siekiant vengti transporto grūsčių miestų centruose, imta reguliuoti miestų transporto srautus, pradėti tiesti LR bendrajame plane numatyti aplinkeliai. Energetikos srityje, 2002 m. patvirtinus Nacionalinę energetikos strategiją, buvo pradėtas elektros energetikos sektoriaus restruktūrizavimas, spartus energetikos objektų modernizavimo procesas, laipsniškas ruošimasis radioaktyvių atliekų sutvarkymui, rengimasis Ignalinos AE eksploatavimo nutraukimui. Įgyvendinant turizmo tikslus, plečiamas vandens transporto ir dviračių trasų tinklas. Ypač didelį darbą atlieka savivaldybės, savo lėšomis rengdamos turizmo trasų, poilsiaviečių infrastruktūros projektus bei juos realizuodamos.

Socialinis saugumas šalyje yra neabejotinai būtinas, siekiant užtikrinti ūkio stabilumą ir tolygią plėtrą. Socialinės apsaugos krypties indėlis į darnųjį vystymąsi pasireiškia nuosekliu užimtumo ir darbo kokybės didinimu, socialinės sanglaudos stiprinimu, mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, visuomenės sveikatos gerinimu, švietimo ir mokslo stiprinimu bei kultūros savitumo išsaugojimu. Ypatinga reikšmė tenka švietimui ir mokslui. Įgyvendinant NDVS 2003 m. buvo patvirtinta Valstybinė švietimo strategija 2003 – 2012 m., kurioje svarbi vieta skiriama švietimui darnaus vystymosi reikmėms. Ugdymo darnaus vystymosi reikmėms priemonė yra viena svarbiausių siekiant ilgalaikių tikslų.

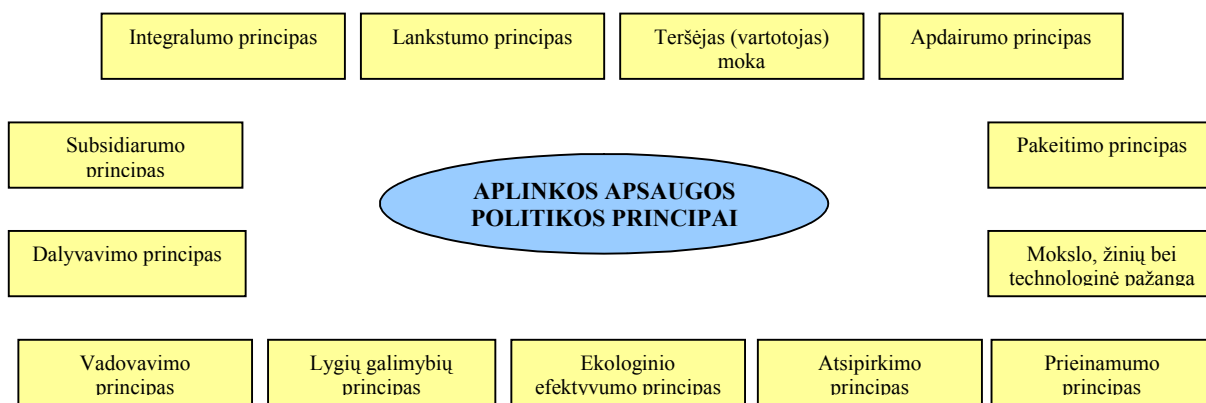
Taigi, nors pasiekimai oro kokybės, ekonomikos ir socialiniuose sektoriuose vertinami teigiamai, vis dėlto visose šiose sferose dar yra nemažai problemų. Kaip jau minėta ankstesniuose poskyriuose, problematiškiausias yra vandenių apsaugos, vandens paslaugų kokybės ir plėtros, atliekų tvarkymo sritys. Kol nebus sukurta veiksminga atliekų apskaitos sistema, tol nebus galimybių kontroliuoti svarbius strategijos įgyvendinimo atliekų tvarkymo srityje rodiklius, t.y. atliekų rūšiavimo, perdirbimo, biodegrajuojamųjų atliekų tvarkymo, pavojingų atliekų srautus.

Nemažai problemų kyla ir transporto, pramonės, energetikos srityse.

Nors Lietuva gana sėkmingai vykdo vieną iš svarbiausių savo įsipareigojimų – didinti atsinaujinančių energijos išteklių suvartojimo kiekius, tačiau per pastaruosius keletą metų atsinaujinančių išteklių dalis šalies pirminės energijos balanse beveik nepadidėjo. Tad, siekiant įgyvendinti Lietuvos energetikos darnaus vystymosi tikslus, būtina plačiau naudoti atsinaujinančius energijos išteklius, didinti energetikos išteklių vartojimo efektyvumą.

Pramonės srityje Strategija numatė iki 2020 m. pasiekti, kad biodegalai bendrame kelių transporto degalų balanse sudarytų ne mažiau 15 procentų. Šio tikslo pasiekimui 2004 m. buvo patvirtinta biodegalų gamybos plėtros programa, numaçiusi kad iki 2010 m. biodegalų gamyba pasiektų 5,75 procentų. Tačiau kol kas biodegalų gamyba vyksta labai lėtai. Siekiant numatytųjų tikslų, būtina plėsti biologinio kuro ir tepalų gamybą, perdirbant energetikai skirtą rapsų ir grūdų produkciją.

Norint kuo greičiau išspręsti minėtas ir daugybę kitų darnaus vystymosi problemų, būtina griežtai laikytis Strategijoje numatytų aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo principų (žr. 9 pav.). Netgi galima teigti, kad visa tolesnė aplinkosaugos politikos įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo principų, kuriais numatoma remtis formuojant veiksmų programas ir įgyvendinant aplinkos apsaugos tikslus.

9 pav. Bendrieji aplinkos apsaugos politikos principai

Šaltinis: Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. – Kaunas: Lututė, 2003

Įgyvendinant *vadovavimo* principą ir siekiant užtikrinti kvalifikuotą, kryptingą ir efektyvią Strategijos įgyvendinimo vadybą, daug dėmesio reikėtų skirti institucinių gebėjimų ugdymui. Laikantis *dalyvavimo* principo numatytos priemonės, skatinančios aktyviai dalyvauti ne tik valstybinėms institucijoms (tame tarpe savivaldos institucijoms), bet ir visuomenei bei privačiajam sektoriui, siekiant įgyvendinti šią strategiją. Pagal *subsidiarumo* principą, siekiant geriau valdyti darnaus vystymosi procesą, regionų vystymosi srityje numatytos priemonės, skatinančios decentralizuoti sprendimų priėmimą, daugiau teisių suteikiant regionams ir savivaldybėms. Siekiant įveikti barjerus tarp sektorių ir tuo tikslu derinant skirtingų sektorių tikslus, uždavinius ir priemones, būtina laikytis *integralumo* principo.

Lygių galimybių principui įgyvendinti daugiausia dėmesio skirta numatant socialinio vystymosi (užimtumas, švietimas, socialinė apsauga) ir regionų vystymosi netolygumą mažinančias priemones. Kartu su lygiomis galimybėmis, įgyvendinant Darnaus vystymosi strategiją, svarbu užtikrinti ir vienodą atsakomybę už savo veiklos pasekmes. Todėl formuluojant įvairių ūkio sektorių darnaus vystymosi priemones, numatytos ir priemonės, skatinančios platesnį atsakomybės (*teršėjas moka*) principo taikymą [40. P. 319].

Daug dėmesio šioje Strategijoje skirta aplinkosaugos priemonių ekonominio efektyvumo didinimui ir *atsipirkimo* principo taikymui. Numatoma įgyvendinti ir priemones, nepažeidžiančias *prieinamumo* principo: kad išlaidų, susijusių su švarios ir sveikos aplinkos

palaikymu, nedengtų vien mokesčių mokėtojai, būtina diegti naujas, ekonominiu ir ekologiniu požiūriais efektyvias technologijas, mažinančias aplinkosaugos priemonių savikainą ir paslaugų kainą. Aplinkosaugos infrastruktūros (atliekų tvarkymas, vandens ūkis ir kita) privatizavimas – viena iš pagrindinių priemonių, leidžiančių derinti atsipirkimo ir prieinamumo principus [49].

Ypač daug dėmesio skiriama **ekologinio efektyvumo** principo įgyvendinimui. Ekologinio efektyvumo sąvoka apibrėžiama kaip strategija, leidžianti atsieti gamtos išteklių naudojimą ir neigiamą poveikį aplinkai nuo ekonomikos augimo ir užtikrinti, jog augant ekonomikai aplinkos teršimas ir gamtos išteklių naudojimas didės daug lėčiau nei gamyba arba iš viso nedidės. Šio principo laikytis padės naujausių, taupiai naudojančių gamtos išteklių technologijų ir gamybos metodų diegimas, o taip pat antrinis žaliavų panaudojimas.

Vadovaujantis **mokslo, žinių ir technologinės pažangos** principu įvairių sektorių ir jų šakų vystymasis turi būti grindžiamas šiuolaikiškais mokslo pasiekimais, žiniomis ir pažangiomis bei aplinkai ir žmonių sveikatai palankiomis technologijomis.

Laikantis **lankstumo** principo, kas 3-5 metus Strategija turėtų būti peržiūrima, koreguojama ir tikslinama, atsižvelgiant į tuo metu kylančius tikslus bei užduotis.

„Kokios galimos prielaidos bei tolimesni žingsniai sėkmingam aplinkos apsaugos politikos formavimui Lietuvoje?“ – šitoks klausimas buvo pateiktas aplinkosaugos ekspertams tyrimo metu.

AM Aplinkos strategijos departamento ES reikalų koordinavimo skyriaus specialisto nuomone, *tolimesniam sėkmingam aplinkosaugos politikos formavimui Lietuvoje reikėtų skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ne tik vertikaliajame, bet ir horizontaliajame lygmenyje.*

„Užtikrinant sėkmingą aplinkosaugos politikos formavimą, būtinas stabilumas aplinkosaugos kadru srityje,“ – akcentavo VAAI atstovas.

Vilniaus RAAD atstovo teigimu, *pagrindiniai sėkmingos aplinkos apsaugos politikos vystymosi kriterijai yra Departamento restruktūrizavimas ir informacijos viešumas.* Kaip jau buvo minėta anksčiau, pasak respondento, *sumažinus šios institucijos kuruojamų veiklos sričių skaičių, būtų galima daug efektyviau vykdyti aplinkosaugos politiką Vilniaus regione.* „Informacijos viešinimui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys iš AM ir APVA pusės,“ – teigė Departamento atstovas. *Nes netgi aukščiausio rango Departamento vadovai nežino, kaip yra įsisavinamos finansinės lėšos jų regiono aplinkosaugoje.*

Anot VAAI atstovo, *būtina vystyti savivaldybių teises ir pareigas aplinkosaugos politikos įgyvendinime, detalizuojant ir funkcijas, ir praktinius veiksmus.* Nes kaip žinia, *ši institucijų grandis vykdo ar turi vykdyti eilę aplinkosaugos (aplinkotvarkos) funkcijų. Tačiau stokojant žmogiškųjų ir intelektualinių resursų, joms priskirtos funkcijos įgyvendinamos nepakankamai*

efektyviai. Taipogi pabrėžiama administracinių gebėjimų ugdymo svarba, siekiant kryptingos aplinkosaugos politikos vystymosi ateityje.

Vilniaus rajono savivaldybės atstovo nuomone, *būtina skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, ieškant bendrų sprendimų ir kompromisų, bei kaip įmanoma greičiau ugdyti esamus Savivaldybės administracinius gebėjimus arba vyresniojo amžiaus aplinkosaugos specialistus keisti jaunesniais novatoriškomis idėjomis besivadovaujančiais specialistais.*

Aplinkos apsaugos ekspertas, atstovaujantis APVA, *šios politikos sėkmę susiejo su sudėtingų ir ilgai trunkančių projektų vertinimo ir tvirtinimo procedūrų paprastinimu arba tikslinimu.*

Šalia šių skirtingų, bet tą patį tikslą – siekiant sėkmingos aplinkos apsaugos politikos formavimo ateityje – išreiškiančių, požiūrių, autorės nuomone, ypatingai reikšmingas visuomenės, nevyriausybių ir kitų organizacijų dalyvavimas aplinkosaugos politikoje. Juk šių jėgų palaikymas ir dalyvavimas aplinkosaugos politikoje užtikrina šios politikos vystymosi kryptingumą ir tęstinumą. Tačiau siekiant visuomenės pritarimo, reikia ją tinkamai ir nuolat informuoti apie svarbiausius tiek aplinkos būklės pokyčius, tiek apie sprendimus, skirtus visuomenės sveikatos bei gyvenamosios aplinkos gerinimui.

Aptarus aplinkosaugos ekspertų nuomones ir susiejus jas su pagrindiniais Strategijos įgyvendinimo principais, galima akcentuoti, jog:

- darnaus vystymosi proceso kryptingumo užtikrinimas įmanomas tik esant pakankamai stipriam valstybinio, regioninio ir savivaldybių lygmens vadovavimui (nuolat keliant specialistų kvalifikaciją) ir aiškiam tarpinstituciniam funkcijų pasidalijimui, o tai nusako **vadovavimo** principas;
- Darnaus vystymosi strategija gali būti sėkmingai įgyvendinta tik dalyvaujant ir bendradarbiaujant įvairioms valstybinėms, privačioms institucijoms ir pačiai visuomenei, tai užtikrina **dalyvavimo** pincipas;
- darnaus vystymosi proceso valdymui sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra veiksmingiausi, tai pabrėžiama **subsidiarumo** principu.

Šiuo metu Lietuva vadovaujasi 2005 m. balandžio 19 d. parengta Vyriausybės 2004 – 2008 m. priemonių vykdymo programa, kurioje yra gana smulkiai išvardintos prioritetinės kryptys, siektinos kiekvieną metų ketvirtį. Šioje programoje, be abejo, siekiama bendrų tikslų, pateiktų tiek Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje, tiek Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje.

Aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo efektyvumas atspindi aplinkosaugos politikos vystymosi kryptingumą. Apibendrinus atlikto kokybinio tyrimo – aplinkos apsaugos ekspertų apklausos – rezultatus, galima teigti, jog:

- ❖ Šiuo metu Lietuvoje jau yra sukurta pakankamai efektyvi aplinkos apsaugos valdymo sistema (89 proc. respondentų teigimu, jų atstovaujamos institucijoms priskirtos funkcijos vykdomos gerai arba pakankamai gerai), kurioje funkcijos paskirstytos tarp šią politiką formuojančių, įgyvendinančių ir kontroliuojančių institucijų.
- ❖ ES aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimui reikalinga teisinė bazė (*acquis communautaire*) beveik visa perkelta į nacionalinę teisę, svarbiausia – ją veiksmingai įgyvendinti ir nuolat tobulinti.
- ❖ Finansinių priemonių įgyvendinimas vertinamas dviprasmiškai: vienu respondentų nuomone aplinkos apsaugai skiriamų lėšų įsisavinimas yra efektyvus (67 proc.), o kitų – vis dar vangus (33 proc.). Tačiau atsižvelgus ir į aplinkosauginių ataskaitų vertinimus, galima konstatuoti, jog finansinės lėšos aplinkosaugoje įsisavinamos pakankamai efektyviai.
- ❖ Nepaisant to aplinkosaugos valdyme išryškėjo problemų, susijusių su administracinių gebėjimų stoka, tarpinstituciniu funkcijų pasiskirstymu ir net su teisės aktų netobulumu. Analizuojant apklausos metu aplinkosaugos ekspertų pateiktas nuomones apie šios politikos vystymosi problematiškumą šalyje, paaiškėjo tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarba, fizinių ir finansinių pajėgumų didinimo būtinybė, aplinkosaugos projektų vertinimo ir tvirtinimo procedūrų prastinimo arba tikslinimo reikalingumas, o ypačingai savivaldybių teisių ir pareigų aplinkosaugos politikos įgyvendinime vystymo, detalizuojant jų funkcijas ir praktinius veiksmus, būtinybė.

IŠVADOS

1. Aplinkos apsaugos politikos užuomazgų aptinkama jau lietuvių paprotinėje teisėje. Pirmasis Lietuvos Statutas laikytinas pirmąja teisine aplinkosaugos užuomazga. 1918 – 1940 m. Lietuva nors ir turėjo galimybes savarankiškai vykdyti aplinkosaugos politiką, tačiau apie valstybinio aplinkos apsaugos valdymo reikalingumą dar buvo mažai galvojama. O tarybiniu laikotarpiu vykdyta aplinkosaugos politika dar nebuvo savarankiškos Lietuvos politikos dalimi.

2. 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pradėti esminiai teisiniai ir instituciniai pokyčiai aplinkosaugos politikoje. Ir šiuo metu jau yra sukurta pakankamai efektyvi aplinkos apsaugos valdymo sistema su šios politikos įgyvendinimui reikalinga teisine baze.

3. Prisijungimas prie tarptautinių sutarčių bei teisės aktų reikalavimų ir Lietuvos integracija į ES – tai atskiras istorinis tarpsnis šalies aplinkos apsaugos politikos vystymesi, kuriuo Lietuva pakilo į aukštesnę tarptautinę aplinkosaugos politikos įgyvendinimo lygmenį.

4. Aplinkos apsaugos politika ir perspektyvos siejamos su Lietuvos strateginiuose dokumentuose (Valstybės ilgalaikės raidos ir Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos) numatytomis prioritetinėmis kryptimis bei suformuluotų įvairios trukmės tikslų siekimu. Problematiškiausioms aplinkosaugos – vandenų apsaugos, vandens paslaugų kokybės ir plėtos, atliekų tvarkymo sritims yra teikiamas didžiausias dėmesys įgyvendinant ES direktyvų, kurioms yra sutarti pereinamieji laikotarpiai.

5. Aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo efektyvumui ir iš to sekančiam aplinkosaugos vystymosi kryptingumui didelę ir teigiamą įtaką daro ES teikiama finansinė parama. Nors finansinės lėšos Lietuvos aplinkos apsaugos politikoje įsisavinamos pakankamai efektyviai, vis dar esama aplinkosaugos valdymo problemų, susijusių su tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir administracinių gebėjimų stoka, savivaldybių teisių ir pareigų aplinkosaugos politikos įgyvendinime nekonkretumu ir net su teisės aktų netobulumu.

6. Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė – kad aplinkos apsaugos politika Lietuvoje įgyvendinama nepakankamai efektyviai – nepasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

1. Norint suderinti skirtingus aplinkos apsaugos politikos ir kitų politikų sektorius bei institucijų interesus, tikslinga skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ne tik vertikalajame, bet ir horizontalajame lygmenyje. Ir tuo tikslu sukurti tarpinstitucinio bendradarbiavimo sistemą.

2. Planuojant išnaudoti visas Lietuvai teikiamas finansines galimybes ir laiku bei efektyviai įsisavinti aplinkosaugai skiriamas lėšas, būtina tobulinti šalies teisės aktus, susijusius su aplinkosaugos projektų vertinimo ir tvirtinimo procedūrų paprastinimu bei tikslinimu.

3. Siekiant pilnai vykdyti aplinkosaugos politikos formavimo, įgyvendinimo ir kontrolės institucijoms priskirtas funkcijas, reikalinga kokybiška ir savalaikė informacija apie priimamus sprendimus, finansinių lėšų srautus bei jų panaudojimo efektyvumą. Dėlto būtina užtikrinti valdymui reikalingos informacijos viešumą tarpinstituciniame lygmenyje.

4. Norint užtikrinti efektyvų aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimą vietiniame lygmenyje, būtina plėsti savivaldybių teises ir pareigas, funkcijas ir praktinius veiksmus bei tai įtvirtinti teisiškai. Ypatingas dėmesys turėtų būti skirtas administracinių gebėjimų ugdymui, didinant aplinkosaugos specialisų kompetenciją.

5. Siekiant kryptingos aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo ateityje, reikėtų ypatingai skatinti visuomenės, nevyriausybinių ir kitų organizacijų dalyvavimą aplinkosaugos problemų sprendime. Konkretūs sprendimai turėtų būti priimami LR Seimo ir Vyriausybės lygmenyje.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Lietuvos ir ES teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 112-2824.
4. Lietuvos Respublikos miškų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 96-1872.
5. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 47-1469. 2002, Nr. 13-474.
6. Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr. 85-2968.
7. Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas//Valstybės žinios. 1996, Nr. 82-1965. 2005, Nr. 86-3206.
8. Lietuvos Respublikos vandens įstatymas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 104-2615.
9. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 34-620.
10. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro, Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministrės ir Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministro 2000 m. gruodžio 11 d. įsakymas Nr. 520/104/360 „Dėl aplinkos apsaugos normatyvinio dokumento LAND 35 - 2000 „Lakiųjų organinių junginių sklaidimo į aplinkos orą ribojimo reikalavimai naujiems benzino laikymo, perpylimo bei transportavimo įrenginiams“ patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 108-3470.
11. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2001 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. 341 „Dėl reikalavimų benziniui vežti naudojamoms mobiliosioms talpykloms bei naujoms degalinėms patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2001, Nr. Nr. 57-2058.
12. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2001 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. 495 „Dėl aplinkosaugos reikalavimų nuotekoms tvarkyti patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2001, Nr. Nr. 87-3054.
13. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2002 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 348 „Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 81-3503.
14. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 712 „Dėl Aplinkos ministro 2001 m. rugsėjo 28 d. įsakymo Nr. 486 „Dėl išmetamų teršalų iš

- didelių kūrą deginančių įrenginių normų ir išmetamų teršalų iš kūrą deginančių įrenginių normų LAND 43-2001 nustatymo“ pakeitimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 37-1210.
15. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2006 m. gegužės 17 d. įsakymas Nr. D1-236 „Dėl nuotekų tvarkymo reglamento patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 59-2103.
 16. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2006 m. birželio 29 d. įsakymas Nr. D1-319 „Dėl pakuočių ir apmokestinamųjų gaminių bei jų atliekų tvarkymo sistemos tobulinimo priemonių plano patvirtinimo“//
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281832&p_query=&p_tr2=;
prisijungimo laikas: 2006-10-26.
 17. Lietuvos Respublikos Finansų ministro, Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministro 2004 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. 1K-054/D1-79/3-99 „Dėl Sanglaudos fondo strategijos 2004-2006 metams patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 33-1071.
 18. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5029.
 19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 935 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 70-2075.
 20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. spalio 4 d. posėdžio protokolo Nr. 45 išrašas „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje pagrindų“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2771.
 21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1499.
 22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimas Nr. 935 „Dėl Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 123-4486.
 23. Europos Parlamento ir Tarybos 1994 m. gruodžio 20 d. direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26696;
prisijungimo laikas: 2006-10-18.
 24. Europos Parlamento ir Tarybos 1994 m. gruodžio 20 d. direktyva 94/63/EB dėl lakiųjų organinių junginių išsiskyrimo į aplinką laikant benzina ir tiekiant jį iš terminalų į degalines kontrolės//
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11939&p_query=&p_tr2=2;
prisijungimo laikas: 2006-10-26.

25. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. spalio 23 d. direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus//
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=15498&p_query=&p_tr2=2;
prisijungimo laikas: 2006-10-26.
26. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. spalio 23 d. direktyva 2001/80/EB dėl tam tikrų teršalų, išmetamų į orą iš didelių kurą deginančių įrenginių, kiekio apribojimo//
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=42618&p_query=&p_tr2=2;
prisijungimo laikas: 2006-10-26.
27. Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. vasario 11 d. direktyva 2004/12/EB iš dalies keičianti direktyvą 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų//
[http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45549&p_query=&p_tr2=&p_hil=&p_sess=&p_no=1;](http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45549&p_query=&p_tr2=&p_hil=&p_sess=&p_no=1) prisijungimo laikas: 2006-10-20.
28. Tarybos 1991 m. gegužės 21 d. direktyva 91/271/EEB dėl miesto nuotekų valymo//
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11938&p_query=&p_tr2=2;
prisijungimo laikas: 2006-10-26.

Kita literatūra:

29. A. Daubaras, M. Žalakevičius. Aplinkos apsaugos Lietuvoje strategija//Mokslas ir gyvenimas. 1997. Nr. 8. P. 3-4, 30.
30. A. Marcijonas, B. Sudavičius. Aplinkos apsauga teisės reformos kontekste//Teisė, 1996, Nr. 30. P. 109-119.
31. Aplinkos apsauga Lietuvoje 1997 m. – Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 1998.
32. Aplinkos būklė 2004. – Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2005.
33. Aplinkos būklė 2005. Tik faktai. – Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2006.
34. Baltrėnas P., Lygis D., Mierauskas P. ir kt. Aplinkos apsauga. – Vilnius: Enciklopedija, 1996.
35. Baltrėnas P., Sojka K., Vasarevičius S. Aplinkos apsauga ir teisė. – Vilnius: Technika, 1997. P. 130-163.
36. Bubnienė R., Dudutytė Z., Greimas E. ir kt. Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. – Vilnius: Aplinkos apsaugos politikos centras, 2002.
37. Darbotvarkė 21: Subalansuotos plėtros veiksmų programa. – Vilnius: LR Aplinkos ministerija, 2001. P. 203-204.
38. Husovianas M. Giesmė apie stumbrą. – Vilnius: Vaga, 1977. P. 108.

39. Jankevičius. K., Stasinas. J. Lietuvos aplinkosaugos raida. – Vilnius: ABO, 2000. P. 15-50.
40. Juknys R. Aplinkotyra. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.
41. Lietuvos aplinkos apsaugos strategija: Veiksmų programa. – Vilnius: AAM Leidybos biuras, 1996.
42. Lietuvos metraštis. Bychovco kronika/ red. Korsakas K. – Vilnius: Vaga, 1971.
43. LTSR Aukščiausios Tarybos 1959 m. balandžio 22 d. Gamtos apsaugos įstatymas.
44. Marcijonas A., Sudavičius B./red. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis). – Vilnius: Teisės institutas, 2000. P. 496-503.
45. Marcijonas A. Teisinė gamtos apsauga Lietuvos TSR. – Vilnius: Valstybinis V. Kapsuko universitetas, 1969.
46. Marcijonas A. Teisinė gamtos apsauga. – Vilnius: Mintis, 1978.
47. Medžioklės įstatymas. – Kaunas: Lietuvos Taisyklingos Medžioklės ir Žūklės Draugija, 1925.
48. Medžiotojas. – Kaunas: Lietuvos Taisyklingos Medžioklės ir Žūklės Draugija, 1928. Nr. 3. P. 7.
49. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. – Kaunas: Lututė, 2003.
50. Ozolinčius R. Lietuvos miškai. – Vilnius: Lietuvos miškų institutas, 2005. P. 17-22.
51. Purlys V. Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. – Vilnius: Spauda, 2002.
52. Sėmenienė D. Siekiant efektyvaus vandens išteklių valdymo Lietuvoje. Nacionalinės ataskaitos santrauka. – Vilnius: Lietuvos vandens bendrija, 2002.
53. Sėmenienė D., Stanikiūnienė M. Aplinkos apsauga. – Vilnius: Lietuvos savivaldybių asociacija, 2003.
54. Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita/red. Juknys R. – Kaunas : Lututė, 2002.
55. Šešelgis K. Aplinkos apsauga. – Vilnius: Mokslas, 1991. P. 3-7.
56. Teisinė gamtos apsauga Tarybų Lietuvoje. Straipsnių rinkinys/red. Bulavas J. – Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1984.
57. Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001. P. 3.
58. Valikonytė I., Lazutka S., Gudavičius E. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). – Vilnius: Vaga, 2001.
59. Acquis Communautaire//
<http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=7&MenuItemID=40&LangID=1&ItemID=1196>; prisijungimo laikas: 2006-10-08.

60. A. Stankaitienė. BPD įgyvendinimas (2006 m. rugpjūčio 31 d.)//BPD žinios. 2006 rugpj. Nr. 5 (5)//
[http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/67B80079C577EFA9C2257013002077B4/\\$File/BPD_zinios_Nr-5.pdf](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/67B80079C577EFA9C2257013002077B4/$File/BPD_zinios_Nr-5.pdf); prisijungimo laikas: 2006-10-28.
61. Bendroji Vandens politikos direktyva ir jos įgyvendinimas Lietuvoje//
<http://www.ateitiesvandu.lt/testas/File/Laikrasciai/Dialogas.%20str.%20nr2.doc>;
prisijungimo laikas: 2006-10-26.
62. Benzina gabenančių mobiliųjų talpyklų (autocisternų ir geležinkelio cisternų) parko atnaujinimo pagal direktyvos 94/63/EC reikalavimus poreikio įvertinimo tyrimas//
http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/docs/43.doc; prisijungimo laikas: 2006-10-25.
63. Comprehensive monitoring report on Lithuania's preparations for membership, 2003//
http://www.euro.lt/upl_images/20031111110557.doc; prisijungimo laikas: 2006-10-26.
64. Derybos dėl narystės ES – derybinė pozicija Nr. 22 Aplinka//
<http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=2&MenuItemID=9&ItemID=448&LangID=1>; prisijungimo laikas: 2006-10-09.
65. Derybos dėl narystės ES – Lietuvos derybų situacijos kitimas 31 derybų skyriuose 2000-2002 m. Pereinamieji laikotarpiai//
<http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=2&MenuItemID=8&ItemID=1333&LangID=1>; prisijungimo laikas: 2006-10-09.
66. E. Grinys. Planai gražūs, galimybės mažos//Savivaldybių žinios, 2005-06-09. Nr. 21 (318)// http://www.lsa.lt/sz/index.php?lang=lt&id=2&mag_id=17&art_id=50;
prisijungimo laikas: 2006-10-08.
67. ES paramos įsisavinimas: geri pavyzdžiai įkvepia//
http://www.finmin.lt/finmin/content/naujiena.jsp?doclocator=web%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2F9A868803B5481F29C2257170002623D4, prisijungimo laikas: 2006-11-04.
68. Europos Komisijos 2002 m. spalio 9 d. Reguliaraus pranešimo apie Lietuvos pažangą išvados//
<http://www.euro.lt/showitems.php?TopMenuID=4&MenuItemID=25&ItemID=2494&LangID=1>; prisijungimo laikas: 2006-10-26.
69. Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko dokumentas: Strategija Lietuvai, 2006 m. kovo 23 d.// <http://www.ebrd.com/about/strategy/country/lith/stratlit.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-20.
70. Future of LIFE (LIFE+ 2007-2013)//
<http://ec.europa.eu/environment/life/news/futureoflife.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-07.

71. Interim Evaluation of the European Union Assistance Programmes (Phare and Transition Facility), Report No. 2. 15 September 2005//
[http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/9E17812F0F2C9049C2256F460044A649/\\$File/summary%20rep%202.doc](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/9E17812F0F2C9049C2256F460044A649/$File/summary%20rep%202.doc); prisijungimo laikas: 2006-10-26.
72. Lietuvos pasirengimo narystei ES programa (NAPP)//
<http://www.euro.lt/lpnp/lit/index.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-06.
73. LIFE projektai Lietuvoje//
http://ec.europa.eu/environment/life/project/countrydocuments/lithuania_lt_may06.pdf;
prisijungimo laikas: 2006-11-07.
74. LR Aplinkos ministerijos administracinės struktūros schema//
<http://www.am.lt/VI/index.php#r/335>; prisijungimo laikas: 2006-10-09.
75. LR Aplinkos ministerijos istorija// http://am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=131;
prisijungimo laikas: 2006-09-30.
76. LR Aplinkos ministerijos misija// <http://www.am.lt/VI/index.php#r/207>; prisijungimo laikas 2006-10-09.
77. LR Seimo Aplinkos apsaugos komiteto veiklos kryptys//
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_k=1&p_r=146; prisijungimo laikas: 2006-10-06.
78. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo 2003-2004 metais ataskaita//
<http://www.am.lt/VI/files/0.512207001158661437.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-20.
79. Nacionalinių strategijų ir programų, susijusių su Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimu, sąrašas// <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/2005-05-12-strategiju-sarasas.doc>; prisijungimo laikas: 2006-10-20.
80. Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas//
<http://www.euro.lt/evn/istatymai.htm#6>; prisijungimo laikas: 2006-10-20.
81. Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo 2003-2004 metais ataskaita//
<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/index2.php>; prisijungimo laikas: 2006-10-20.
82. Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimo 2005 metais ataskaita//
<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ataskaita/2005-VIRS-ataskaitos-projektas.doc>;
prisijungimo laikas: 2006-10-20.

SANTRAUKA

APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS VYSTYMASIS LIETUVOJE

Reikšminiai žodžiai: *aplinkos apsaugos politika, aplinkos apsaugos politikos raida, aplinkos apsaugos valdymas, teisės aktai, institucinė sistema, finansinės priemonės, darnusis vystymasis.*

Iš visuomenės ir aplinkos sąveikos kylančios problemos paskatino formuotis aplinkos apsaugos politikai ir vystyti jai įvairiausiomis formomis nuo pačių seniausių laikų iki šiandienos. Tačiau šiandien akivaizdu, jog šios politikos vystymasis nėra baigtinis procesas.

Darbe supažindinama su pagrindiniais veiksniais, paskatinusiais pradėti vykdyti aplinkos apsaugos politiką Lietuvoje. Nagrinėjamos šios politikos užuomazgos, labiausiai išryškinant teisinės apsaugos formavimąsi Lietuvoje. Apžvelgiamas aplinkosaugos politikos vystymasis šaliai atgavus Nepriklausomybę 1918 – 1940 m. laikotarpyje bei nuo 1940 m. šaliai atsidūrus Sovietų Sąjungos sudėtyje. Analizuojant aplinkosaugos politikos vystymąsi nuo 1990 m., Lietuvai atgavus valstybinį savarankiškumą, ypatingai akcentuojami teisiniai ir instituciniai pokyčiai aplinkos apsaugos politikoje. Plačiau išnagrinėjamas šios politikos vystymasis Lietuvai prisijungiant prie daugelio tarptautinių teisės aktų reikalavimų įgyvendinimo bei integruojantis į ES. Atskiras skyrius yra skirtas finansinių priemonių aplinkosaugos politikoje įgyvendinimo aptarimui, ypatingai išryškinant ES finansinių šaltinių svarbą. Siekiant numatyti aplinkos apsaugos politikos vystymosi tendencijas ir perspektyvas, smulkiau analizuojamas ES direktyvų, kurioms buvo sutarti pereinamieji laikotarpiai, reikalavimų įgyvendinimas, Valstybės ilgalaikės raidos strategijos ir Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos tikslų siekimas.

Lietuvos aplinkos apsaugos politikos tendencijas apibūdina ir atliktos aplinkosaugos ekspertų apklausos rezultatai, leidę paneigti darbo pradžioje iškeltą hipotezę bei padaryti išvadą, kad aplinkos apsaugos politika Lietuvoje įgyvendinama pakankamai efektyviai. Tačiau siekiant kryptingos ir sėkmingos aplinkosaugos politikos ateityje, siūlytina skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ne tik vertikaliajame, bet ir horizontaliajame lygmenyje, vystyti savivaldybių teises ir pareigas, užtikrinti valdymui reikalingos informacijos viešumą bei dar labiau skatinti visuomenės, nevyriausybinių ir kitų organizacijų dalyvavimą aplinkos apsaugos problemų sprendime.

SUMMARY

ENVIRONMENT POLICY DEVELOPMENT IN LITHUANIA

Keywords: *environment policy, environment policy development, environment control, laws, institutional system, financial implement, sustainable development.*

Because of the public and environmental interaction's ascensional problems it encouraged to develop environment policy and evolve different shapes since the year dot up till today. Obviously, the policy's development is not the finite process.

The main subjects are introducing at work by encouraging to implement environment policy in Lithuania. The Law environmental formulation is the most analysing in Lithuania. Environment policy development is under review since restoring Lithuania's Independence since 1918-1940. Also since 1940 when Lithuania became Soviet Union. Since 1990 after Lithuania restored political Independence there were analysing environmental policy development. Especially juristics and institutional changes in environmental of policy. The policy development was more under consideration after Lithuania joined with most of the international deed of liberty requirements realization and by integrating to the European Union. There is a special department for financial implement in environment policy for implementation of discussion. Especially developing European Union's financial source of consequence. In pursuance to anticipate the environment policy tendencies and perspectives of development there are European Union's directives' (for which were negotiated requirements periods for realization) analysis in details, Long-Term Development Strategy of the State and National Strategy for Sustainable Development for the reaching the goals.

Environment policy's tendencies of Lithuania describes also accomplished survey's results of environmental assessors by letting to deny hypothesize at the beginning of the work and bring to the conclusion that Environment policy in Lithuania is realizable effectively enough. But in pursuance of purposeful and successful environment policy in the future, suggestion would be to encourage institution cooperation not only in apeak but also in horizontal level, develop the law and obligations of government, to secure needed information's publicity for administration and even more encourage communities, non governmental and other organization's involvment in environment problems solution.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

LR Aplinkos ministerijos vystymosi raida

Gyvavimo laikotarpis	INSTITUCIJA	Ministrai
nuo 1998 m. iki dabar	APLINKOS MINISTERIJA	Arūnas Kundrotas (nuo 2001-07-05) Henrikas Žukauskas (2000-2001 m.) Danius Lygis (1999-2000 m.) Algis Čaplikas (1998-1999 m.)
1994-1998 m. 1990-1994 m.	APLINKOS APSAUGOS MINISTERIJA APLINKOS APSAUGOS DEPARTAMENTAS	Imantas Lazdinis (1996-1998 m.) Bronius Bradauskas (1994-1996 m.) Evaldas Vėbra (1990-1994 m.)
1990-1998 m.	STATYBOS IR URBANISTIKOS MINISTERIJA	Algis Čaplikas (1996-1998) Aldona Baranauskienė (1996 m. vasario mėn.-1996 m. gruodžio mėn.) Julius Laiconas (1994-1996 m.) Algirdas Vapšys (1992-1994 m.) Algimantas Nasvytis (1990-1992 m.)

Šaltinis: LR Aplinkos ministerijos istorija// http://am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=131; prisijungimo laikas: 2006-09-30

Insticijų, kurių pagrindu įsteigta Aplinkos ministerija, vystymosi raida

Aplinkos apsaugos ministerijos kūrimosi raida	Statybos ir urbanistikos ministerijos kūrimosi raida
1990 m. įsteigtas Lietuvos Aukščiausiajai Tarybai atskaitingas Aplinkos apsaugos departamentas 1988 m., sujungus kelių ministerijų ir žinybų funkcijas, buvo išplėsta Gamtos apsaugos komiteto kompetencija vandenių, atmosferos, žemės, miškų naudojimo ir apsaugos bei kitomis funkcijomis 1957 m. įsteigtas Gamtos apsaugos komitetas	1987 m. įsteigtas Valstybinis statybos komitetas 1946 m. įkurta Statybos ministerija 1944 m. įsteigta Vyriausioji statybos valdyba 1940 m. nacionalizuotų privačių bei akcinių statybos organizacijų priėmėju tapo Pramonės statybos trestas 1925 m. įsteigta Susisiekimo ministerijos Statybos ir sauskelių inspekcija 1921 m. prie Vidaus reikalų ministerijos įsteigtas Lietuvos atstatymo komitetas

Šaltinis: LR Aplinkos ministerijos istorija// http://am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=131; prisijungimo laikas: 2006-09-30

3 PRIEDAS

LR Aplinkos ministerijai pavaldžios institucijos ir jų veiklos kryptys

LR Aplinkos ministerijai pavaldi institucija	Pagrindinės veiklos kryptys
Aplinkos apsaugos agentūra	1) Kompleksiškas aplinkos kokybės ir gamtos išteklių naudojimo stebėjimas, gautų duomenų objektyvus vertinimas, galimų pasekmių aplinkai prognozavimas bei informacijos pateikimas valstybės institucijoms, tarptautinėms organizacinoms ir visuomenei; 2) stambių pramonės ir žemės ūkio įmonių keliamos taršos integruotos prevencijos ir kontrolės bei aplinkosaugos vadybos ir audito sistemų principų įgyvendinimas; 3) vandens apsaugos ir valdymo upių baseinų rajonų principu organizavimas; 4) pasiūlymų teikimas dėl aplinkos apsaugos politikos formavimo ir įgyvendinimo vandens telkinių apsaugos, planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo, taršos integruotos prevencijos, geriausių prieinamų gamybos būdų, cheminių medžiagų ir preparatų valdymo srityse.
Hidrometeorologijos tarnyba	1) Informacijos apie atmosferos ir paviršinių vandenų būklę rinkimas, vertinimas, hidrometeorologinių sąlygų kaitos prognozavimas, pateikimas valstybės institucijoms, tarptautinėms organizacinoms ir visuomenei; 2) pasiūlymų dėl hidrometeorologinės veiklos valstybės politikos formavimo ir jos įgyvendinimo teikimas; 3) tarpvalstybinių hidrometeorologinių informacijos mainų vykdymas.
Jūrinių tyrimų centras	1) Informacijos apie Kuršių mariose ir Baltijos jūroje vykstančius gamtinius procesus, antropogeninės veiklos įtaką aplinkos būklei ir gyviesiems organizmams rinkimas, analizė bei vertinimas; 2) Baltijos jūros, Kuršių marių ir Nemuno deltos nacionalinio aplinkos monitoringo koordinavimas ir vykdymas; 3) Ūkinės veiklos objektų taršos šaltinių laboratorinės kontrolės Klaipėdos regione vykdymas; 4) Ekstremalių situacijų (naftos ir cheminių medžiagų taršos, vandens žydėjimo, žuvų kritimo, potvynių, krantų ardymo ir kt.) valdymas ir tyrimas.
Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija	1) Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros vykdymas bei koordinavimas; 2) statinių projektavimo kontrolė; 3) statybos valstybinės priežiūros norminių dokumentų projektų analizė, rengimas bei jų reikalavimų įgyvendinimas.
Aplinkos apsaugos investicijų fondas	1) Aplinkosauginių – investicinių projektų atrankos, finansavimo, jų įgyvendinimo priežiūros bei poprojektinės veiklos monitoringo organizavimas; 2) Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo

	<p>numatyta tvarka šiltnamio dujų prekybos registro administravimas bei ataskaitų Aplinkos ministerijai apie turimų, perduotų ar įsigytų apyvartinių taršos leidimų kiekius teikimas;</p> <p>3) pasiūlymų dėl Bendro įgyvendinimo projektų įgyvendinimo rengimas ir teikimas.</p>
Geologijos tarnyba	<p>1) Valstybinių žemės gelmių tyrimų organizavimas ir vykdymas;</p> <p>2) žemės gelmių naudojimo bei apsaugos reguliavimas ir kontrolė;</p> <p>3) valstybinės geologinės informacijos kaupimas, saugojimas ir valdymas.</p>
Standartizacijos departamentas	<p>1) Nacionalinės standartizacijos plėtojimas ir tobulinimas;</p> <p>2) nacionalinių standartų rengimas ir informacijos apie juos pateikimas;</p> <p>3) standartizacijos technikos komitetų sudarymas bei jų veiklos koordinavimas;</p> <p>4) tarptautinių, regioninių bei kitų užsienio valstybių standartų taikymo Lietuvoje tvarkos nustatymas.</p>
Statybos produkcijos sertifikavimo centras	<p>1) Statybos produktų sertifikavimas bei techninių liudijimų išdavimas;</p> <p>2) statybos įmonių, statybos specialistų bei pavojingas atliekas tvarkančių įmonių specialistų atestavimas;</p> <p>3) kokybės vadybos sistemų sertifikavimas pagal ISO 9001 standartą (netrukus ketinama pradėti aplinkosaugos vadybos sistemų sertifikavimą pagal ISO 14001);</p> <p>4) lauko sąlygomis naudojamos įrangos įvertinimas.</p>
Valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija	<p>1) Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės priežiūros vykdymas;</p> <p>2) valstybinės miškų būklės, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos kontrolės priežiūros vykdymas;</p> <p>3) gamtos išteklių naudojimo leidimų išdavimo koordinavimas ir kontrolė, šiuose leidimuose nustatytų limitų ir sąlygų laikymosi priežiūros vykdymas.</p>
Nacionalinis akreditacijos biuras	<p>1) Aplinkos apsaugos vadybos sistemų sertifikavimo įstaigų, bandymų ir kalibravimo laboratorijų, gaminių sertifikavimo įstaigų, kontrolės įstaigų akreditavimas;</p> <p>2) akredituotų įstaigų veiklos priežiūra.</p>
Generalinė miškų urėdija	<p>1) Miškų urėdijoms priskirtų valstybinių miškų atkūrimo, priežiūros, apsaugos ir miško išteklių naudojimo organizavimas bei koordinavimas, siekiant šių miškų tvarkymo pagal tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus;</p> <p>2) bendros valstybinės priešgaisrinės ir sanitarinės miško apsaugos sistemos organizavimas.</p>
Valstybinė metrologijos tarnyba	<p>1) Matavimo vienetų valstybinių etalonų kūrimo, saugojimo, naudojimo ir tobulinimo darbų organizavimas ir koordinavimas;</p> <p>2) matavimo priemonių sertifikatų ir žymenų pripažinimo sąlygų nustatymas;</p> <p>3) matavimo priemonių įvertinimo organizavimas ir įvertinusių laboratorijų ar sertifikavimo įstaigų kontrolė.</p>
Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	<p>1) Saugomų teritorijų apsaugos ir tvarkymo organizavimas;</p> <p>2) tinkamos rūšių ir buveinių būklės Natura 2000 teritorijose užtikrinimas.</p>

Valstybinė miškotvarkos tarnyba	<ul style="list-style-type: none"> 1) Nacionalinės miškų inventorizacijos vykdymas; 2) LR miškų valstybės kadastro tvarkymas; 3) miškų būklės monitoringo vykdymas.
Respublikinis unikalių akmenų muziejus	Lietuvos unikalių akmenų kaupimas, eksponavimas, populiarinimas ir saugojimas, siekiant atskleisti jų gamtinę įvairovę, prigimtį ir mokslinę-pažintinę reikšmę, gamtinį unikalumą, praktinę svarbą, mineraloginius ir petrografinius ypatumus, parodyti, kaip susidarė šiandieninis Lietuvos reljefas.
Kauno T. Ivanausko zoologijos muziejus	<ul style="list-style-type: none"> 1) Gamtos saugos parodų organizavimas; 2) Vabzdžių, roplių, paukščių, žinduolių ir kt. gyvųjų organizmų ekspozicijų organizavimas.
Regioniniai departamentai (8)	<ul style="list-style-type: none"> 1) Aplinkos komponentų ir gamtos išteklių naudojimo, atkūrimo ir apsaugos valstybinės kontrolės vykdymas; 2) fizinių ir juridinių asmenų vykdomos veiklos ir mokesčių už aplinkos teršimą paskaičiavimo kontrolės vykdymas; 3) gamtos išteklių naudojimo ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimas; 4) aplinkos komponentų užterštumo valstybinės laboratorinės kontrolės vykdymas; 5) valstybinio aplinkos monitoringo regione vykdymas ir poveikio aplinkai vertinimo proceso koordinavimas ir kt.

Šaltinis: LR Aplinkos ministerijos interneto tinklapis// <http://www.am.lt>; prisijungimo laikas: 2006-10-09

4 PRIEDAS

ANKETA

Aš esu Božena Dyšienė, Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto Aplinkos politikos ir valdymo katedros studentė, magistrantė, rašanti magistro darbą tema „Aplinkos apsaugos politikos vystymasis Lietuvoje“. Šia anketa atlieku tyrimą, kurio tikslas yra sužinoti Lietuvos aplinkos apsaugos politikos formavimo, įgyvendinimo bei kontrolės institucijų atstovų nuomonę apie esamą Lietuvos aplinkos apsaugos politikos situaciją, aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo efektyvumą. Žinodama Jūsų kompetenciją, prašau atsakyti į pateiktus klausimus. Informacija, gauta tyrimo metu, Jūsų pageidavimu, gali būti konfidenciali.

1. Kokios aplinkos apsaugos politikos vystymosi problemos šiuo metu kyla Lietuvoje (Jūsų atstovaujamoje institucijoje)?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Kaip Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika keičia Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymąsi?

.....

.....

.....

.....

.....

3. Kaip Europos Sąjungos aplinkos apsaugos *acquis communautaire* reikalavimai perkeliama į Lietuvos teisę?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Kokios Lietuvos aplinkos apsaugos politikos valdymo grandys vykdo ir kaip vykdo savo funkcijas?

.....

.....

.....

.....

.....

5. Kaip įsisavinama finansinė Europos Sąjungos parama aplinkos apsaugos srityje?

.....

.....

.....

.....

.....

6. Kokios galimos prielaidos bei tolimesni žingsniai sėkmingam aplinkos apsaugos politikos formavimui Lietuvoje?

.....

.....

.....

.....

.....

Dėkoju už sutikimą dalyvauti šiame tyrime.

5 PRIEDAS

Aplinkos apsaugos ekspertų, dalyvavusių apklausoje, atstovaujimų institucijų sąrašas

1. AM Aplinkos strategijos departamento ES reikalų koordinavimo skyriaus atstovas, <http://www.am.lt/VI/index.php#r/837>;
2. AM ES paramos administravimo departamento ES fondų valdymo skyriaus atstovas, <http://www.am.lt/VI/index.php#r/837>;
3. APVA Struktūrinių fondų skyriaus atstovas, <http://www.apva.lt>;
4. Kelmės rajono savivaldybės Kraštotvarkos skyriaus atstovas, <http://www.kelme.lt/article/archive/72/>;
5. VAAI atstovas, <http://vaai.am.lt/VI/index.php#r/608>;
6. VAAI Kontrolės organizavimo skyriaus atstovas, <http://vaai.am.lt/VI/index.php#r/608>;
7. VAAI Cheminių medžiagų ir preparatų kontrolės skyriaus atstovas, <http://vaai.am.lt/VI/index.php#r/608>;
8. Vilniaus RAAD atstovas, <http://vrd.am.lt/VI/files/0.508243001161244986.doc>;
9. Vilniaus rajono savivaldybės Vietinio ūkio ir teritorijos planavimo skyriaus Vyriausioji specialistė Violeta Čepanko, <http://www.vilniaus-r.lt/index1.php?puslapis=105>, tel.: 85 2722848.

6 PRIEDAS

Nacionalinių strategijų ir programų, susijusių su Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimu, sąrašas

<i>Saugios visuomenės prioritetas</i>					
1. Aplinkos apsauga					
1.	Valstybinė aplinkos apsaugos strategija	Strategija	Lietuvos Respublikos Seimas	1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550	Žin., 1996, Nr. 103-2347
2.	Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas	Planas	Lietuvos Respublikos Vyriausybė	2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519	Žin., 2002, Nr. 40-1499
3.	Lietuvos Baltijos jūros krantotvarkos strategijos nuostatos	Strategija	Aplinkos ministerija	2001 m. lapkričio 29 d. įsakymas Nr. 570	Žin., 2001, Nr. 103-3690
4.	Požeminio vandens naudojimo ir apsaugos 2002-2010 metų strategija	Strategija	Lietuvos Respublikos Vyriausybė	2002 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 107	Žin., 2002, Nr. 10-362
5.	Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategija	Strategija	Aplinkos ministerija	2002 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 484	Žin., 2002, Nr. 93-4029
6.	Želdynų apsaugos, tvarkymo ir atkūrimo strategija	Strategija	Aplinkos ministerija	2002 m. lapkričio 29 d. įsakymas Nr. 615	Žin., 2003, Nr. 1-9
7.	Jungtinių tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo nacionalinė strategija	Strategija	Lietuvos Respublikos Vyriausybė	1996 m. spalio 25 d. įsakymas Nr. 1236	Žin., Nr. 105-2409
8.	Vandens taršos pavojingomis medžiagomis mažinimo programa	Programa	Aplinkos ministerija	2004 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. D1-71	Žin., 2004, Nr. 46-1539
9.	Valstybinė vandenų taršos iš žemės ūkio šaltinių mažinimo programa	Programa	Lietuvos Respublikos Vyriausybė	2003 m. rugpjūčio 26 d. nutarimas Nr. 1076	Žin., 2003, Nr. 83-3792
10.	Vandentvarkos ūkio (vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo) plėtros strategija	Strategija	Aplinkos ministerija	2005 m. sausio 12 d. įsakymas Nr. D1-23	Žin., 2005, Nr. 8-245
11.	Jungtinių Tautų Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo bendro įgyvendinimo mechanizmo įgyvendinimo strategijos kryptys	Strategija	Aplinkos ir Ūkio ministerijos	2004 m. gegužės 19 d. įsakymas Nr. D-279/4-193	Žin., 2004, Nr. 86-3146
12.	Sanglaudos fondo strategija 2004-2006 metams	Strategija	Finansų, Aplinkos ir Susisiekimo ministerijos	2004 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. 1K-054/D1-79/3-99	Žin., 2004, Nr. 33-1071
13.	Pesticidų atliekų tvarkymo Lietuvos Respublikoje 2002-2005 metų programa	Programa	Lietuvos Respublikos Vyriausybė	2002 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 310	Žin., 2002, Nr. 26-920
14.	Išeikvotų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo programa	Programa	Aplinkos ir Ūkio ministerijos	2002 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. 168/249	Žin., 2002, Nr. 51-1963
15.	Valstybinė miškų priešgaisrinės apsaugos programa	Programa	Aplinkos ministerija	2002 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. 91	Žin., 28-1004
16.	Valstybinė sanitarinės apsaugos programa	Programa	Aplinkos ministerija	2002 vasario 25 d. įsakymas Nr. 74	Žin., 2002, Nr. 27-975

17	Miškingumo didinimo programa	Programa	Aplinkos ir Žemės ūkio ministerijos	2002 m. gruodžio 2 d. įsakymas Nr. 616/471	Žin., 2003, Nr. 1-10
18	Valstybinė pavojingų atliekų tvarkymo programa ir jos įgyvendinimo priemonės	Programa	Lietuvos Respublikos Vyriausybė	1999 m. birželio 9 d. nutarimas Nr. 761	Žin., 1999, Nr. 52-1695
19	Miškų genetinių išteklių išsaugojimo ir selekcijos plėtos programa	Programa	Aplinkos ministerija	2003 m. kovo 7 d. įsakymas Nr. 110	Žin., 2003, Nr. 28-1168
20	Privačių miškų savininkų švietimo, mokymo ir konsultavimo perspektyvinė programa	Programa	Aplinkos ministerija	2003 m. kovo 12 d. įsakymas Nr. 114	Žin., 2003, Nr. 31-1291
21	Nacionalinis apyvartinių taršos leidimų paskirstymo 2005-2007 m. planas	Planas	Aplinkos ministerija	2004 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. D1-686	Žin., 2005, Nr. 6-166
22	Želdinių apsaugos, tvarkymo ir atkūrimo strategijos veikslių ir priemonių planas 2003-2007 m.	Planas	Aplinkos ministerija	2003 m. balandžio 25 d. įsakymas Nr. 201	Žin., 2003, Nr. 48-2138
23	Lietuvos miškingumo didinimo programa	Programa	Aplinkos ir Žemės ūkio ministerijos	2002 m. gruodžio 2 d. įsakymas Nr. 616/471	Žin., 2003, Nr. 1-10

Šaltinis: Nacionalinių strategijų ir programų, susijusių su Valstybės ilgalaikės raidos strategijos įgyvendinimu, sąrašas// <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/2005-05-12-strategiju-sarasas.doc>; prisijungimo laikas: 2006-10-20